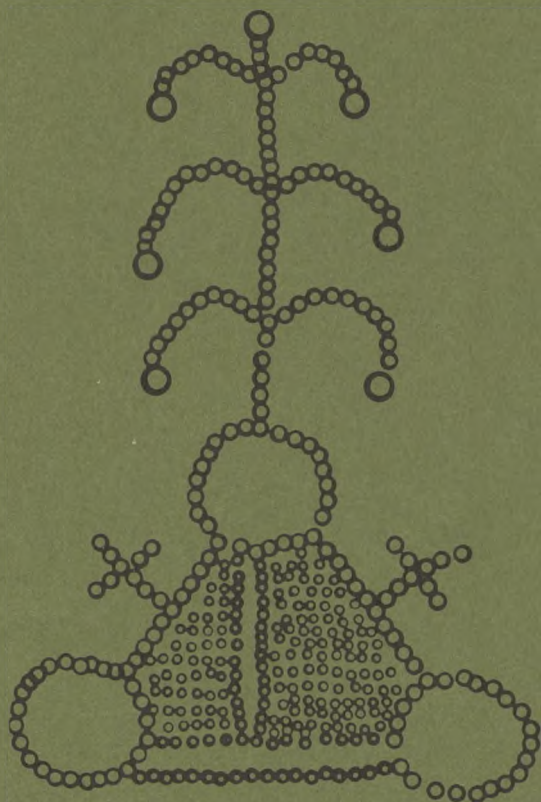

VORE KIRKEGÅRDE

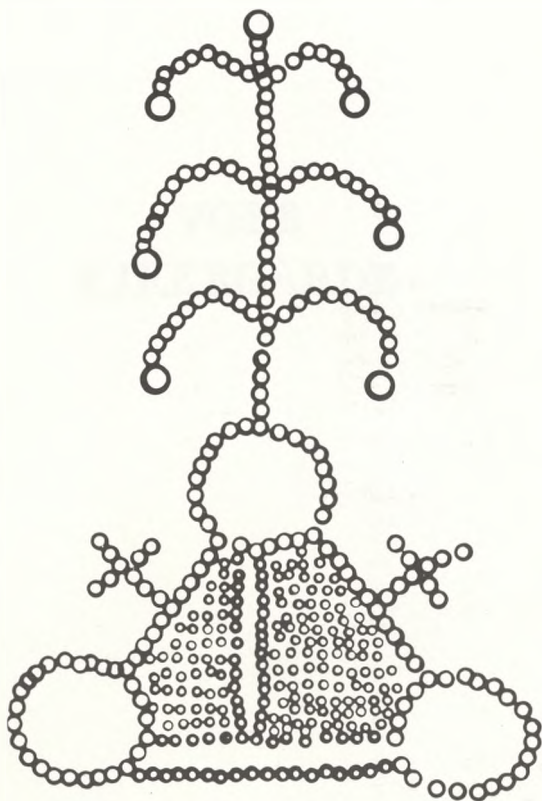
ÅRSSKRIFT 1986

FORENINGEN FOR KIRKEGÅRDSKULTUR

Adresser:

- Formand: Povl Götke-Hansen
Søndergade 33, 5450 Otterup
Tlf. 09-821137
- Sekretær: Kurt Anhøj
Savværksvej 5, 7130 Juelsminde
Tlf. 05-694050
- Kasserer: Henning Lektonen
Gørtlerporten 60, 2650 Hvidovre
Tlf. 01 78 90 95
- Redaktør: Axel Andersen
Ørnevej 1, 2630 Tåstrup
Tlf. 02-992619
- Forlag: Foreningen for Kirkegårdskulturs
forlag v/civilhørdonom
Volmer Rud Nielsen
Ladegårdsvej 35, 5610 Assens
Tlf. 09-714753

VORE KIRKEGÅRDE

ÅRSSKRIFT 1986

FORENINGEN FOR KIRKEGÅRDSKULTUR

Redaktionsudvalg:
Povl Götke-Hansen, Kurt Anhøj, Henning Lektonen, Axel Andersen.
Ekspedition: Gørtlerporten 60, 2650 Hvidovre. Giro nr. 8011915.
Sats og tryk: F. B. Bogtryk/Offset, Slangerup.

VORE
KIRKEGÅRDE

Assistens kirkegård, København, komponisten Frederik Kuhlau, 11/9-1786 - 12/3-1832. Af billedhugger H. E. Freund (1786-1840). Restaureret 1986 i anledning af komponistens 200-års fødselsdag. Foto: Axel Andersen, 1987.

Indholdsfortegnelse

Michelsen, Torben, kirkegårdskonsulent, landskabsarkitekt: <i>Gravminder</i>	7
Anhøj, Kurt, kirkegårdsleder; hortonom: <i>Nye gravstedsformer på landsbykirkegårde</i>	17
Andersen, Axel, overgartner, hortonom: <i>Allegorier, attributter, emblemer og symboler</i>	26
Andersen, Axel, overgartner, hortonom: <i>Bog anmeldelser</i>	55
<i>Ligbrænding ved Nordens krematorier</i>	56
Anhøj, Kurt, kirkegårdsleder, hortonom: <i>Generalforsamling den 26. maj 1986 i Ålborg</i>	60
Snapshot 1985 og 1986, Skive og Ålborg	62
<i>Resolutioner</i>	67

Gravminder

Af Torben Michelsen

Udviklingen fra anonymitet over individualisme til kollektivism.

De første gravmæler i menneskenes historie er nomadefolkernes steler. De er stadig udbredt på højene langs de gamle kulturveje fra Østeuropa til Kina.

Den døde skulle beskyttes mod opgravning. Derfor blev der ofte lagt sten over graven, og en pæl markerede stedet.

I middelalderens folkesagn og sange tales der stadig om »pælen gennem liget«.

Når slægtninge kom tilbage til graven, kunne de påsætte en hilsen. Blomster, krans og grene, der blev fæstnet med tværpinde, ses mange steder endnu.

Korset er udviklet herfra.

I Vesteuropa og Afrika samt i sydlige Asiens bjergegne blev klippehuler anvendt til begravelsespladsen. Denne form udviklede sig i stenalderen til jættestuen, der var opbyggede fællesgravpladser i områder, hvor der ikke fandtes naturlige huler.

De tragtbægerformede jættestuer havde deres største udbredelse i Sydsverige, Danmark, Nordtyskland, Belgien, Vestfrankrig, Spanien og Portugal - for 3 til 5 tusinde år siden.

Fig. 1. Gravmindets urform: en stele eller »varde« som vejviser.

Foto: Forfatteren, ligesom alle artiklens øvrige fotos.

I steppeområderne er gravstedet stadig centreret omkring stelen eller korset, der ofte står alene uden skarp markering på jorden.

I bondekulturområder udvikler graven sig til »sengen«, den indhegnede lille have, hvor jorden og symbolerne udvikler sig med rammen som det centrale, og den ligbeskyttende stele/kors bliver mindre fremtrædende på graven, men forstørres til gengæld op til det samlede symbol for kirke og kirkegård.

I bjergegne udvikler gravkammeret sig videre til kolumbarier og i vor tid til hele byer med karéer af lejligheder med husnumre for de døde. Dem kan man besøge for at hæge om den samlede families identitet. I Madrid og Granada i Spanien averterer ejendomshandlere med »Velbeliggende nybyggede familiegrave med udsigt«.

I middelhavslandene opstod allerede flere århundreder før Kristi mellemformer mellem gravstele - gravsengen og gravhulen. En muret kasse - den kalke- de grav.

Det blev til mausolæet, et helt hus, der kunne rumme alle familiens kister. Øverst på taget sad stelen, korset - eller i Roms storhedstid busten eller hele figurer af familieoverhovedet.

Etruskernes underjordiske huler var kommet op over jordoverfladen og havde fået tag og vægge som græsk-romerske templer.

I dag kan vi overalt i middelhavslandene gå igennem hele lange bygader med familiegrave bestående af mindre kasser; tumba-gravsteder. Det er kældre med plads til 2 x 3 kister i etager. På det - som regel flade tag - een til to meter

Fig. 2. Gravmæle over en hyrde. Sapinta, Rumænien.

Fig. 3. Gravsengen danner grundlaget for familieidentiteten. Gravmåltidet. Plovdivn, Bulgarien.

Fig. 4. Nomadelandskabet ændrer sig til bondelandet. Suceava, Rumænien.

Fig. 5. Gravstelen når frem til sin maksimale udvikling som omsorg for det personlige gravminde, der findes 107 sådanne træ Kors på Sapinta kgd., Rumænien.

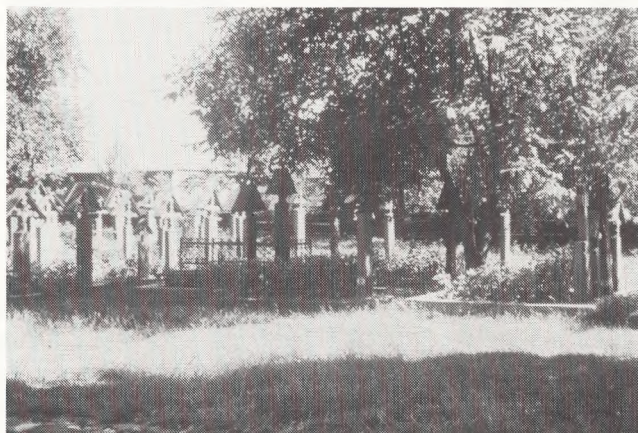

Fig. 6. Bondesamfundet når sit højdepunkt i kirkegårds-kulturen, dyrket savanne, markdrift, kirkegård og individuel gravmæle i harmoni. Mellem Cluj og Sibiv, Rumænien.

Fig. 7. Gravstelen træder helt ud af sin oprindelige funktion og bliver symbol for begrebet kirke(gård). Tours, Frankrig.

Fig. 8. Kisten hejses på plads, mens ligfølget synger afskedssalmer. Granada, Spanien.

Fig. 9. Sydfransk kirkegård, hvor gravstederne »gror op« til mausolæum. Carcassonne, Frankrig.

over terræn ligger fotografier, kranse og plastblomster samt mange forskellige standardhilsner, der tilsammen tegner familiens identitet. Gravkælderer kan forhøjes og ofte ombygges til et helt mausolæum, efterhånden som familiens rigdom og prestige øges.

De større bykirkegårde i de latinske lande er ikke smukke set med nordiske (germanske) øjne. Jo større byer, jo større trængsel af polerede- og overfyldte familiegravkasser. Men det er en overordentlig stærk kultur, der især i Frankrig og Italien er karakteristisk og ikke vil ændre sig væsentlig de nærmeste årtier.

Når et nyt jordstykke i Sydfrankrig er inddraget i den ældre kirkegård og forsynet med mur eller hegn, annonceres gravlodderne til salg.

Liebhabererne kommer strømmende til kirkekontoret, danner ofte kø for at sikre sig gode og store lodder, der kan tilbygges med nye gravkældre, der snart skyder op som villakvarter, skønt der ikke bliver brug for dem lige straks. Men familien har manifesteret sig.

Skønt industrikulturen har det fælles mål overalt i verden at gøre livet mere nemt og behageligt i teknisk henseende ved standardisering og rationalisering, udvikler kirkegårdskulturen sig alligevel meget forskelligt. Lokale ideologier og formidealer sætter sine stærke præg på alverdens kirkegårde.

Kun kirkegårde med en mangfoldighed af stærk arkitektonisk monumentkultur vil være i stand til at modstå bortrationaliseringen.

Det er ikke tilfældet på den danske kirkegård.

Det karakteristiske ved det danske landsbykirkeanlæg er selve kirken med omgivende mur og portal samt trægrupperne. Det er til gengæld også enestående i verden.

Der er ca. 2000 af denne type i de gamle danske lande.

Til gengæld er gravmælerne på kirkegården ikke særligt karakteristiske danske. Det er meget forskelligartede typer, hovedsagelig inspireret af den øst- og centraleuropæiske bondekulturs gravseng, men også kors og steler i mindre grad er kommet til os via inspiration fra østlige Balticum. Hertil lidt middelhavskultur i form af enkelte mausolæer og store familietumbaer, der meget sjældent forskønner kirkegården, men godt kan være interessante og kulturhistorisk værdifulde.

De store centrale kirkegårde er opstået som inspiration fra tyske og hollandske 1800-tals stramt arkitektoniske parkformer formildede af næsten overdreven brug af forskellige buske og træer.

Til gengæld rummer de mange nyere, smukke gravmæler, der er karakteristisk og historisk værdifulde, skønt de ikke er led i en stor samlet arkitektonisk form.

Efterhånden som familiefølelsen svækkes, og urnebegravelserne tager stadig mere overhånd, og de små sogne affolkes, forsvinder monumenterne og gravstederne fra de danske kirkegårde.

Udviklingen går så stærkt, at de fleste kirkegårde vil være næsten tomme om allerede en snes år. Kun i udprægede bytilvækstområder vil der være status quo.

Ønsker vi, at kirkegårdene stadig skal være karakteriserede af gravkvarterer med mange gravmæler og ikke kun blive til parker, må der gøres noget.

At forsøge at vende udviklingen f.eks. ved takstreguleringer, der favoriserer kistebegravelser på bekostning af urnegrave, som det er forsøgt en del steder på det seneste, forekommer helt forkert.

Størstedelen af befolkningen ønsker ikke mere at hæge omkring familiegravene.

Få år efter begravelse har fundet sted, er graven forsømt og de pårørende »ude af billedet«, viser praksis.

De fleste moderne, danske gravminder, der anbringes idag på kirkegårdene, er ikke nogen skønhedsåbenbaring. Godt 90% af dem er gennemsavede kampesten, polerede på fladerne og påsat bronzebogstaver og evt. en broncefugl. De er desværre ikke bevaringsværdige efter en generation.

Til gengæld har de ansvarlige kirkegårdsbestyrelser og -ledere ladet tilintetgøre et antal værdifulde og bevaringsværdige gravminder, destrueret især i vort århundrede.

Tidligere tog gravfæsterne sig almindeligvis af deres gravmæler, hvis de skulle fornyes.

I erkendelse heraf har kirkeministeriet udarbejdet en betænkning af 13. maj 1985. Der arbejdes videre med retningslinier for bevaring og genopstilling af gravminder.

Det er særdeles vigtigt, at de ansvarlige for kirkegårdene gør sig de yderste anstrengelser for at bevare og indpasse de tilbageblevne gravminder på en måde, der harmonerer med det samlede kirkeanlæg - både arkitektonisk og kulturhistorisk.

Det vil sige, at gravminderne helst skal blive i det miljø, de er skabt til. Er det ikke muligt, må der genskabes et tilsvarende ærligt miljø.

I ministeriets beretning vedr. registrering af gravminder er der udpeget en række gravmindetyper, der er bevaringsværdige. Hertil er der en række lokale og personhistoriske aspekter, der må medtages i planlægningen. Endvidere er en ret omfattende myndighedskontakt nødvendig.

Det er derfor ofte nødvendigt at engagere sagkyndig rådgivning for, at det samlede miljø kan bevares og videreudvikles.

De monumenttyper og gravminder, der er bevaringsværdige, og som må registreres for at kunne indgå i den restaureerede sammenhæng eller danne grundlag for en mindre omlægning med nyplantninger m.m., er følgende:

Alle gravsten over ca. 100 årsalder. Især fra begyndelsen af forrige århundrede, hvor der skete en vældig kulturel udvikling i hele den danske gravkultur.

Det var dengang, tilstrømningen til byerne for alvor begyndte.

Også de gravmæleoverfyldte kirker var et samfundsproblem. Derfor måtte selv de rigeste og magtfulde klasser affinde sig med, at fortsat begravelse i kirkerne var udelukket. Det blev forbudt ved lov, da folkestyret afløste enevældet. Samtidig med monumentudflytningen til de omgivende kirkegårde opstod et væld af smede- og støbejernsgitre.

Fabrikationen heraf udviklede sig efterhånden til en hel industri.

Mange kirkegårde var i den grad præget af dem, at der blev indført forbud mod flere. Det var især, da genren begyndte at skeje ud med lidt for grimme og afvigende jernindramninger.

I mange kirkegårdsvedtægter, der er standardiseret, står der stadig en passus om, at gitre ikke må opstilles, men erstattes ved førstgivne lejlighed af levende hegn og rammehække. Dette til trods for, at der på de pågældende kirkegårde ikke er eller har været gitre i en lang årrække. Det har derfor på det seneste været meget nødvendigt at hæge om de gamle gravgitre, få dem istandsat til bevarelse.

Det har imidlertid vist sig at være en meget dyr foranstaltning, fordi det gamle håndmedeværk er uddøende.

De gravstentyper, der især er kulturhistorisk værdifulde, er følgende:

Bautasten; granit med rustik overflade, inspireret af runestenene, bogstaverne ofte udhugget kileformet for at illudere runer. Stenene bør dog være fra forrige århundrede for at have værdi.

Fig. 10. På de jødiske kirkegårde bliver alle monumenter bevarede længst mulig. Windschoten, Holland.

Alle gravminder her er bevaringsværdige. Eggerslevmagle.

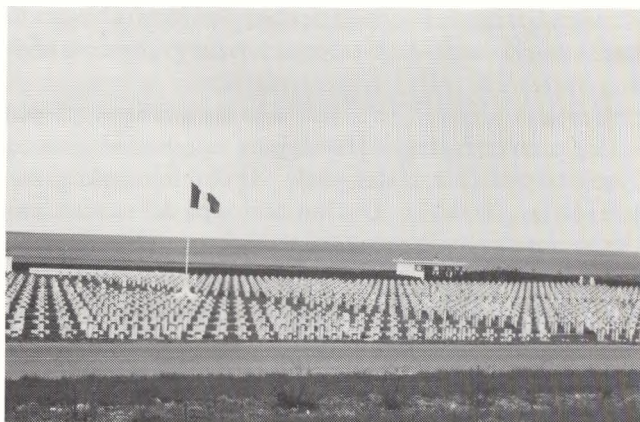

Fig. 12. Historien kan opvise mange eksempler på fælles krigergrave. Efter 1. verdenskrig blev mindelundene sat i industriel produktion. Verdun, Frankrig.

Fig. 13. Ikke alle gravminder er bevaringsværdige, men medens de venter på »historiens dom« opstilles de pænt i lapidarium til registrering - og endelig placering. Sorø Nye kirkegård.

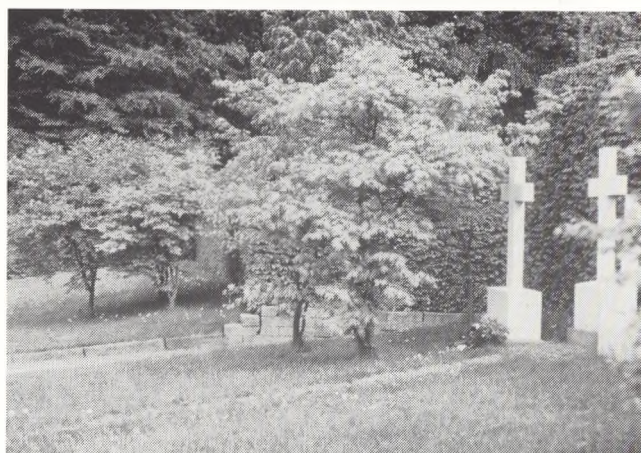

Fig. 14. Gamle familiegravminder kan evt. midlertidig genanvendes i anden sammenhæng. Her som fællesmonument for urnegrave indtil det helt rigtige er fremskaffet (financieret). Sorø Nye kirkegård.

Cippus: en monumenttype inspireret af antikke romerske gravsten eller verdslige former fra den tid.

Gravtræ: som regel udhugget i granit som en stor træstamme kun med meget korte sidegrene. Det var svendestykker gennem et halvt hundrede år. Det er den type, som stenhuggere oftest forærer kirkegårdene som gave som fælles monument for en ny urneafdeling. Et par enkelte bevarede af denne type er nok.

Grottesten: oftest udført i sandsten eller cement med efeublade illuderende kravlende op. I forsiden, »grottehulen« anbringes en inskriptionstavle i hvid eller sort marmor. Ofte er et marmorkors anbragt ovenpå og marmormedalion opsat over hulen. Der står stadig rigelig af den type sten på de almindeligste kirkegårde. De behøver ikke at bevares allesammen.

Ligsten: Rektangulære eller trapezformet tavle i menneskeformat, der ligger ned. Det er en videreudviklet gravseng eller tumba.

Sarkofag: en videreudviklet seng af hårdt stenmateriale formet som kiste, ofte med aftageligt låg. Har sine rødder i middelhavskulturen.

Jernkors: udført i støbe- eller smedejern. Alle disse kors, som i perioder har været foragtet, bør alle bevares og istandsættes.

Søjle: ligesom gravtræet var det i menneskealdre svendestykker, som optrådte i en lidt rigelig mængde, både knækkede, skæve, helt opretstående, illuderende antikke aner med påført inskription. Et par på hver kirkegård bør bevares.

Tavler: rektangulære eller kvadratiske stenplader af poleret, sort granit, marmor eller sandsten har i et par århundreder været de almindeligste gravmæler i Danmark. De er meget taknemlige at indpasse på en restaureret ældre afdeling. Marmor og sandsten forvitrer alt for hurtigt i vort klima, og de smukkeste bør ikke opstilles på klimatisk udsatte steder.

Hovedsigtet er at bevare det oprindelige kirkeanlæg med kirke, kirkegård og omgivende rumdannende afgrænsing. Samtidig må de nutidige strømninger, formidealer og folkelige ønsker indpasses, såvidt det er muligt.

De fleste danske kirkegårde er i dag for store.

Prognoserne for arealbehovene blev stærkt overvurderede i første halvdel af vort århundrede. Der anlægges stadig nye afdelinger, der på grund af bureaukratisk langsommelighed har været undervejs en snes år eller mere og ikke kan stoppes.

I alle disse nye afdelinger er der store muligheder for at indpasse de nye ønsker om næsten monumentfrie mindelunde.

Indføre nye fællesmonumenter og blomsterpladser for urne- og kistefællesgravene.

På landsbykirkegårdene må der skelnes præcist mellem gamle og nye afdelinger. Befolkningen må gøres helt klar, at kirkegårdskultur er overordentlig forpligtende. Nyt og gammelt kan ikke uden videre blandes sammen.

I mindelundene bør der ikke udlægges grave med hele det nuværende modekompleks: gennemsavet gravsten med bronzebogstaver, mange forskellige kulørte planter på en bund af plastfolieunderlagt perlegrusbelægning.

De ansvarlige for drift og styring af disse kirkegårde må sørge for gennem oplysning og mange debatter, klare servitutter og retningslinier, at adskille de forskellige afdelingers form og tilhørsforhold.

På de store bykirkegårde, hvor tomheden i gravkvartererne breder sig p.g.a. langt større afgang end tilgang, står man overfor nødvendigheden af store omstruktureringer.

Gravene må samles i mindre rum - gravgårde - der kan differentieres efter alder og funktion. Herved kan der genskabes harmoni og identitet i hver afdeling, der ikke bør være større end en mindre landsbykirkegård. Herudover kan anlægges mindre båndplantningsomkransede rum, hvor tekniske anlæg, monumenter til gramindesortering opstilles osv.

Mellem de hæk- og ligusteromkransede gravgårde med tæt gravstruktur kan anlægges zoner med trægrupper i græs og spadserestier.

Herved kan de - ofte centralt beliggende - gravarealer i højere grad tjene rekreative formål. Det rekreative mønster skal naturligvis være på kirkegårdens præmisser.

D.v.s. store græsplæner, der tillader ophold og børneleg, solbadning osv. Det kan derimod ikke være rigtigt, at der opstilles faste installationer til legepladser og boldspil i større format, ligesom bygning af institutioner til børn og unge af pladmangel andre steder i byen ikke bør indpasses her.

Ligeledes er det vigtigt at holde biler ude. Hegn, mure og omkransende gitterværk kan derfor ikke undværes, hvis det oprindelige miljø og formål skal kunne fastholdes.

I storbyer som New York, Chicago m.v. har det været muligt at bevare en del ret gamle små kirkegårde, klemt inde mellem skyskraberne. Her ser man stadig mange monumenter af ensartet, bemærkelsesværdig høj kvalitet, hvor imellem større menneskeskærer har lejret sig på græsfladerne for at sole sig, spise deres madpakke og endog nyde et par øller. Naturligvis er der opsyn og oprydning på anlægget, men det går udmærket, når blot kørsel og voldsomme aktiviteter bliver holdt uden for.

Her i landet kunne man tænke sig, at de mindre gravrum i de større bykirkegårde kunne indhegnes med passende smukke gitre og tæt beplantning, der adskiller de ydre aktiviteter fra den indre ro og harmoni i gravafsnittene.

Nye gravstedsformer på landsbykirkegårde

Af Kurt Anhøj

Når man idag færdes på danske landsbykirkegårde, er det den velkendte gravstedstradition med individuelle hækindhegnede kistegravsteder, der er karaktergivende. Denne karakter er imidlertid ikke statisk. Umærkeligt forandres den lidt efter lidt. Begravelsesmønstrer ændres, og der indføres nye gravstedsformer.

Denne artikel vil omhandle forholdene på landsbykirkegårde. Det er her, man nu er godt på vej ind i den udvikling, man har haft på bykirkegårdene. En udvikling, der har betydet, at en stor del af begravelserne foregår på et ganske lille areal benævnt »Den ukendte urnefællesgrav«.

Gennem belysning af nogle aspekter i forbindelse med denne udvikling peges på forhold, som jeg mener bør indgå i kirkegårdsbestyrelsernes overvejelser om anlæggelse af nye gravstedsformer. Målet hermed er at bidrage til, at fremtidens kirkegårdskultur kommer til at fremstå som et resultat af en bevidst styring - der med dyb respekt for en gammel tradition - tilgodeser de krav et nutidigt og et fremtidigt samfund stiller.

Fig. 1. Uth Kirke og kirkegård, Århus stift. Kirkegården, som vi kender den i dag. Foto: Alle artiklens fotos er forfatterens.

Fig. 2. Lundum kirke, Århus stift. Et udsnit af kirkegården. Skal dette blive fremtidens kirkegård?

Overordnet planlægning

Når der på en landsbykirkegård opstår et ønske om etablering af nye gravstedstyper, vil placeringen af disse ofte være bestemt af, at der på et sted er opstået lidt større mere eller mindre sammenhængende arealer med ledige gravsteder. Placeringen kan også være bestemt af, at der findes en ikke ibrugtagen udvidelse af kirkegården.

På sådanne arealer kan indrettes meget smukke og hensigtsmæssige gravstedsanlæg, der isoleret set kan være tilfredsstillende. Alligevel mener jeg, at det langt fra er sikkert, at resultatet også på langt sigt og efter en helhedsvurdering vil være fuldt tilfredsstillende.

De rammer, som ovennævnte ledige gravstedsarealer giver, er ofte snævre, og de lægger op til en intensiv udnyttelse. Resultatet på langt sigt kan nemt blive enkelte små komprimerede enklaver af gravsteder spredt på et i øvrigt øde areal. Var det det, man ønskede?

Resultatet af, at der anlægges nye gravstedsformer i forbindelse med en kirkegårdsudvidelse kan i sin yderste konsekvens betyde, at gravstederne omkring kirken forsvinder. Var det det, man ønskede?

For at modvirke, at kirkegårdens karakter ændres i utilsigtet retning, er det vigtigt, at der fastlægges en strategi og en overordnet plan for den udvikling, der skal ske. Man må - med jævnlige justeringer - forsøge at klargøre, hvad det egentligt er for behov, man vil tilfredsstille, og hvad man ønsker med hensyn til kirkegårdens fremtidige helhedskarakter.

Fig. 3. Egtved kirkegård, Haderslev stift. Nye gravstedstyper anlagt i en udvidelse af kirkegården.

Fig. 4. Egtved kirkegård, Haderslev stift. Ledige gravsteder indfinder sig på den oprindelige del af kirkegården.

En overordnet plan bør (mindst) besvare følgende spørgsmål:
 Hvilke gravstedyper - og hvor mange gravsteder af hver - er det, der er behov for? (er det f.eks. traditionelle, ukendte, for ejeren vedligeholdelsesfrie eller meget billige gravsteder, der ønskes).

I hvilke områder af kirkegården, og hvorledes skal de enkelte gravstedsformer indpasses?

Hvilken karakter skal være fremherskende på kirkegården? (skal f.eks. hække, store græsflader, solitære træer eller skovagtig beplantning være karaktergivende).

Hvilken politik med hensyn til takster, gravstedsstørrelse og fredningstidens længde skal der føres?

Der arbejdes på kirkegårde med lange tidshorisonter, og udviklingen går langsomt. Derfor er det forbundet med store vanskeligheder at planlægge på længere sigt, og derfor er det så også så meget mere vigtigt, at det gøres.

Udformning af nye gravstedsanlæg

Mange nye gravstedsanlæg på landsbykirkegårde udformes med forbillede i de på bykirkegårdene indrettede anlæg. Her kan sikkert også i mange tilfælde hentes god inspiration, og der kan læres af begåede fejltagelser.

Fig. 5. Behovet for alternative gravstedsformer kan i de fleste tilfælde rummet inden for de eksisterende rammer.

1. Kiste- og urnegrave, det halve areal vedligeholdes af kirkegården.
2. Traditionelle gravsteder.
3. Gravsteder, der kan udlægges som traditionelle kiste- eller urnegravsteder.
4. Urnegravsteder.
- 5./6. Kiste- og urnegravsteder, der vedligeholdes af kirkegården med henholdsvis beplantning og græs.
7. Bænke- og kranseplads.
8. Anonyme gravsteder.
9. Som 5 og 6.

Situationen på en landsbykirkegård adskiller sig dog på et punkt væsentligt fra den på en bykirkegård. Hvor man i byerne f.eks. har 500 begravelser årligt, er det tilsvarende tal på landet eksempelvis 30.

Man arbejder således i forskellig størrelsesorden, og det, der virker harmonisk i stor skala på bykirkegården, behøver ikke at gøre det i den lille skala på landsbykirkegården. Det er derfor vanskeligt at overføre de fra bykirkegården kendte lidt større specielle afdelinger med ensartede gravsteder til en landsbykirkegård.

Jeg mener heller ikke, at dette er nødvendigt. Behovet for alternative gravstedsformer på landsbykirkegårde kan i de fleste tilfælde rummes inden for de eksisterende rammer.

I den mest enkle form kan man nøjes med at give det traditionelle kistegravsted et andet navn (eventuelt med et »ukendt« foran), sanere lidt i hækkene og etablere en hensigtsmæssig beplantning. Mellem denne »enkle form« og den »større specielle afdeling« kan - alt efter lokale forudsætninger og behov - etableres en række mellemformer.

Det har i sig selv intet formål - ud over at tilfredstille et underbevidst ønske om »orden« og »strømledethed« - at arrangere de forskellige begravelsesformer i særlige afdelinger (ghettoer). Det viser sig tvært imod undertiden, at en speciel afdeling efter kortere eller længere tid ikke svarer til behovet - og er en speciel afdeling først taget i brug, ændres den kun vanskeligt.

Ved at etablere alternative gravstedsformer inden for eksisterende rammer som beskrevet, opnåes en stor fleksibilitet.

Gravstedsstørrelse

En af de faktorer, der markant øver indflydelse på vor kirkegårdskultur, er den stigende brændingsprocent.

I lov om kirkegårde er fastsat, at et urnegravsted skal være mindst 0,5 m². Af forskellige årsager - bl.a. tidligere tiders pladsmangel - er dette tal i mange tilfælde blevet normen.

Denne »minimums-løsning« er billig i anlæg og vedligeholdelse, når kun selve gravstedet tages i betragtning. Det er også en løsning, der på afgørende måde ændrer kirkegårdens karakter i en efter min opfattelse uheldig retning, hvor stadigt større dele af kirkegården ikke er i brug.

Hele kirkegården skal under alle omstændigheder vedligeholdes, og det virker naturligt, at hele kirkegården anvendes til sit formål som begravelsesplads.

Har man ikke pladsproblemer, kan størrelsen på et traditionelt kistegravsted anvendes som enhedsstørrelse. Rammerne inden for kirkegårdsdiget vil her ved bedre kunne udfyldes, og man bevarer den før omtalte fleksibilitet: De således udlagte arealenheder kan disponeres forskelligt. De kan opdeles som typiske traditionelle gravsteder, og de kan udlægges med større eller mindre fælles arealer.

Gravstedernes hegning

Hække er markante elementer på vore kirkegårde. De fjernes ofte, når nye

Fig. 6. Uth kirkegård, Århus stift. I midten et traditionelt familiegravsted. I forgrunden 8 urnegravsteder og i baggrunden med græs en fællesgrav.

Fig. 7. Tamdrup kirkegård, Århus stift. Anonym urnefællesgrav med 75 pladser. Nye gravstedsformer anlægges ofte med langt flere gravsteder pr. arealenhed end tidligere.

gravstedsformer indføres. Der er måske ikke i samme grad som tidligere et ønske om »at værne om den hellige ejendomsret«, og hække er arbejdskrævende elementer at vedligeholde.

Jeg mener imidlertid, at det er vigtigt, at hække - dog i mindre detaljeret omfang end hidtil - bevares som et element på vore kirkegårde. Foruden at tilgodese hensynet til en gammel tradition vil hække være værdifulde rumskabende elementer, der desuden er lægivende.

Gravsteders beplantning

Hidtil har beplantningen på gravstederne været karaktergivende. Denne karakter udviskes mere og mere til fordel for ral og græs.

Den væsentligste grund til dette er hensynet til, at vedligeholdelsen skal være rationel og billig. De enkelte familier har ikke som tidligere mulighed for at vedligeholde et gravsted, og mange nye gravstedsanlæg omfatter gravsteds typer, der vedligeholdes kollektivt af kirkegården. Også her indtager hensynet til det rationelle en væsentlig plads.

Det er oplagt, at de individuelt tilplantede gravsteder, som vi kender dem idag, ikke er særligt hensigtsmæssige. Mange af de valgte plantearter er uegnede på grund af den størrelse, de opnår, og den meget forskelligtartede beplantning er arbejdskrævende at vedligeholde.

Men derfra og til, at alle kollektivt vedligeholdte gravstedsarealer nødvendigvis skal udlægges i græs, er der et stort spring. Græs anvendt i kirkegårdssammenhæng kan være meget smukt, men det ville være trist, hvis fremtidens kirkegård blot skal bestå af to små græsfirkanter, en med plade og en uden.

Der findes idag en lang række plantearter - f.eks. bunddækkende og andre lidt større typer - der er velegnede til brug på kirkegårde. De bør også anvendes. Beplantningens frodighed og livskraft har en betydning for de følelser, hvorved vi omfatter en kirkegård. Det har de stadigvæk, og det er vigtigt, at vore

Fig. 8. Uth kirkegård, Århus stift. Hække er markante elementer på vore kirkegårde.

Fig. 9. Horsens Vestre kirkegård, Århus stift. Gravsteder med græs, der vedligeholdes af kirkegården.

Fig. 10. Horsens Vestre kirkegård, Århus stift. Nye gravsteder med beplantning, der vedligeholdes af kirkegården.

kirkegårde ikke udvikler sig til forblæste græsflader, hvorfra man hurtigst muligt fjerner sig.

Som nævnt har græstæppet fået en stor udbredelse, fordi det bl.a. anses som billigt at anlægge og vedligeholde. Denne antagelse er rigtig, hvad angår anlægningen, men næppe, hvad angår udgifterne til vedligeholdelse over tidsrum på 10, 20 eller flere år.

Et græstæppe kræver samme intensive pleje år efter år, mens en hensigtsmæssig beplantning kun vil kræve en minimal indsats, når den først er vokset til og dækker jorden.

Også her må man i øvrigt stille spørgsmålstejn ved den enorme betydning, som økonomiske hensyn har fået. Det er sund fornuft ikke at gøre ting dyrere end absolut nødvendigt. Men det overornede mål er fortsat at opfylde et behov for nye gravstedsformer, og ikke at omforme vor kirkegårdskultur til en discountbevægelse!

Kendte - ukendte gravsteder

En overvejende del af de begravelser, der foregår i nye gravstedstyper, er urnenedsættelser i anonym fællesgrav. Det er det alternativ til den traditionelle kistebegravelse, der har været tilbudt i længst tid, og hos mange mennesker er det nok indgået i bevidstheden som det eneste.

Der er behov for anonyme gravsteder, men på bykirkegårdene ser man tegn på og får tilkendegivelser om, at den ukendte begravelsesform ikke i alle tilfælde var den rigtige. Behovet er derfor næppe så stort, som det aktuelle antal urnenedsættelser angiver, og muligheden for, at det bliver mindre med tiden, er til stede.

Når der skal indføres nye gravstedsformer på en landsbykirkegård, er det derfor ikke nødvendigvis en ukendt urnefællesgrav, der først og fremmest skal tænkes på. Det reelle behov kunne f.eks. være »vedligeholdelsesfrie« gravsteder, der passes kollektivt af kirkegården.

Findes ukendte fællesgrave nødvendige, anser jeg det som væsentligt, at man gør sig klart, at den eneste principielle forskel på et kendt og et ukendt gravsted er, at det ene er med sten og det andet uden. Spørgsmål om f.eks. vedligeholdelse, beplantning og takstpolitisk er dette aspekt ganske uvedkommende, og det er vigtigt, at fællesskab og kollektivism ikke udvikler sig til ligegyldighed, selv om en person ønsker en anonym begravelse.

Afslutning

Det siges med rette, at kirkegårdskulturen afspejler det samfund, hvori den opstår. Samfundet er i stadig bevægelse og undergår hele tiden forandringer. Derfor er det naturligt, at også kirkegårdskulturen ændres.

Udviklingen skulle blot nødtigt fremkomme som et resultat af tilfældige strømninger i tiden, men som et resultat af en bevidst styring, der bl.a. tager hensyn til den store kulturarv, som vore kirkegårde repræsenterer. Kun derved vil kirkegårdskulturen komme til at afspejle noget værdifuldt af samfundet i dag.

Allegorier, attributter, emblemer og symboler

Af Axel Andersen

Vi lever i en verden af symboler, vi vil kun vanskeligt kunne klare tilværelsen uden. Når vi vågner om morgenen, ser vi på uret, det fortæller os ved sine tegn og viseres stilling, hvad klokken er; vi går i badeværelset, her viser farvesymboler på vandhanerne, hvad der er varmt og koldt vand, eller går vi i køkkenet for at lave morgenkaffen ved at tænde for kaffemaskinen, viser kontakten, når den er tændt. På vej til arbejde, har vi måske færdelsafstribning med tilhørende pile for valg af rigtig vognbane og trafiklys for at vise, når det er vor tur til at køre frem. På stationen bruges pil til at vise frem til de forskellige perroner, og på perronen viser skilte togretningen og afgangstid - og sådan kan vi blive ved dagen igennem.

På kirkegården, på gravminderne har vi også et sådant sprog, men et helt andet udvalg af tegn og symboler, som vi ikke kender fra dagliglivet. Symboler bruges for at sige noget kortfattet, pladsen er ofte ringe. Moderne gravmæler er de mest symbolfattige, og det, der bruges, er de massefremstillede ved maskinhugning/sandblæsning eller broncestøbning. Tidligere tiders monumenter er langt rigere og havde et større antal symboler, der for de flestes vedkommende har ukendt betydning for flertallet i dag. Grundene hertil kan være mange; men vi er i dag ikke så salvelsesfulde, at vi har behov for at fremstille vore afdødes dyder og livsstilling. På ældre kirkegårde og kirkernes epitafier finder man derfor hovedparten af denne artikels stof.

Det kan ikke udelukkes, at en del symboler er påsat mindesmærkerne som ornament, ja man kan måske tillade sig at sige fyld, for at skabe en harmonisk fladedekoration i kombination af tekst og ornament. Således kan man tænke på korset i toppen af rundbuet eller spids sten, det er en »død« plads, der ikke kan stå tekst på, ikke desto mindre er anbringelse af korset en bekendelse, og det må tages alvorligt.

Symbolsproget har som forudsætning, at man har en historie, en viden, som skal illustreres. Det gør relieffer og skulptur ved deres fremstilling af personer og miljøer, der bruges allegorier til at anskueliggøre et begreb af abstrakt karakter ved at illustrere en situation. For at fortælle beskueren, hvem og hvad, der ses på billedet, forsyner man personerne med kendetegn, det kaldes attributter. Det er tegn, genstande og væsener, som den afbildede person har fået tillagt som kendetegn. Det forudsætter, at beskueren kender disse kendetegn. Symbolerne stammer ofte fra den billedlige fremstilling af abstrakte begreber, allegorier. - Handel og handelens folk kan have en stork i deres symbol, det er en længere omskrivning. Den græske gud for handel, Hermes, kendes på sin vingede stav med to slanger, den bruges også som handelssymbol. Mor til Hermes var Maja, hun havde storken som kendetegn, attribut. Maja kan også rep-

ræsenterer handelen, og dermed kan storken være emblem for handelsfolk. Jeg lagde i den forbindelse forleden mærke til, at min datter bruger en sutflaske til sin baby med navnet Maja, og symbolet en stork bærende et barn i svøb i næbet. - Her har været en mand, der kender sine klassikere, indblandet. Når man, således som her bruger storken som symbol, for at betegne et fagligt tilhørsforhold, kalder man det et emblem. Emblemet kan også være tegn på et tilhørsforhold til en bestemt bevægelse eller forening. Udenforstående behøver ikke at kende betydningen, således var fisken et symbol, de tidlige kristne brugte til at bekende deres tro overfor andre kristne. Betydningen og fremkomsten af tegnet kan ses i den leksikale del af artiklen under: Fisk.

De fleste af de symboler, vi anvender på gravminder, har deres rod i antikkens mytologi og sagnverden, i oldkristen teologi og kunst, samt middelalderens videreudvikling af den kristne teologi. Det er kun få symboler, vi har hentet fra fjernere kulturer, et eksempel er Yin-Yang.

Antikkens mytologi er først og fremmest grækernes og romernes mytologi, det er den, man greb tilbage til i renæssancen og genopfriskede i klassicismen i slutningen af 1700-tallet. Det er guder og gudinder og deres bedrifter og dyder, for de var så menneskelige, personificeret som mennesker, der er genstanden for den billedlige fremstilling.

Dyderne er moralbegreber, som blev videreudviklet i teologien. Man startede i det små med tre: Tro, håb og kærlighed, i løbet af middelalderen blev det til en lang liste. Som modsætning til dyderne illustrerede man også laster. Studiet af dyder og laster kan især gøres på franske katedralers portaler, fra romansk og gotisk tid; men også i vore egne kirkers kalkmalerier.

Antikkens videnskab og kultur præges af de frie kunster og muserne. De fremstilles som kvinder, man siger personificeres, og har et kendetegn, karakteristisk for deres gren af kunst og videnskab.

Den kristne tro har hovedparten af vore symboler som ophav. I begyndelsen var det ret få billedlige fremstillinger, man brugte, af frygt for afguder; men fra 4. årh. aksellererede det voldsomt, så man i middelalderens sidste del, havde en virkelig rig billedverden, som vi har trukket på til vor tid. En del af billederne kan man ikke tolke i dag, det må man tro, de har kunnet dengang.

Flertallet af middelalderens befolkning kunne ikke læse, derfor blev billedhugger-, tegne- og malerkunsten anvendt til anskueliggørelse af det budskab, man ville bringe, det er især bygningsdekorationer, der her tænkes på. Man må formode, at man var bekendt med symbolsproget, ellers har det jo været nytteløst.

Håndværkernes emblemer er nok noget yngre, de kan spores tilbage til de gamle lavssymboler og de igen til »byggehytterne«, på tysk Bauhütte, det var håndværkersammenslutninger ved de store katedralbyggerier i middelalderens slutning.

I en alfabetisk opstillet liste er efterfølgende opsummeret de mange begreber, navne, symboler med videre, den skal ikke gøre krav på at være fuldstændig, men give en oversigt over det man kan møde i selskab med mindesmærker. Listen er udarbejdet efter seddelkartotek, hvor begreberne er streget ind såle-

des, at det samme emne kommer igen og igen, men hver gang med en ny indfaldsvinkel efter indgangsordet. - Det er muligt ud fra en enkelt detalje - ting, attribut, påklædning, fremtoning, ved opslag af bestemte et billeds personer. Vil man læse mere kan anbefales: Frithiof Dalby: Symboler og tegn i den kristne kunst, oversat fra svensk ved J. Hauge Nielsen, Clausen bøger, Aschoug, København, 1979. Karin Kryger: Allegori og Borgerdyd, Christian Ejlers forlag, København 1985. Gorm Benzon: Vore gamle kirker. Lademans forlagsaktieselskab, uden år. R. Broby-Johansen: Kunstordbog, Thanning & Appel, 1977. Wilfried Koch: Bygningskunst og stilarter, oversat af Henning Nielsen, Lamberths Forlag, 1986.

Abundantia: latin: overflødig. En romersk gudinde, der på mønter afbildes med et overflødigshorn, med munden nedad, hvorfra hun uddeler gaver. Overflødigshorn er også attribut for Frugtbarheden og Gavmildheden.

Adelige. bærer ofte værdighedstegnet en krone.

Adelskrone: en krone med fem takker.

Afholdenhed: en af de 4 kardinaldyder, og helligåndens frugter jfr., de teologiske dyder. Afbildes som en kronet kvinde.

Agnus dei: Guds lam, korslam, et lam med korsbanner. Symbol på Kristi offerdød.

Agtsomheden: nyere betegnelse for årvågenheden. En kvinde med lampe og trane med en sten i kloen.

Akademiet: den højere læreanstalt med navn efter den have i Athen, hvori Platon underviste. Personificeret som en kvinde med hane (med betydning: vågenhed) og lampe, (det fortsatte studium).

Aks: Attribut for Ceres, romersk gud for korndyrkning og landbrug.

Alethia: det græske navn for Sandheden, personificeret som en nøgen kvinde stående på en globus, med palme i den ene, solgissel i den anden hånd, eller solens billede på sit bryst.

Alfa: Det første bogstav i det græske alfabet. Sammen med det sidste - omega, er det symbol for Kristus, på Guds uendelighed og sym-

boliserer Joh. Åbenb. 22,13: Jeg er begyndelsen og slutningen.

Alter: En kvinde stående eller siddende ved et a. er Religionen.

Ammende barn: En kvinde i grønt med barn er Håbet, Spes og Kærligheden, Caritas.

Amor conjugalis: det latinske navn for den ægteskabelige Kærlighed.

Amor dei: det latinske navn for den guddommelige Kærlighed.

Ampulla: et lerkar brugt til vievand og olie, som pilgrimme fik på pilgrimsrejser, har en lidt mere buttet form end tårekrukken, som oftest.

Anker: attribut for Håbet, personificeret som kvinde. Ses ofte i kombinationen: a., kors og hjerte, dvs. tro, håb og kærlighed, de tre teologiske dyder.

Antike dyder: Fra ca. år 400 havde man 4 dyder: Prudentia, Klogskab, Justitia, Retfærdighed, Fortitudo, Tapperhed og Temperantia, Mådehold.

Antænder våben: En kvinde, der antænder våben med en fakkell, er Freden.

Apollon: Græsk gud, oprindelig ødelæggende, der forårsagede sygdom, senere lægegud og fører for muserne. Attributter: laurbærkrans, lyre, sol.

Apotekerredskaber: ildsted, krukke og destillerapparat, symboler for apoteker.

Adelskrone

Agnus dei

Ampulla

Anker

Anker, kors og hjerte

Argus: romersk gud identificeret med grækerne Argos. Har 100 øjne, 2 hvilede ad gangen, den bevogtede Jo, da Juno (Hera) bortførte hende fra Jupiter (Zeus). Merkur (Hermes) hjalp ved fløjtespil, så alle 100 øjne faldt i søvn, og Juno (Hera) anbragte øjnene på påfuglens hale. Symbol på publikum, den offentlige opposition.

Aritmetik: en af de syv frie kunster, artes liberales, personificeret ved kvinde.

Arkitekt: Grundplan, vaterpas, lineal, passer og vinkel, korinthisk kapital, sørgende muse er emblemer for a. En fæstningsplan, militærarkitekten, architectura militaire. Passer og vinkel kan også være emblem for frimurere.

Artemis: efesisk, siden græsk gudinde, svarer til romernes Diana, månens og jagtens gudinde. Afbilledes som en kvinde med murkrone på hovedet, overkroppen er blottet, så man ser hendes mange bryster, stramt siddende nederdel med dyrekredsens tegn (zodiak-tegn). Også Rhea og Kybele (Cybele) har denne fremstilling.

Artes liberales: de syv frie kunster: grammatik, dialektik, retorik (disse 3 betegnes: trivium); geometri, musik, astronomi og aritmetik (de sidste 4 betegnes quadrivium). Personificeres som kvinder med attributter, f.eks. geometrien med passer.

Aske: En urne bruges til opbevaring af afdødes a., en antik skik, der blev genoptaget symbolsk i klassicismen, længe før ligbrændingen blev genindført. Af a. genopstår fuglen Føniks, symbol på Kristi død og opstandelse.

Asklepios: græsk gud for lægekunst, svarer til romernes Æskulap. Hans attribut er æskulapstaven: En stav en slange snor sig op af.

Aspis: latin, slange. Afbildet under Kristi fødder på krusifiksets supedanum, fodstøtte. Symbol på synden, der er overvundet.

Astrea: andet navn for Justitia, retfærdigheden.

Astronom: Emblem for a. er himmelglobus og dyrekredsens tegn (zodiak-tegn).

Astronomi: En af de 7 frie kunster, og én af muserne, Urania. Personificeres som kvinde med globus eller stjernekrans som attributter.

Athene: græsk gudinde for visdom og viden, svarer til romernes Minerva. Personificeres som en hjemklædt kvinde med skjold smykket af medusahoved. Hendes attribut er en ugle, der enten sidder på skulderen, eller sidder ved siden af hende.

Attisk base: søjlefor for jonisk søjle, karakteriseret ved to vulste mellem en hulkel. Sammen med joniske søjles kapital emblem for billedhugger.

Attribut: (latin: tildelt). Kendetegn for person, personifikationer og helgener, det er som regel genstande fra dagliglivet.

Balsamering: Den ægyptiske begravelsesskik, der består i udtagelse af legemets indvolde. De opbevares i krukker, kanopeer, hvis låg er udformet som menneske-, falke-, hunde-, og abehoved, afbildninger af guddomme eller gravgenier for menneskets indre dele. Kanopeen bruges ligesom urnen, som symbol eller ornament på gravsten.

Barmhertigheden, (latin) Caritas, betyder også næstekærlighed, den kristne kærlighed. Personificeret som kvinde omgivet af forældreløse børn, som hun uddeler brød til, eller som ammende moder, med attribut, due og offerlam. Det er en af de fire kardinaldyder. Som verdslig dyd, personificeres den af Misericordia, en kvinde med kande og brødkurv.

Barn: Barnet er med i flere allegorier i forbindelse med kærlighed og kærlighedsgeneringer og den ægteskabelige kærlighed sammen med kvinde; den guddommelige kærlighed med kalk og gennebornet hjerte sammen med yngling; håbet ammer et barn, eller barnet holder et anker. Barn med vinger og fire kranser symboliserende retfærdighed, klogskab, styrke og tålmod er den personificerede kærlighed til dyd. - Se også børn.

Baronkrone: en krone med syv takker er værdighedstegn for baron.

Basilisk: et fabeldyr med kongekrone og dødbringende blik. Opstået af et haneæg, udruget af en tudse, har hanehoved og slangekrop, symbol på djævelen.

Basun: Attribut for gudinden Fama, der udspreder afdødes berømmelige ry. Som Reno-

Basilisk

Attisk base

Baronkrone

Basilisk

meet har hun to basuner, én af guld til det gode, og én af jern til det mindre gode rygte. Engle kan også have b., således årkeenglen Michael, når han blæser til kamp mod djæveln eller dragen. Dommedagsenglen opvækker de døde på dommens dag med b.

Begyndelsesbogstaver: i før- og efternavn ofte sammenslyngede danner et monogram, som ofte bruges f.eks. i gitterlåge. De græske bogstaver X (chi) og P (rho), der er de første bogstaver i Kristus på græsk, kaldes Kristusmonogram. Andre b., der bruges, er f.eks. INRI, krucifikroverskrift og R.I.P.

Benrad: fremstillingsmåde i ældre tid for Døden.

Berømmelige ry: Famas budskab, med sin guldbasun.

Beskedden jomfru: Oprigtigheden personificeret, den ene hånd trykkes mod brystet, i den anden et brændende hjerte.

Biblen, lukket, men oftest åben bog, attribut for Troen, Fides, og religionen.

Bikube: med eller uden bier, attribut for Fliden (vindskibeligeden), Sedulidas.

Ofte ale- ne på gravminder, med betydningen: flittig.

Billedhugger: emblem: Attisk base, korintisk kapitel, hammer, mejsel og andre stenhuggerredskaber.

Billedhuggerkunsten: personificeres ved kvinde med billedhuggerredskaber ved siden af skulptur, en muse.

Billedhuggerredskaber: Attributter for billedhuggerkunstens muse og billedhuggerens genius.

Bind for øjnene: attribut for Retfærdigheden, Justitia.

Bispestav: (Latin: pedum, hyrdestav, bispestav), en stav med snirkelformet afslutning oventil, værdighedstegn og emblem for biskop.

Bleg kvinde: i sort klædedragt, personifikation af Døden.

Blod: Jesus, der gennem nadveren giver sit b. til menneskene, symboliseres ved Pelikan, der ifølge traditionen nærrede sine unger med sit eget blod.

Blomster: Et overflødhedshorn med b. og

frugt er attribut for Freden. Bestemte blomster har tilknytning til f.eks. Venus har myrte og rose, Liljen symboliserer renhed.

Blomsterdryssende kvinde kan være gudinden Pomona, emblem for gartneren.

Blomsterkrans: Attribut for musen Polyhymnia, retorikkens muse, der har blomsterkrans i håret.

Bog: Attribut for Fliden (vindskibeligeden), Sedulidas; musen Kalliope, episk digtning. B. kan være åben eller lukket, og betyder ofte biblen, og i så fald symbol for Det nye testamente, modsat bogrullen for Det gamle.

Bogrulle: Attribut for musen Klio, historiens, filosofiens og epos' muse. Symbol for Det gamle testamente, i modsætning til bogen, Det nye.

Bogstaver: se begyndelsesbogstaver og græske b.

Borgerdyden: symboliseres ved en egekrans.

Borgerkrone; en krone med 3 takker.

Brudfakkel: En fakkel båret opret, i modsætning til dødens nedadvendte.

Bryst: Kvinde med mange bryster, se Artemis (Diana), Rhea (Cybele, Kybele, Magna Mater). Kvinde med solens billede på b., Sandheden, Alethia; Kvinde trykkende hånden til b., Oprigtigheden.

Brænde evigt: Olielamper, kendt lige fra antikken, hvor de sattes på grave, i mausolæer og katakomber, symbol på udødelighed.

Brændende hjerte: Attribut for Barmhjertigheden, Caritas, og Oprigtigheden, der har det i hånden.

Brødkurv: Attribut for Gavnildheden, Liberalitas og Barmhjertigheden, Misericordia.

Budbringer: på græsk aggelos, deraf er vort engel opstået.

Byer: Krone for b. er i stedet for takker forsynet med tårne.

Bygningsplan: emblem for arkitekten.

Børn: kan opfattes som menneskesjæle. Barmhjertigheden, Caritas; Gavnildheden, (Vældighededen), Liberalitas er omgivet af b., som de uddeler brød til af brødkurv, frugt og penge af et overflødhedshorn. Det kan derfor være vanskeligt at adskille dem. Børn med vinger er ofte genier.

Bikube

Bispestav

Borgerkrone

Brændende hjerte

Buk: er et billede på djævlens modsat væderen, Kristus.

Bål: Fugl Fønix brænder sig selv på et b. og genopstår af asken, symbol på Kristus. Standhaftigheden, personificeret som kvinde rækker sin hånd ind over et b. Sædeligheden, personificeret som vestalinde, står ved et b.

Caduceus: (latin) = Kerykein (græsk), Merkurs (Hermes) stav, omvundet med to slanger og afsluttet med to vinger.

Calliope: anden stavemåde for Kalliope.

Caritas: Kærligheden, én af dyderne. Personificeres som kvinde omgivet af forældreløse eller små børn, hun giver brød. Attribut er et brændende, flammende hjerte. Kan også fremstilles som diegivende moder. C. er latin og betyder barmhjertighed, næstekærlighed.

Casitas: Kyskheden, én af dyderne. Fremstilles som kvinde med attribut enhjørning, palme, ris og ferle.

Ceder: Stedsegrønt træ fra Middelhavsområdet, symbol for Gud og Jomfru Maria.

Ceres: romersk gudinde for korndyrkning, samme rolle som græske Demeter. Fremstilles som kvinde med kornaks i håret, i hånden tøndebånd med månedstegn (zodiaktegn), omkring hende landbrugsredskaber. Symboliserer landvæsen.

Chi: Det græske bogstav X, se græske bogstaver og Kristusmonogram.

Cirkel: Symbol på evigheden, noget der danner en cirkel, en ring, således gudinde med kåbe, slange med halespidsen i gabet, opfattes som evighedssymboler.

Columbarier: Bygninger i det gamle Rom, der brugtes til opstilling af urner. Urnen anbragtes i nicher ofte med rund afslutning. Ordet er latin, dueslag. Nichen er et almindeligt element på gravmæler.

Commerci: et gammelt udtryk for handel.

Concordia: Latin: Enighed. Gudinde med oliegreb i højre hånd, overflødighedshorn i venstre. Kan også fremstilles ved et håndtryk: troskab.

Corne copial: Latin: overflødighedshorn.

Corona civica: Latin: egekrans, symboliserende borgerdyd.

Crux: Latin: marterpæl, dvs. kors.

Cybele: anden stavemåde for Kybele.

Cypres: Stedsegrønt træ i Middelhavssegnene. Både som træ, kviste og bundet til festoner symbol på Jesus; men også Døden kan have en cypreskrans.

Cælus, Cølus: Latin: himmel. Græsk gudinde gift med jordguden Terra, havde datteren Rhea.

Danmark: og andre lande personificeres ved en kvinde bærende et diadem med det nationale våben, således D. med tre springende løver og hjerter.

Dansen: Muse for d. er Terpsichore, der har lyren som attribut.

Dafne: også stavet Daphne, en nymfe i den græske mytologi, som Apollon elskede, da han forfulgte hende, flygtede hun og blev modtaget af sin moder, der forvandlede hende til et laurbærtræ, på græsk Dafne. Derfor båndt Apollon krans af laurbær.

Davidstjernen: En sekstakket stjerne, der kan tegnes af to trekanter, et heksagram med spidserne hver sin vej. Det er et symbol på jødedommen. Trekanterne taget hver for sig, er den nedadvendte symbol for Guds hjælp til menneskene, mens den opadvendte er menneskets egen kraft.

Delfin: Attribut for Neptun, romersk gud, identificeret med grækernes Posejdon. Oprindeligt gud for vandløb og kilder, men efter identificeringen med Posejdon også havets herre og beskytter mod dets farer. Symbol for frelse, da de gamle sagn fortæller, at den har hjulpet skibbrudne i land.

Demeter: græsk gudinde for agerdyrkning og jordens frugtbarhed, svarer til romernes Ceres. Fremstilles som ældre kvinde mest troende.

Destillerapparat: emblem for apoteker.

Diadem: med rigsvåben er attribut for personificerede lande og nationaliteter. Se Danmark.

Dialektik: eller logik, Samtalekunsten, en af de syv frie kunster, Artes liberales. Personificeres som kvinde.

Dice: anden stavemåde for Dike.

Cypreskrans

Davidstjerne

Delfin

Digter: emblem: lyre.

Digtning, den fortællende episke, heroiske, har musen Kalliope med attribut bog, bogrulle, griffel og skrivetavle som personifikation.

Digtekunsten: symboliseres ved strengeinstrument, lyren, det er musen Terpsichores, som muse for sangen og dansen, attribut.

Dikterende engel: emblem for evangelisten Matthæus.

Djævl: Er egentlig faldne engle, den første iblandt dem Lucifer. Symboler er dels dyriske: aspis, basilisk, løve, slange, dels menneskelige: mørke engle, endvidere forvrængede: spidse ører, horn, bukkefødder og -hale, flagermusevinger og -hud, bevæbnede med trefork eller hakke. Krans af palmeblade symboliserer sejr over djæveln.

Dobbeltfløjte: Attribut for musen for sang og musik, Euterpe.

Dommedagsengel: blæser basun over de døde på dommens dag.

Drage: symbol på djæveln.

Dragt med månedstegn: Artemis (Diana), Rhea (Kybelle).

Due: Symbol for Fred, attribut for Oprigtigheden og Ydmygheden, Humilitas. D. i strålekrans eller korsglorie er symbol for Helligånden. D. med oliegren, er fredsduen, symboliserer udsoning. To d. er symbol for kærligheden. To duer, drikker af en skål med indskriften LETHE er ifl. græsk folketro, Glemselens flod i underverdenen, når de døde drak af den, glemte de alt forbigangent. Senere har man identificeret det med skærsilden, man kunne bade i floden og sone sine synder og komme i paradys.

Dulme smerter: Håbet personificeret som kvinde med attribut valmue, kan betyde håbet om at dulme smerter. Fra omkring 1835-40 findes en række sandstenkors med valmuekapsler sammen med akantusranke. Valmuekapslen som leverandør af opium, kan måske tolkes som smertestillende.

Dyden: personificeres ved kvinde med vinger, spyd i den ene hånd, laurbærkrans i den anden.

Dyder: (græsk: areté, latin: virtus). Personificeret som kvinder (undtagen Fortitudo, der kan være en mand) udtrykker de mange af menneskets gode egenskaber. Dyderne modsvarer af laster, personificerede både som mænd og kvinder, ses derimod aldrig på gravmæler. Der er fire kardinaldyder (af latin: fornemst, vigtigst): Retfærdighed, Justitia; Udholdenhed, tapperhed, mod, Fortitudo; Mådehold, besindighed, Temperantia; og Klogskab, visdom, Prudentia.

De tre teologiske dyder: Tro, Fides; Håb, Spes; Kærlighed, barmhjertighed, Caritas. I deres tjeneste står Helligåndens 7 gaver: Visdom, forstand, råd, styrke, kundskab, fromhed og guds frygt; og Helligåndens frugter: Kærlighed, glæde, fred, langmodighed, mildhed, trofasthed, sagtomdighed, afholdenhed.

De verdslige dyder: Barmhjertighed, Misericordia; Flid, Sedulitas; Gavnildhed, Liberalitas; Sagtomdighed, Mansuetudo; Klogskab, Prudentia; Kyskhed, Castitas; Lydighed, Obedientia; Mådehold, Sobrietas også kaldt Temperantia; Retfærdighed, Justitia; Standhaftighed, Perseverantia; Tapperhed, styrke, Fortitudos; Tålmodighed, Patientia; Ydmyghed, Humilitas.

Som det ses, kan en dyd både være kardinaldyd og verdslig.

Dyrekredsens: Zodiakus. De stjernebilleder, solen bevæger sig igennem i årets løb, illustreres ved månedstegnene, der er stilliserede tegn for stjernebillederne.

Død: symboliseres ved nedadvendt fakkell, knækket søjle. Sejr over død symboliseres ved krans af palmeblade. I Grækenland fik de døde en lekythos, en olieflaske af ler med vellygtende indhold med i graven. Det har måske forbindelse med tårekrukken. Lekythos er et buget kar med smal hals og bred åbning.

Død, Kristi symboliseres ved Fugl Fønixs.

Dødedans: En dans af skeletter, var i middelalderen en måde at illustrere døden.

Døden: Personificeres som skelet med krone eller cypreskrans; som bleg, sortklædt kvinde; som dødens genius en yngling med nedadvendt fakkell; et kranium; en gammel mand

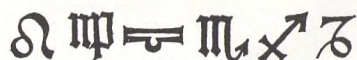
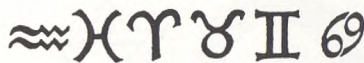
Drage

Due med olieblad

Due med korsglorie

Dyrekredsens tegn

med skæg i vid kappe og med attributter: timglas, sejl, le og spade; Putto med (omvendt) fakkel (en genius). Symboliseres ved vissen rose.

Dødningehoved: symbol på død og forkrænkethed.

Dødsynd: Ligesom laster vises de aldrig på gravmæler. Der var syv: Hovmod, stolthed, Superbia, attribut påfugl; Misundelse, Invidia, attribut: hund; Vrede, Ira, attribut, bjørn, vildsvin; Livslede, dovenskab, Acedia, Accidia, attribut, æsel; Gerrighed, Avaritia, attribut, ulv, abe, pengepung; Umådehold, frådseri, Gula, attribut, spyttende mand; Vellyst, ukyskhed, utugt, Luxuria, attribut svin. **E:** som græsk bogstav, epsilon, se græske bogstaver.

Efesiske Artemis (Diana) se Artemis.

Eg: var Jupiters træk, symboliserer styrke, standhaftighed, ihukommelse.

Egekrans: (latin: corona civica), symboliserer borgerdyd, attribut for den personificerede Kærlighed til fædrelandet.

Egeløv: bruges til at binde kranser, derfor symboliserende borgerdyd.

Egen kraft: Den opadvendte trekant i Davidsstjernen symboliserer menneskets egen kraft.

EIPHNH: læses som græske bogstaver, epsilon, iota, ro, eta, ny, eta, det siger Eirene (Irene), græsk gudinde, Freden. Kan læses på to gravsten på Assistens kirkegård i København.

Embedsmænd: Kan have fescas som emblem.

Emblem: mærke eller figur, der symbolsk betegner bæreren som medlem af eller tilhørende en forening eller bevægelse eller fag, håndværk.

Engle: egentlig kønsløse menneskelignende, men med vinger, senere som ynglinge og fra renæssancen også som piger. Ærkeenglene har 1 par vinger, Keruber, 1, 2 eller 3 par, Serafer 3 par. Englebørn, kaldes putto, i flertal putti (af italiensk, lille dreng), i klassicismen er de ofte genier. Vingerne har de sikkert som forbillede i den græske sejrgudinde, Nike. Faldne engle er djævl.

Egekrans

Enhjørning

Evangelistsymboler

Enhjørning: Et fabeldyr, med et snoet horn siddende midt i panden, det kunne tæmmes af en jomfru, derfor attribut for Castitas, Kyskheden, og symbol for Jomfru Maria.

Enighed: symboliseres ved håndtryk.

en profil: En form for portræt, set fra siden.

Ens figurer, tre: f.eks. fisk, der danner en ligesidet trekant, kaldes en triquetra, symbol på evigheden.

Episk digtning: har Kalliope som muse.

Epos: har Klio som muse.

Epsilon: græsk bogstav, som latinsk bogstav E, se græske bogstaver.

Erato: Muse for lyrik, kærlighedslyrik, personificeret som kvinde, attribut: kithar(a). Navnet betyder: den yndige.

Erindringen, Hukommelsen, den græske gudinde Mnemosyne, var moder til muserne.

Erkendtlighed: gl. dansk for taknemmelighed, symboliseres af storken.

Eta: græsk bogstav, gengivet med det latinske bogstav H, se græske bogstaver.

Eunomia: Lovmæssigheden, græsk gudinde, datter af Themis og Zeus, én af Horaerne, gudinde for Naturens regelmæssige gang, beskytterske af samfundets lovordnede tilstand.

Euterpe: én af muserne, muse for sang, musik og lyrik. Hendes attribut er en fløjte eller dobbeltfløjte. Navnet betyder: den der bringer glæde.

Evangelistteg: De fire vingede væsener, der ledsager fremstillinger af evangelisterne, eller enkeltvis som symboler for evangelisterne. Det er egentlig kerubernes attributter, som de skildres i Ezekiel 1, 5-14. Johannes har ørnen, Lukas, vinget okse, Markus, vinget løve og Matthæus, engel.

Evige lyksalighed: Personificeret som kvinde med laurbærkrans og palmegren som attributter.

Evige magt: Romerrigets e.m., symboliseres ved en slange om jordkloden.

Evigheden; Aeternitas, romersk gudinde personificeret som kvinde i kåbe, løftet samles i en cirkel, attribut to kugler, senere med cirkel og en slange, der bider sig selv i halen eller med kugle i hver hånd; eller en kvinde med

fugl Fønixs. Symboler på evigheden er: cirkel, slange bidende sig selv i halen, triqueta, en figur af tre ens figurer samlet til ligesidet trekant, stedsegrønne træer, f.eks. oliven og palme.

Fabeldyr: Dyr skabt af overtro, f.eks. Fugl Fønixs, enhjørning, sfinks.

Fakkelt: Attribut for Freden, hvormed hun antænder våben. En lodret fakkelt er en brudefakkelt, en nedadvendt er attribut for Tiden, Saturnus, personificeret som Døden og dødens genius. Alene er den nedadvendte fakkelt symbol for døden.

Fama: (Latin, ry, rygte). Romersk gudinde, identificeres med de græske Ossa og Feme. Skildres som hurtig og stærktvoksende kvinde, hendes bolig havde 1000 døre og bygget af klingende malm. Attribut én eller to basuner, er der to, er den ene af guld til udspredding af det gode rygte, den anden af jern til det dårlige.

Fasces: Et risknippe, eller stokke bundet sammen ofte sammen med en økse, hvis blad stikker ud på midten. Et embeds og værdighedsymbol båret af den romerske straffemyndighed, liktorerne. I nyklassicismen brugt som et rent ornament. Emblem for embedsmænd, visse Odd-Fellowordensemblem kan have Fasces stukket igennem de tre ringe.

Femtakket krone: er en adelskrone.

Ferle: Et strafferedskab bestående af en træstang med kugle i den ene ende, det brugtes til slag på ryg eller håndflade. Attribut for Castitas, Kyskheden.

Feston: En guirlande bundet af grønt blandet blomster og eller frugter og ophængt i bue mellem to befæstningspunkter og således, at enderne hænger lodret.

Fides: Troen, en af de tre teologiske dyder, personificeres som kvinde med attributter, kors, kalk og bibel.

Figurer: Mange forskellige slags bruges på våbenskjold i heraldisk forstand. Tre ens figurer stillet i ligesidet trekant kaldes en triqueta og er et evighedssymbol.

Filosofi: personificeres ved musen Klio, som kvinde med en bogrulle.

Fire nagler: Krucifikser med 4 nagler, kendetegner et romansk krucifiks.

Firkant: Symbol på den timelige verden.

Fisk: Symbol for Jesus Kristus lige fra oldkirkens tid. F. hedder på græsk ichtys, som dannes ved sammenstilling af begyndelsesbogstaverne i de græske ord: *Iesus Christos Theu Hyios Soter* (Jesus Kristus Guds Søn Frelseren). Tre fisk i triqueta, i ligesidet trekant er symbol på evigheden.

Flad hat: et emblem for landmanden.

Flamme: Kvinde med hår som flammer er Fromheden eller Gudsfrygten. Symbol for Gud og Helligånden.

Flammende hjerte: attribut for Kærligheden, Caritas.

Flid: Symboliseres ved edderkko, bikube med eller uden bier, ur.

Fliden, Sedulidas, den personificerede flid (gl. dansk: vindskibelighed), en af dyderne med attributter røgelseskar, bog, høne med kyllinger, bikube, scepter. Desuden foreslår Karin Kryger, at mange overflidighedshorn må betyde flittig og gavmild.

Flod, glemseleens: floden Lethe i underverdenen, drak de døde af den, glemte de alt om det forbigangne. Personificeres ved to duer drikende af en skål med inskriptionen LETHE. Omfortolket var Lethe en flod i skærsilden, der førte til Paradis, når de døde badede i den, kunne de komme i Paradis.

Fløjte: Attribut for musen for musik og lyrik, Euterpe.

Forbogstaver i navne slynget sammen eller enkeltvis, danner et monogram.

Fordybning i væg, mur eller mindesmærke kaldes en niche eller blænding. Nichen er ofte plads for skulptur, urne, lampe eller anden genstand.

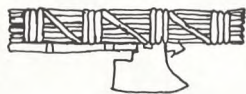
Fork: Attribut for Neptun, romersk gud og Posejdon, græsk gud, Havets gud, dermed emblem for handelens og søens folk.

Forkrænkeligheden: på nyere dansk: døden, symboliseres ved døddingehoved, kranium, hovedskal.

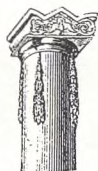
Forsoning: symboliseres af duen, der kom med et olieblad til Noah.

Fakkelt

Fasces

Feston af cypres

Fisk

Fork

Forstand: En af helligåndens nådegaver.

Forsynet: Personificeret som kvinde med attribut trekant i strålekrans.

Fortes: latin, legemlig styrke, se Fortitudo.

Fortitudo (Fortes): Latin, legemlig kraft, styrke. En af kardinaldyderne, Tapperheden, Styrken, personificeret som kvinde, eller mand, attributter: sværd, spyd og søjle.

Fortuna: Skæbnens gudinde, romersk. Personliggørelse af Tilfældet, senere den Hellige, dvs. Lykken. Attribut overflødhedshorn, som symbol på rige gaver, den anden hånd hviler på et rør, betyder skæbnens gang, eller et hjul, symbol for livets omskiftelighed.

Fortællende digtning: Musen Kalliope med attribut skrivetavle.

Foryngelse: slangen skifter ham, man troede den foryngede sig, derfor symbol for lægekunst.

Fred: (latin: Pax). En af helligåndens frugter, symboliseres ved due, overflødhedshorn, velstand er en følge af fred. Fred er ofte brugt på gravmæler, det ses også med det latinske Pax, og i to tilfælde er det på Assistens kirkegård, København, skrevet som EIPHNH, det er græsk, Eirene, fred.

Freden: personificeret ved den græske gudinde Eirene (Irene), med attribut overflødhedshorn.

Fredsdue: due med olieblad, der kom tilbage til Noah, symbol på forsoning.

Frie kunster, artes liberales: Deles i trivium: grammatik, dialektik, retorik og quadrivium: geometri, musik, astronomi, aritmetik. Personificeres som kvinder med attributter, f.eks. geometrien med passer.

Frigjorte sjæl: symboliseres af sommerfugl.

Frimurerordenen: emblem som murer: passer og vinkel.

Fristelser: Laurbærkrans er symbol på sejr over det onde og jordelivets fristelser.

From husmoder: symboliseres ved apostlen Peters opvækkelse af enken Tabita.

Fromheden (Gudsfrigten): én af helligåndens nådegaver, personificeres ved kvinde, hvis hår står i flammer, attributter: stork og overflødhedshorn.

Frugt: ofte indhold i overflødhedshorn og kan indbindes i festoner. Se Frugtbarheden.

Frugter, helligåndens: er kærlighed, glæde, flid, langmodighed, mildhed, trofasthed, sagtmødighed, afholdenhed.

Frugtbarheden: Personificeres som kvinde med overflødhedshorn med frugter og blomster. Kan derfor forveksles med Barmhertigheden.

Fugle: Se due, Fugl Fønix, ugle, ørn og trane.

Fugl Fønix: Et fabeldyr, der viste sig hvert femhundrede år i Ægypten. Den ligner snart en ørn, snart en hejre. Legenden fortæller, at den brændte sig selv op, men genopstod af asken, derfor symbol på Kristi død og opstandelse. Attribut for Evigheden.

Fuldkommenhed: symboliseres af ottetakkets stjerne.

Fæstningsplan: Attribut for fæstningarkitekstens muse.

Fødder, bare: Kvinde i lang sid klædning dækkende også hovedet, er vestalinde, personifikation af Sædeligheden. En slange under Kristi fødder, er symbol på synden, der er overvundet.

Fødslen: I Rom forestillede man sig, at hvert menneske ved fødslen fik to genier, en god og en ond, fungerende som samvittighed og sjæl. *Får:* båret på skulderen, er det den gode hyrde, pastor bonus, båret på armen, er det Johannes døberen.

Gammel mand med skæg, måske mere eller mindre afklædt, med attributter, timeglas, le, spade, sejl er Døden.

Gamle testamente: symboliseres ved bogrulle, modsat det nye ved bog. Attribut for Prudentia, klogskaben.

Gartner: Kan have haveredskaber som emblem, symboliseres ved den romerske gudinde for havedyrkning, Pomona. Personificeret: kvinde med blomster og vandkande.

Gavmildheden: (gl. dansk veldædigheden), Liberalitas, en af de verdslige dyder, personificeret som kvinde med attributter kande og brødkurv. Kan derfor forveksles med Barmhertigheden, Caritas.

Fredsdue

Fugl Fønix

Genfødselse: Kan symboliseres af ørn med udbrede vinger, og af ottekant. Derfor er dåbskapeller ofte ottekantede centralbygninger.

Genier: Ved fødslen fik mennesket (manden) to genier, en god og en ond, troede man i det gamle Rom, de kom til at agere som samvittighed og sjæl. Tilsvarende fik kvinden Juno. Også byer, lande og genstande kan have genier. Personificeres ved småbørn med vinger og attribut efter mennesket, de tilhører, f.eks. billedhugger, billedhuggerværktøj; med le eller nedadvendt fakkel, Dødens genius.

Gennemboret hjerte: Attribut for den guddommelige kærlighed.

Genopstandelse: Symboliseres af Fugl Fønix, kors og måske solen.

Genstand: Kendetegn på allegoriske personifikationer, hvorved man kan kende dem fra andre.

Geografi: Beskæftigelse med g. kan symboliseres ved globus eller kugle.

Glemselens flod, Lethe, i underverdenen eller skærsilden, drak de døde af den, glemte de alt om fortiden, eller badede de sig i den, kunde de avancere til Paradis.

Globe, Globus: Kan symbolisere handel især på udlandet eller have arbejdet med geografi. Attribut for musen Urania for astronomi og Sandheden personificeret som den græske gudinde Aletheia.

Glæde: en af helligåndens frugter.

Gode: Det gode symboliseres ved solen, som ofte har menneskeansigt, og ved børn.

Gode hyrde, pastor bonus, oldkristent symbol for Kristus, personificeret ved hyrde, der bærer lam på ryggen. Emblem for kristne.

God harmoni: symboliseres ved lyre, Apollons musikinstrument, som han bar for at vise den g.h. i musik og poesi.

Gorgo, gorgoner. Tre kvindelige uhyrer i græsk mytologi. Medusa var en af dem, hendes blik forvandlede enhver, hun så på, til en sten. Hun blev dræbt af helten Perseus; men af hendes blod fremstod vingehesten Pegasus, hendes hoved sættes på Athenas skjold Ægiden.

Gode hyrde

Gotisk krucifiks

Gotisk krucifiks adskiller sig fra romansk ved at have kun tre nagler.

Grevekrone: Krone med ni takker. Hovedsmykke båret som værdighedstegn som greve.

Griffel: Attribut for musen for heroiske digtning, Kalliope.

Grosserer: Emblem: Merkurstav, stork, skibe og vareballer.

Grundplan: Bygningsgrundplan attribut for arkitektens muse.

Græske bogstaver: Nogle bogstaver i det græske alfabet har samme tegn som det latinske, men anden lyd værdi. Mest kendt er nok P og X (ro og chi), der skrevet sammen er Kristi monogram. IHS (iota-eta-sigma, sigma dog skrevet med latinsk bogstav) er Jesus monogram; men det kan også tolkes på latin, se IHS. EIPHNH (epsilon-iota-ro-eta-ny-eta) eirene, fred. Endvidere haves fisken, der på græsk hedder ichthys; men her indgår bogstaver, som ikke haves i latinsk alfabet IXΘΥΣ (iota-chi-theta-ypsilon-sigma). Se Fisk.

Græskrans: Attribut for Kærlighed til fædrelandet. Et gammelt romersk symbol, sejrherren plukkede græs på slagmarken, hvor sejren var vundet og bandt krans, som han havde med i sit triumftog.

Gud: Gud afbildes ikke, men symbolsk vises han ved en hånd rakt ud af en sky, eller ved et øje. Andre symboler er cedertræ, flamme, sol, ligesidet trekant med øje.

Guder, græske og romerske bruges i stor udstrækning som personifikationer for allegoriske personer. Næsten alle romerske er identificerede med ældre græske, derfor må i reglen føres to navne.

Gud fader: symboliseres ved øje i ligesidet trekant.

Guddommelige dyder: Caritas, kærlighed, Fides, tro, Spes, håb.

Gudinder; Ligesom guder er der græske identifikationer af de romerske, museerne er dog for størstedelen græske.

Gudsfrigten, (Fromheden) personificeres ved kvinde med hår der flammer, attributter stork, røgelseskar og overflødhedshorn. Den er en af helligåndens nådegaver.

Grevekrone

Guds herlighed: symboliseres ved strålekrans, attribut til Forsynet.

Guds hjælp: symboliseres ved nedadvendt trekant i Davidsstjernen.

Guds hånd: kaldes symbolet: en hånd rakt ud af sky, det er den ældste fremstilling af Gud.

Guds lam: også kaldt korslam, agnus dei, et lam med glorie og korsbanner, symbol på Kristi offerdød.

Guds øje: Et øje indesluttet i trekant omgivet af strålekrans, betyder Gud ser alt. Trekanten er treenighedssymbol, og strålerne Guds herlighed.

Guldbasun: Den ene af Renomeet, Famas basuner er af guld, den hvormed hun udbreder det gode rygte.

Gylden kæde: Attribut for Den ægteskabelige kærlighed, en mand og kvinde er lænket sammen og holder et hjerte imellem sig.

H: som græsk bogstav, eta, se græske bogstaver.

Hale: Slange, der bider i sin hale, danner en cirkel: evighedssymbol. Påfuglens udslæde hale symboliserer himlen.

Hammer: emblem for håndværkere, der bruger hammer, attribut for billedhuggerens muse.

Hamskift: Slangen skifter ham, de gamle troede den fornygede sig, et sundhedstegn. Slangen blev derfor lægeguden Asklepios (græsk), Æskulaps (romersk) attribut.

Han (Hun) hvile i Fred: oversættelse af latin: Requiescat in Pace, forkortet R.I.P. ses ofte på katolske kirkegårde.

Handelen, Commerci: personificeres ved Merkur, romersk gud, identificeret med grækernes Hermes som en mand med attributter: merkurstav, hjelm med vinger, vinger på skoene. Den kan også fremstilles ved kvinde, men så er det sandsynligvis Hermes' moder Maja. Andre symboler er globus eller kugle, klipfisk, stork og Neptuns fork, for handel er nært forbundet med søfart.

Handelens gud: er Merkur, romersk gud, identificeret med Hermes, græsk gud. Vises i kunsten som mand med hjelm med vinger, sko

Guds hånd

med vinger og en stav omvundet med to slanger og vinger, merkurstaven.

Harpokrates: Græsk gud for ungdom, egentlig ægyptisk barnegud, Horus, en solgud. Fremstilles som et barn, suttende på tommelfinger.

Hane: symboliserer vågenhed, attribut for Akademiet.

Hat, flad: emblem for landmand.

Havets gud: Romernes Neptun identificeret med grækernes Poseidon. Fremstilles som moden mand med skæg. Attribut trefork. Ses ofte i følge med handelens gud.

Helbredelse: Symboliseres af slange, derfor emblem for læge og apoteker.

Helgen: Fremstilles ofte med martyrredskaftet eller stående med eller ved den ting, som gjorde ham (hende) fortjent til helgenværdighed.

Helligånden: Symboliseres ved due, ofte i strålekrans og med korsglorie.

Helligåndens syv gaver: Visdom, forstand, råd, styrke, kundskab, fromhed, guds frygt.

Helligåndens frugter: Kærlighed, glæde, fred, langmodighed, mildhed, godhed, trofasthed, sagtomdighed, afholdenhed.

Herakles: Græsk hero, identificeret med romerske gud Herkules. Vises som kriger med kølle. Symbol på styrke.

Herkules: Romersk gud, identificeret med den græske Herakles, en hero. Afbildes som kriger med kølle som våben. Symboliserer styrke.

Her ligger, her hviler: ofte skrevet på latin: jacet.

Herlighed, Guds: symboliseres ved strålekrans.

Hermes: Græsk gud, samme som romernes Merkur, Samfærdselens, handelens, sportens og tyvenes gud. Vises som en mand med vingebesat hjelm, vinger på skoene og en stav med vinger, hvorom er snoet to slanger.

Heroisk digning, poesi, personificeret ved musen Kalliope (Calliope) med attribut: skrive tavle og griffel, eventuelt laurbærkrans.

Heroldstav: (latin: caduceus, græsk: kerykeion), en stav med vinger foroven og to slanger vundet omkring. Attribut for handelens

Guds øje, strålekrans: Guds hjælp

gud, rom. Merkur, græsk Hermes, kaldes derfor også merkurstav.

Himlen: Symboliseres ved påfuglens halevifte.

Historien: H. var hos grækerne lig med visdom i almindelighed, først senere har betydningen ændret sig. Fremstilles ved musen Klio, som kvinde med bogrulle.

Hjelm: Attribut og emblem for officereren; Minerva, visdommens gudinde, og h. med vinger for romernes Merkur, grækernes Hermes, handelens gud.

Hjerte: Symboliserer kærlighed, derfor attribut for Caritas, Kærligheden. Holder en mand og kvinde det imellem sig, er det Den ægteskabelige kærlighed. Brændende, flammende h., symboliserer Caritas, kærligheden og barmhjertigheden. Gennemboret h. er symbol for Den guddommelige kærlighed. Tre h. er en del af Danmarks rigsvåben, symboliserer derfor Danmark.

Hjælp: Guds h. til menneskene symboliseres ved nedadvendt trekant.

Hjul: Attribut for Fortuna, skæbnen, symboliserer livets omskiftelighed.

Horn: Et h. fyldt med blomster, frugt, penge, smykker o.l. er et overflødigedshorn.

Hoved: På h. kan bæres, hat (landmand), hjelm (Minerva, Merkur), krans (Kærligheden), Krone (kongelige og adelige borgere), murkrone, Kybelle, Rhea.

Hovedskal: Symbol for Døden og forkrænkelighed.

Hovedsmykke: Se diadem, krans, krone.

Hovmod: Superbia, en af dødssynderne, attribut: påfugl med udspredt hale.

Hukommelsen, (erindringen), gudinden Mnemosyne var moder til muserne.

Humilitas, ydmyghed, en af dyderne, personificeret som kvinde med attribut due og kors.

Hund: Attribut for Troskaben; men også for Invidia, Misundelsen.

Husmoder: Den ideale, fromme h. symboliseres ved enken Tabita fra Joppe, som apostolen Peter opvakte, (Ap. G. 9, 36-43).

Hvid lilje: symbol for udødelighed og renhed.

Hygæa (Hygieia): græsk gudinde for sund-

hed, datter af lægeguden Asklepios. Attribut: slange, der drikker af skål. Emblem for læger.

Hymne: Muse for h. er Polyhymnia, vises som kvinde, men hun har i modsætning til de andre musen ingen attribut, hun hyller sig i sin klædning.

Hyrde: En h. bærende lam på ryggen er symbol på Jesus, et gammel kristent symbol personificeret som Den gode hyrde, pastor bonus. Bæres lammet på venstre skulder er det Johannes døberens.

Hyrdestav. latin: pedum, er en stav med krummet ende. Den blev senere til bispe-staven, dermed symbol for biskop. Attribut for komedians muse, Thalia.

Hæderstegn: Krans.

Hænder, der mødes: Håndtryk, er et venskabsymbol, symbol på troskab.

Høne med kyllinger: Attribut for den personificerede flid, Sedulidas.

Høstredskaber: Emblem for landmand. Attribut for Landvæsenet og Ceres.

Håbet: Personificeres ved Spes, en af de teologiske kardinaldyder som en kvinde, grønklædt med barn eller fugl på armen, eller et anker, undertiden også valmue.

Hånd rakt gennem sky: Guds hånd, betyder Guds nærhed.

Håndtryk: Betegnelse for to hænder, der mødes, som når man hilser på hinanden, eller siger tak, et venskabsymbol og efter den romerske gudinde Concordia, troskab.

Hår: i flammer, attribut for Fromheden, Gudsfrygten; kornaks i h. er attribut for Ceres; perle- eller blomsterkrans attribut for retorikens muse Polyhymia.

I: som græsk bogstav iota, se græske bogstaver og iota.

Iesus Nazaræeren Jødernes Konge: forkortes INIK.

Iesus Hominum Salvator: forkortes IHS.

IHS: Kan læses som græske bogstaver, iota-eta-sigma, det er de første tre eller to første og sidste i Iesus. Kan også være forkortelse af latin: Iesus Hominum Salvator: Jesus menneskehedens frelser eller In Hoc Signo: latin: ved dette tegn - underforstået skal du sejre.

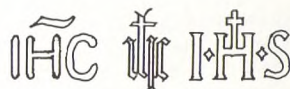
Hjerte

Hyrdestav

Håndtryk

IHS

Ihukommelse: symboliseres ved eg, Jupiters træ.

In Hoc Signo: forkortet IHS.: latin: Ved dette tegn (underforstået: skal du sejre).

INIK: Korsoverskrift på krucifiks på dansk: Iesus Nazaræren, Jødernes Konge.

INRI: Korsoverskrift på krucifiks på latin: Iesus Nazarenus Rex Iudæorum, Iesus Nazaræernes konge, altså det samme som INIK.

Invidia: latin: misundelse en af 7 dødsynder, attribut hund.

Iota: Græsk bogstav, gengives med latinsk som I. Se græske bogstaver.

Irene: også stavet Eirene, Freden, se Eirene.

Jacet: latin: her hviler. Ses ofte som gravskrift.

Jernbasun: Bruges af Fama, Renomeet til udbredelse af dårligt rygte.

Jesus: staves på latin Iesus. Symboler: cypres, håndtryk, fisk, lys, lam, løve, pelikan.

Jesusmonogram: De første tre bogstaver på græsk (eller to første og sidste) iota-eta-sigma, skrevet med latinske IHS, kan være sammenslynget.

Johannes, evangelisten, symboliseres ved ørnen og apostel ved kalk med slange.

Johannes Døberen: afbildes med lam på armen eller over venstre skulder.

Jomfru Maria: symboliseres ved cedertræ eller oliventræ og ved enhjørning, som tegn på jomfruelighed.

Jordkloden, omslynget af slange, symboliserer Romerrigetets evige magt.

Jordelivets fristelser: Laurbærkrans symboliserer sejr over j.f. - J. modgang: Palmekrans symboliserer sejr over J.m.

Juno: olditalisk gudinde, tidligt identificeret med grækernes Hera. Kvindens og kvindelivets gudinde og ægteskabets beskytter. Datter af Rhea, Kybele. Desuden navn til guddommelige væsener, man troede fulgte kvinden, ligesom mandens genier.

Jupiter: Romersk gud, den ældste og øverste, identificeres med grækernes Zeus. Hans kone var Minerva, svarende til grækernes Hera. Viser som en gammel skægget mand med attributter, tordenkile og ørn. Hans træer var eg og oliven.

Kalk

Justitia: Retfærdigheden, én af kardinaldyderne, personificeret som kvinde med bind for øjnene, attribut: vægt og sværd.

Jødedommen symboliseres ved en sekstakket stjerne, davidsstjernen, et heksagram, der kan tegnes af to sammenlagte trekanter, eventuelt sammenflettede.

Kalk: Attribut for Fides, Troen, Den guddommelige kærlighed og apostlen Johannes.

Kalliope: Navnet betyder: den med den smukke stemme. Muse for den episke, heroiske digtning, poesi, fremstilles som kvinde med attributter, laurbærkrans, skrivetavle og griffel, trofæ.

Kande: Attribut for Barmhjertigheden, Misericordia og Gavnildheden, Liberalitas, samt Mådehold, Temperantia.

Kanope: Navn efter den ægyptiske oldtidsby Kanopos. En krukke til opbevaring af balsamerede ligs indvolde, låget er udformet som menneske-, abe-, falke- og hundehoved, egentlig symboliserende guddomme eller gravgenier: Amsel, Hapi, Duamutef og Kebehsenuf, som hver for sig symboliserede menneskets bløddede. Urne på gravsten kan være udformet som kanope.

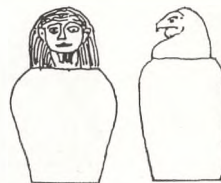
Kappe: Gammel mand med langt skæg med k. på er Døden.

Kardinaldyder (hoveddyder) (af latin: cardinalis, vigtigst, fornemst). Stammer fra omkr. år 400. Prudentia, klogskab; Justitia, retfærdighed; Fortitudo, taperhed; Temperantia, mådehold, disse fire er de antikke dyder, som udvides som med de teologiske eller kristelige: Fides, tro; Spes, håb; Caritas, kærlighed.

Kendetegn: genstand, portrætfigur o.l., hvorpå man kan kende en personifikation, kaldes en attribut.

Kerub flertal kerubiner el. keruber er engle med 1, 2 eller 3 par vinger, de er Guds sendebud og var vogtere af Edens have. Attributter, menneske, løve, okse og ørn, ligesom evangelisterne, idet de er overført til evangelisterne. (jfr. Ezekiel 1, 5-14).

Kerykeion: græsk: heroldstav, på latin: caduceus. Merkur og Hermes attribut, merkurstaven, en vinget stav med to slanger omvundet.

Kanope

Khi: anden stavemåde for det græske bogstav Chi.

Kithar(a): Attribut for lyrikkens muse, Erato. Emblem for digtere. Et strengeinstrument.

Klio: Betyder: den der giver berømmelse. Staves også Clio. Historiens og filosofiens muse, Personificeres som kvinde med attribut: bogrulle.

Klogskaben: Prudentia, en af kardinaldyderne, personificeres som kvinde med attributter: spejl og slange. Spejlet fordi man ikke kan forbedre sig uden at kende sine mangler, og slangen, fordi den er et klogt dyr. Andre attributter er skriferulle og sfinks. Kan også symboliseres ved gudinden Minerva, der har oliegren og ugle som attributter.

Knippe af stokke eller ris, se fascies.

Knækket søjle: er symbol på død og sorg.

Komediens muse: Thalia (græsk: den blomstrende) personificeres som kvinde med attribut: komisk maske og hyrdestav.

Komisk maske: Attribut for komedien, Thalia. Maskens mundvige er bøjet opad, modsat den tragiske maske, for tragedien.

Korinthisk kapitæl: emblem for billedhugger og arkitekt. Kapitælet kendetegnes ved sit akantusløv, hører til en kanneleret søjle med attisk base.

Kornaks: stukket i håret, attribut for gudinden Ceres, gudinde for korndyrkning, dermed emblem for landbrug.

Kors: Symbol på Kristi lidelse, død og opstandelse. Attribut for Troen, Fides; Religionen og Ydmygheden, Humilitas. Er den korsfæstede på korset, kaldes det et krucifiks.

Korsglorie: en glorie med korstegn. Den bæres af Gud, Kristus og helligåndens due.

Korslam: anden betegnelse for Gudslam, agnus dei.

Korsoverskrift: Indskrift på krucifiksets tavle over Kristi hoved, forfattet af Pilatus: Iesus Nazareus Rex Iudaeorum, Jesus fra Nazaret, jødernes konge eller Jesus Nazaræeren jødernes konge. forkortet: I.N.R.I. eller på dansk : I.N.I.K.

Komponist: Emblem: noder, som f.eks.

J.O.E. Hartmanns noder til: »Dengang jeg drog afsted«, endvidere lyre.

Kranium: symboliserer døden, døds og forkrænkeligheds symbol.

Krans: (latin: corona), et hæderstegn, bundet af plantedele (hvis den er af metal, er det en krone). Krans til døde er lukket, mens sejrskransen er åben. Attribut for Apollon, Borgerdyden, Freden, Jupiter, Kærlighed til dyd, Kærlighed til fædrelandet, Minerva, Obedientia, lydighed, Pluto og Sikkerheden. Symbol for renhed og sejr.

Krigen: symboliseres som en nationalitet, en kvinde med rigsvåben i sit diadem, først i 1800-tallet var det England.

Kriger: med kølle er personificering af Herkules, romersk gud og Herakles, græsk gud, som en ung mand med egekrans og græskrans, symboliserende henholdsvis borgerdyd og sejrskrans.

Kristelige hoveddyder: også kaldt teologiske, stammer fra omkr. år 400. Fides, tro; Spes; håb; Caritas, kærlighed.

Kristne menighed: symboliseres ved vinranke.

Kristne symboler: symboler, der kun skal forstås af indviede, mange af dem er derfor brugt allerede i oldtiden: Gudslam, agnus dei, Fugl Fønix, Aspis, fisk, enhjørning, hjerte, kors, Jesusmonogram, Kristi monogram, pelikan, påfugl, øje i trekant.

Kristi død: symboliseres af Fugl Fønix.

Kristi lidelse og genopstandelse: symboliseres af Gudslam, Fugl Fønix.

Kristus: symboliseres af Gode hyrde, pastor bonus, kristusmonogram, vædder.

Kristusmonogram: dannes af de to første bogstaver af det græske Christos: XPICTOC; chi og ro.

Kristusstjerne: ottetakket stjerne. Symbol på fuldkommenhed og uendelighed.

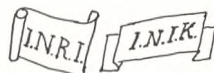
Krone: Et hovedsmykke båret som værdighedstegn. Oprindelig var det en krans af planter. Den består af et pandebånd, hvorpå er placeret takker efter rang. Konge- og kejserkrone har mere end ni takker, grevekroner 9 takker, baron eller friherrekroner 7, adelskroner 5, borgerkroner 3. Byer kan også have kro-

Korinthisk kapitæl

Korslam

Korsoverskrift

Kristusmonogram

ne, her er takkerne udskiftet med tårne. Pavens krone, tiara er tredobbelt. Kronen er attribut for Døden, personificeret som skelet; Mådeholdet, Perserverantia, personificeret som kronet kvinde.

Kronos, Tiden, græsk gud, var gift med Rhea, de var det andet græske gudepar, de havde bl.a. børnene Zeus, Poseidon, Hera og Demeter. Fremstilles ligesom den romerske Gud, Saturnus med hvem han identificeres, som en gammel mand med vinger og skæg, attributter le og timeglas.

Krukker: emblem for apoteker. Krukke til aske se urne og kanope.

Kugle: Det kan være svært at skelne den fra globus i lavt relief. Attribut for Evigheden. Emblem for handel - verdenshandel og geografi, her skal den opfattes som globus.

Kvinder: De fleste allegorier, dyder, musen og andre gudinder, de frie kunster fremstilles i kunsten som kvinder, deres attribut identificerer dem. Alle attributter er opført alfabetisk, så de må opsiges her.

Kvindehoved, løve med: et fabeldyr, sfinks. Symbol for videnskab, attribut for Klogskaben og solen, endvidere Landvæsenet.

Kvindelige engle: Engle var oprindelig kønsløse; men fra renessancen ses også pige-engle.

Kybele (Cybele) eller Magna Mater (dvs. den store moder) en frygisk gudinde oprindelig, afbildes med murkrone på hovedet: en frugtbarhedsgudinde. Identificeres med Rhea.

Kyllinger: Høne med k. er attribut for den personificerede dyd Fliden, Sedulidas.

Kyskheden, Castitas, en af de personificerede dyder, attributter: enhjørning, palme, ris og ferle. Jomfru Marias kyskhed symboliseres af enhjørning.

Kæde: En mand og kvinde lænket sammen af k. og holdende et hjerte imellem sig, er personifikation af Den ægteskabelige kærlighed. Kæde af 3 led er emblem for Odd-Fellow logen.

Kærligheden, Caritas, fremstilles som kvinde med småbørn omkring sig, attribut flammen-de hjerte. Symboliseres ved to duer, roser, hjerte.

Kærlighed, opofrende: symboliseres ved pelikan, sagnet fortæller, den mattede sine unger med kød fra sit eget bryst.

Kærlighed til dyd: Personificeres ved vinget barn med fire krans, én på hovedet, tre i hænderne, symboliserende retfærdighed, klogskab, styrke og tålmod.

Kærlighed til fædrelandet: Viser som en ung kriger med krans (borgerdyden) og en græskrans (sejrskrans).

Kærlighed, ægteskabelige: Fremstilles som kvinde, der ser på sit barn, eller som mand og kvinde lænket sammen og holdende et hjerte imellem sig.

Kærlighedslyrik, har musen Erato, med attribut en kithar(a), som personifikation.

Købmand: Emblemer: Stork, kvinde med stork, Merkurstav, Neptuns fork, skibe, vareballer.

Kødets opstandelse: Symboliseres ved påfugl, fordi sagnet fortæller, den var udødelig.

Kølle: Krieger med kølle, er Herkules, romersk gud, identificeret med grækerne Herakles.

Kønsløse: I bibelsk forstand er engle kønsløse, senere fremstilles de som ynglinge og fra renessancen ses også piger.

Kåbe: Gudinde i kåbe er Evigheden.

Laboratorieudrustninger: emblem for apoteker.

Lacrimae: latin: tårekrukker.

Lacrimatory diarsi: italiensk: tårekrukker.

Lam: Er et uskyldssymbol. En hyrde, bærende lam er Jesus som den gode hyrde. Johannes døberens bærer et lam på venstre skulder. Et lam med glorie og korsfane er Gudslam. Lam er attribut for dyderne Mansueti, sagtomdighed og Patientia, tålmodighed.

Lampe: Er ofte sat ind i niche, måske samme symbol som for lamperne i columbarierne og katakomberne, hvor den symboliserede udødelighed. Attribut for Det fortsatte studium (se Akademiet) og Årvågenheden (agtsomheden)

Landbrug: symboliseres ved landbrugsredskaber, dyrekredsens tegn (Zodiaktegn), flad hat, aks og kornneg. Personificeres ved Ce-

Krone

Kybele

Kæde

Lampe

res, gudinde med attribut: aks eller neg og endvidere af sfinksen.

Langmodighed, en af helligåndens frugter.

Laster: det modsatte af dyder. De fremstilles også allegorisk; men findes selvsagt næppe anvendt på gravmæler, undtagelse er misundelsen, men for at personificere offer for misundelse.

Laurbær: et stedsegrønt, frugtbærende træ dyrket i Middelhavslandene. Den græske mytologi fortalte, at Daphne forvandlede sig til laurbærtræ, da hun blev forfulgt af Apollon. Attribut for Apollon, der bandt kransen af det; Den evige lyksalighed, Dyden. Symbol for Skønne kunster, kejserværdighed (Cæsar) og løn, underforstået dydens løn.

Laurbærkrans: Attribut for musen for heroisk poesi, Kalliope, Sikkerheden, Viktoria, Den evige lyksalighed. Symbol for sejr over jordelivets fristelser.

Lavssymboler: Emblem for håndværkere har ofte deres rod i de gamle lavssymboler.

Le: Et høstredskab, attribut for Døden, Kronos, Saturnus.

Lethe: Glemselens flod i underverdenen, drak de døde af den, glemte de alt om det forbigangne. Nyere omfortolkning er en flod i skærsilden, som de døde kunne bade i og avancere til paradys. Personificeret ved to duer drikende af en skål med inskription LETHE.

Liberalitas: Gavmildheden, en dyd, personificeret ved kvinde med attributter: kande og brødkurv.

Lidelser, Kristi: symboliseres ved korset:

Ligesidet trekant: symbol på treenigheden. Er der øje i midten er det symbol på den treenige Gud, er der også strålekrans omkring, er det Guds øje. To tegnet sammen med spidser op og ned bliver det en Davidsstjerne, men den nedadvendte trekant symboliserer Guds hjælp til mennesket, og den opadvendte menneskets egen kraft.

Ligklæder: Benrad i ligklæder er Døden personificeret.

Lilje: Symbol for udødelighed og renhed.

Le

Lethe, to duer drikker

Lilje

Lyre

Linieal: Attribut for arkitektens muse, emblemet for arkitekt.

Livskraft: Symboliseres ved livstræ.

Livsløb: En meta, målmærke på romerske væddeløbsbaner, symboliserer livsløbets mål.

Livstræ: Stammer fra mesopotamisk kunst, symbol på livskraft.

Logik: se dialektik.

Lucifer: Leder af de faldne engle, djævlene.

Lukas: Evangelist og apostel. Evangelisttegn: vinget okse.

Lukket bog: kan være biblen.

Lydighed: Obedientia, en af dyderne, personificeret som kvinde, Attribut: krans af roser. *Lykken*: Symboliseres af stjerne, personificeres af Fortuna, gudinde med attribut: ror og overflødighedshorn.

Lyksalighed, den evige: Personificeret ved laurbærkranset kvinde, attribut: palmegren.

Lyksalighed, den statslige: Personificeres ved kvinde med attributter: merkurstav og overflødighedshorn.

Lyre: Et græsk strengeinstrument med to svajede, opadstående arme med tværstang, hvortil strengene er fastgjort. Attribut for musen for dansen, digtekunst og poesi, Terpsichore; for Apollon, gud for god harmoni.

Lyrisk: Muse for lyrik er Euterpe, Attribut: fløjte.

Lys: Symbol for Jesus som verdens lys.

Læge: Emblem æskulapstav og sørgende Hygæa.

Lægedom: Symboliseres af slange, der snor sig op af en stav: æskulapstav.

Lægegud: Græsk Asklepios, romersk Æskulap, har en stav, æskulapstav med to slanger snoende sig opad som attribut.

Lægesymbol: Æskulapstaven, en stav omvundet to slanger.

Lærdom: Symboliseres ved uglen, Minervas fugl.

Løftet højre hånd: Gestus for taler, musen for retorikken, Polyhymnia har løftet højre hånd.

Løn: Symboliseres ved laurbær.

Løve: Et af de mest fuldkomne dyr. Attribut for keruber og derfra overført som evangelist-

symbol for Markus. Symbol på magt og styrke; men også på djævlén.

Løve med menneskehoved: Sfinks.

Magna Mater: Se Kybele, Rhea.

Magt: symboliseres af løve, eventuelt sfinks. Slange omkring jordkloden, symboliserer Romerrigets evige magt.

Maja: Græsk gudinde, datter af Atlas og Zeus, moder til Hermes, hendes attribut er stork, derfor er stork symbol for handel og købmænd.

Maler: Symboliseres ved sørgende muse med malerredskaber, pensel, spartel og palet som attribut.

Malerredskaber: Attributter for malerens muse, emblem for maler.

Mand: Dyderne, der alle vises som kvinder; men Fortitudo, tapperheden, styrken, kan dog ses som mand. En gammel mand med langt skæg og i vid kappe eller afklædt med attributter, timeglas, sejl, le og spade er Døden, Kronos, Saturnus.

Mansueto, Sagtmodigheden, en dyd med attribut: lam.

Maria: se Jomfru Maria.

Mariitimt arbejde: symboliseres ved Neptuns attribut forken; og af Delfin.

Markus: Apostel og evangelist, evangelist-symbol: løve.

Martyr: symboliseres ved palmegren, modtager sejrens palme.

Maske: Attribut for muserne Thalia, for komedien med en komisk maske, den har opadbøjede mundvige, og Melpomene, tragediens med tragisk maske, her bøjer mundvigene nedad.

Matthæus: Apostel og evangelist, evangelist-symbol: et menneske og en engel, der dikterer.

Medusa: En af de tre gorgoner, kvindelige uhyrer i den græske mytologi. M. fremstilles med slanger i håret og rækker tunge. Hun havde et blik, der forvandlede det, hun så på, til sten. Hun dræbtes af Perseus og af hendes blod opstod Pegasus, vingehesten, hendes hoved skænkedes Athene, der anbragte det på sit skjold, ægiden. Et rædselssymbol, kan

symbolisere misundelse, ikke som egenskab, men som offer for misundelse.

Mejsel: Stenhuggerredskab, attribut for billedhuggerens muse, Symbol for billedhuggerkunsten.

Melpomene: (Græsk: sangerinde) Tragediens muse, Attribut: tragisk maske.

Menneskets egen kraft: symboliseres af opadvendt ligesidet trekant.

Menneskeansigt: Solen forsynet med m. for at den ikke skal forveksles med stjerne.

Menneskelivets genvordigheder: Palmen symboliserer sejr over m. g.

Menneskesjæl: personificeres ved genie eller børn. Den frigiorte m. symboliseres af sommerfugl.

Merkur: Latin: Mercurius, identificeres med grækernes Hermes, handelens, samfærdsens, sportens og tyvenes gud. Vises som mand i sin bedste alder med vinget hjelm, vinger på sko, attribut: vinget stav med to slanger opad; Merkurstav. Ses ofte sammen med Neptun, søfartens gud.

Merkurhjelm: hjelm, hat med vinger. Attribut for Merkur (Hermes).

Merkurstav: (græsk: kerykeion, latin, caduceus), en stav med to slanger snoende sig opad den og afsluttet foroven af to vinger. Attribut for Merkur (Hermes); Den statslige lyksalighed. Emblem for agenten, grosserereren, købmanden.

Meta: en målpæl på den romerske væddeløbsbane, der har form som en torpedo. I klassicismen optaget som gravmindeudsmykning, symboliserende målet for livsløbet.

Mildhed: én af helligåndens frugter.

Minerva: romersk gudinde, svarer til grækernes Athene, visdommens gudinde. Hun er hjelmklædt og har et skjold med medusahoved. Attributter: ugle, olivenkrans. Symbol på klogskab.

Misericordia: (latin: medlidenhed), barmhertigheden, én af dyderne, personificeres som kvinde med attributter: kande og brødkurv.

Misundelse: Latin: Invidia, én af de 7 dødsynder, fremstilles som medusalignende kvin-

Maske

Merkurhjelm

Merkurstav

Meta

de. Symboliserer snarere genstand for M. end som egenskab.

Mnemosyne: græsk gudinde for erindringen, hukommelse, var moder til muserne.

Modergudinde: Moder til andre guder, se Rhea; Kybele, Magna Mater.

Modgang: Palmekrans er symbol på overvindelse af jordelivets modgang.

Monogram: (græsk monos, en, gramma, bogstav) bogstaver især forbogstaver eventuelt sammenslyngede er et monogram, for eks. Kristi monogram af P og X. Man kan også se et dobbeltmonogram, af et retvendt og et spejlvendt, det kaldes spejlmogram.

Murermester: emblem: murerredskaber, vaterpas, passer, vinkel, murske og hammer.

Murerredskaber: murerens emblem er murske, passer, vinkel, vaterpas. Passer og vinkel er også emblem for Frimurerlogebrødre.

Muse: Evne til åndeligt arbejde og alt hvad der er frembragt ved åndeligt arbejde, som sang, musik, videnskab, dannelse og personliggørelse af disse evner.

Muser: græske skytsgudinder for livsglæde og åndsvirksomhed, de beskyttede hvert sit område af åndslivet. Deres fader var Zeus, moderen Mnemosyne, Erindringen, Hukommelsen, de var ialt ni. Personificeres som kvinder og karakteriserede ved deres attribut. Klio for Historie (skrivning) i betydningen viden; Melpomene, tragediens muse; Thalia, komedien muse, Kalliope; den episke, fortællende digtning; Terpsichore, sang og dans; Euterpe, sang og musik; Erato, lyrik; Urania, astronomi; Polyhymnia, pantomime. Desuden har hver kunstner sin muse, udstyret med kunstnernes værktøj som attributter, eller ved sin mimik visende sindstilstand, f.eks. sørgende.

Musik: symboliseres ved lyren, Apollons attribut som gud for god harmoni. Muse for musik er Euterpe, der har fløjte el. dobbeltfløjte som attribut. Musik er også én af de syv frie kunster.

Musiker: Kan have musikinstrument som emblem; men også noder eventuelt med komponistnavn, fortællende om hans særlige genre.

Muserne

Myrte: Venus' blomst, myrteblade symboliserer renhed, bruges derfor til brudekrans.

Mørke engle: er djævle.

Mådehold, Sobrietas og kaldt Temperantia, én af de fire kardinaldyder, personificeret som kvinde med kande og skål; vinen blandes med vand.

Mål: Meta, en torpedolignende målstolpe, brugt på de romerske væddeløbsbaner. Blev anvendt igen i nyklassicismen som symbol på livsløbets mål.

Månedstegn, også kaldt dyrekredstegn. Gengiver måned for måned landmandens arbejde, derfor symbol på landbrug.

N: Som græsk bogstav ny, se græske bogstaver.

Nadveren: Symboliseres af pelikanen, som man troede gav sine unger at spise af sit eget kød.

Nationale allegorier: Gengives som kvinder med diadem udsmykket med rigsvåben, f.eks. tre løver og hjerter: Danmark.

Naturen: Symboliseres ved Rhea (Kybele) eller efesiske Diana.

Navigation: søfartskunst, personificeres ved kvinde stå ende ved et ror og med sekstant i hånden.

Nedadvendt, sænket fakkelt: Attribut for Dødens genius. To fakler over kors er et dødsymbol.

Nedadvendt, ligesidet trekant: Symboliserer Guds hjælp til menneskene.

Neg: symboliserer landbrug, landvæsen.

Negative princip: Symboliseres i Taoismens lære ved en cirkel delt af en s-linie i en mørk og lys del: Yin-Yang-tegnet. Den lyse del er positiv, hanlig, den mørke er negativ, hunlig.

Neptun: Havets gud, romersk gud identificeret med grækernes Poseidon. Vises som let påklædt mand med skæg, attribut trefork og delfin. Repræsenterer søfarten derfor ofte ifølge med Merkur, Hermes, som handelens gud.

Nitakket krone: Grevekrone, værdighedstegn for greve.

Niche: En fordybning i væg, mur eller monument. Har sikkert sin oprindelse i det romer-

ske columbarium, derfor ofte plads for askeurne eller lampe.

Nike: Græsk sejrsgudinde, hendes romerske modstykke er Viktoria. Hun kan være forbilde for engle, idet hun bærer vinger, og de vingede engebørn, putti.

Noah, sendte en due ud fra arken, og den kom tilbage med en olivenkvist, da vandet havde trukket sig tilbage. Duen er tegn på forsoning og fred.

Noder: Emblem for komponisten og musiker.

Ny: Græsk bogstav, gengives med det latinske bogstav N. Se græske bogstaver.

Nærhed, Guds: Symboliseres af en hånd rakt ud af en sky.

Nøgen kvinde, der står på en globus har palmegren i den ene hånd, solgissel i den anden er Sandheden, Aletheia.

Nøgne børn: Kan opfattes som menneskesjæle.

Nåde-gaver, Helligåndens: Der er syv: visdom, forstand, råd, styrke, kundskab, fromhed og guds frygt.

Obedientia, Lydighed, en personificeret dyd, som kvinde med krans af roser.

Odd Fellow: En loge, som har kæde bestående af tre led, som emblem, i visse tilfælde er en fascis stukket igennem.

Offerdød, Kristi: symboliseres ved Gudslammet, agnus dei.

Officer: Har hjelm og sabel som emblem.

Okse: Attribut for keruber (Ezekiel 1, 5-14) og evanlisttegn for evangelisten Lukas.

Oliegren: Due med o. (se oliven) symboliserer udsoning. Attribut for Concordia.

Olielampe: Den evigt brændende lampe på antikkens grave, mausolæer og i katakomber, attribut for de forstandige jomfruer. For jøderne var den et dødssymbol, tændtes ved dødsfald i hjemmet, ved forældrenes død skulle den brænde uafbrudt i 11 måneder og på årsdagen i 24 timer. I katakomberne var den tegn på udødeligheden.

Oliven: Jupiters og Minervas (romerske guder) træ.

Olivengren (-kvist): Symbol for Jomfru Maria og Rigdommen. Due med o., symbol for for-

soning, fred. Attribut for Freden, Eirene (Irene).

Olivenkrans: Attribut for Jupiter og Minerva, Freden, Sikkerheden.

Omega: Græsk bogstav, det sidste i alfabetet, se Alfa.

Omskiftelighed, Lykkens: Skæbnegudindens attribut et hjul er symbol på lykkens omskiftelighed.

Omvendt fakkel: også betegnet nedadvendt, sænket fakkel, er attribut for Dødens genius.

Onde, det: Symboliseres ved løve. Sejr over d. o. symboliseres ved laurbærkrans og palme-krans.

Opadvendt fakkel: er en brudefakkel.

Opadvendt trekant: symboliser menneskets egen kraft.

Opfyldelse af Guds vilje: Serafer, de seksvingede engle er symbol for hurtigheden af opfyldelsen af Guds vilje.

Opofrende kærlighed: Symboliseres af pelikan.

Oprigtigheden: Personificeret som beskeden jomfru, der trykker hånden mod brystet, i den anden har hun et brændende hjerte, hun kan også have due som attribut.

Opslået bog: En åben, opslået bog er ofte biblen.

Opstandelsen: symboliseres af Fugl Fønix.

Ottekant: symboliserer genfødselen, derfor er dåbskapeller ofte centralbygninger og døbefonte ottetekantede.

Ottetakket stjerne: Morgenstjernen, Kristusstjerne. Symbol på fuldkommenhed og uendelighed.

Overflod, Abundantia, personificeret som romersk gudinde med attribut overflødheds-horn.

Overflødhedshorn: (latin: corne copial) et horn, kan have munden opad eller nedad, fyldt med blomster, frugt, penge, smykker og andre rigdomme. Egentlig Amaltheias horn, geden, der ammede Zeus, da han var spæd. Geden blev til stjernebilledet Geden, Capella. Attribut for flere personifikationer: Gavnildheden, Frugtbarheden, Freden, Den statslige lyksalighed, Lykken, Fortuna, Fromheden eller Guds frygt, Concordia.

Niche

Olielampe

Oliven

Ottetakket stjerne

Overflødhedshorn

P: Græsk bogstav, udtales rho, se græske bogstaver.

Pace: Latin: fred. Ses ofte som gravskrift, endvidere som Requiescat in Pace: Han hvile i fred.

Palet: Et bræt, hvorpå maleren blander sine farver (fra latin: spade). Emblem for maler, attribut for malerens muse.

Palme: Sejrssymbol, evighedssymbol, da bladene holder længe. Symboliserer sejr over livets genvordigheder. Attribut for Nike, græsk gudinde, Viktoria, romersk gudinde, sejrsgudinde; for Castitas, Kyskheden og Sandheden.

Palmblade: bruges til krans: evighedssymbol.

Palmegren: Symbol for martyr. Attribut for Den evige lykسالighed.

Pantomimen: Polyhymnia er muse for p., personificeret som kvinde, uden egentlig attribut, hun hylder sig i sin klædning.

Paradis: Floden Lethe fører fra skærsilden til p. Den, der bader i den, kan vaske sine synder af og komme i p. Symboliseres ved to duer, der drikker af en skål med indskriften LETHE.

Passer: Emblem for murermester, og sammen med vinkel emblem for frimurerbrødre.

Patientia, Tålmodigheden: én af dyderne personificeret som kvinde med lam.

Pax: latin fred, og romersk fredsgudinde.

Pedum: latin: hyrdestav, bispestav.

Pelikan: Når P. skal made sine unger, ryster den med hovedet for at få fisk ud af næbposen. Det misforstod de gamle og troede, at den huggede sig selv i brystet og gav ungerne sit eget kød og blod. Symboliserer Jesus, der gennem nadveren giver sit legeme og blod til menneskene; og den opofrende kærlighed.

Penge: Gavmildheden (Veldædigheden) personificeret som kvinde med overflødhedshorn, uddeler penge.

Pensel: malerredskab. Attribut for malerens muse og emblem for maler.

Perlekrans: Attribut for Polyhymnia, retorikens muse.

Perserverantia, (latin: udholdenhed) Standhaftigheden, den personificerede dyd, kvinde med attributter søjle og krans.

Personifikationer, allegoriske: Et abstrakt begreb fremstillet som menneske eller andet væsen.

Peter opvækker Tabita (Apostl. Gern. 9, 36-41) er et symbol for den ideale, fromme husmoder.

Plan til bygning: Attribut for arkitektens muse.

Plov, pløjemand: Emblem for landmanden. Moderne bronzerelieffer kan have varierende antal måger.

Pluto: Græsk gud for undergrundens rigdomme, underverdenen, hans attribut er cypres.

Poesi: Musen Kalliope er muse for den episke, heroiske p., attribut skrivetavle og grifel.

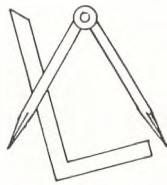
Polyhymnia (Polymnia), muse for pantomimen, hymnedigtningen. Personificeret som kvinde, har ikke nogen egentlig attribut men kan have perle- eller blomsterkrans, hylder sig i sin klædning. Navnet betyder den hymnerige.

Pomona, romersk gudinde for havedyrkning, træfrugten, (pomum, træfrugt, pomus, frugttræ). Personificeres som ung kvinde, der strør blomster eller plukker frugt. Symboliserer gartnerens arbejde.

Portræt: Er det mest slående afbildning på mindesmærker, det kan være udført som ansigt, buste, indhugget i stenen eller udført af anden materiale, f.eks. marmor, bronze, indsat eller fastgjort oventil. Det kan også være et fotografi indkapslet bag glas eller overført på porcelæn, det er meget almindeligt på katolske kirkegårde. Efter den stilling ansigtet er drejet i forhold til stenens plan, taler man om *en face*: set forfra; *halvprofil*: ansigtet drejet halvvejs, men begge øjne kan ses; *profil*: ansigtet er drejet så meget, at det ses fra siden; *tabt profil*: når ansigtet er drejet mere endnu, men næsetippen kan lige ses. *Silhouetbillede* er fremstillet ved at placere modellen bag et lys, skyggebilledet aftegnes, og den indtegnede li-

Palmblad

Passer og vinkel

Pelikan

nie udfyldes med farve, kan udføres i mørk sten på en lysere baggrund.

Poseidon, Havets gud, græsk gud, identificeret med romernes Neptun. Personificeres som skægget mand i let påklædning, attributter trefork og delfin. Da han repræsenterer søfarten, ses han ofte sammen med Merkur (Hermes), handelens gud.

Positive princip: Yin-Yang-tegnet, en cirkel deles af en s-linie i et lyst og et mørkt felt. Det lyse er Yin, positive, hanlige, det mørke Yang, kvindelige, negative. Symbolet stammer fra taoismen.

Profil: En afbildningsmåde, hvor man ser ansigt fra siden.

Prudentia, Klogskaben, én af dyderne personificeret som kvinde, attributter: slange og stav, spejl, skriftrulle.

Psyke: Græsk: sjæl, livsånde. Mytologisk personificering af sjælen, opfattet som bevinget væsen, der fløj bort, når døden indtrådte.

Putto i flertal putti, italiensk. Småbørnsengle eller genier.

Påfugl Ifølge sagnet uforgængelig, idet dens kød ikke rådne. Symbol på u dødelighed, opstandelse, haleviften symboliserer himlen. Attribut for Superbia, Hovmodet.

Quadrivium: Fire af de syv frie kunster, artes liberales: geometri, musik, astronomi og aritmetik.

Rebslugeren: Har tovrulle som emblem.

Regering: symboliseres ved Fortuna, Lykken, hvis attribut er ror og overflødhedshorn.

Religionen, personificeret som kvinde, undertiden vinget ved alter, attribut: kors.

Renhed: symboliseres ved lilje og myrtekrans.

Renomeet, Fama, personificeres ved kvinde med én eller to basuner. Er der to, er den ene af guld, den anden af jern, til udbredelse af henholdsvis det gode og det dårlige ry.

Requiescat in Pace: forkortet R.I.P., latin: han/hun hvile i fred. Det er slutningen af den katolske sjælemesse. Almindelig gravskrift på katolikkers grave.

Retfærdigheden, Justitia, én af de fire kardinaldyder, personificeret som kvinde med bind for øjnene. Attributter vægt og sværd. Des-

uden en græsk gudinde, én af horaerne, Themis, Sæd, Lov og Skik, personificeret som kvinde med attribut spyd og vægt, kan også have bind for øjnene, men det er en nyere foretelse. Også hendes døtre, Dike (Dice), Retfærdighed; Eunomia, Lovmæssighed og Eirene, Fred, kan bruges som personificering af retfærdighed.

Retorik: En af syv frie kunster, muse for r. er Polyhymnia, personificeres som kvinde ofte uden attribut, men kan have perle eller blomsterkrans i håret.

Rhea: græsk gudinde, oprindelig lilleasiatisk, gift med Kronos, Tiden, moder til Zeus, Poseidon, Hades m.fl. og gudinderne Ceres og Hera m.fl. Hun blev tidligt identificeret med Kybele (Cybele), også kaldt Den store moder, Gudernes moder, Magna mater. Hun fremstilles som kvinde med murkrone på hovedet, blottet bryst med mange bryster, nederdel med månedstegn, (zodiaktegn), viser, at hun er moder- og frugtbarhedsgudinde. Symboliserer naturen.

Rho: Et græsk bogstav, der som latinsk bogstav vises med P. Se græske bogstaver.

Rigdom: Symboliseres ved oliventræ.

Ris, et bundt grene til afstraffelse. Attribut for Castitas, kyskheden.

Romansk krucifiks, adskiller sig fra gotisk krucifiks, der har tre nagler, ved fire nagler.

Romerrigets evige magt symboliseres ved slange, der slynger sig om jordklode.

Romerske guder er næsten alle identificerede med græske guder med de samme funktioner og attributter, de føres derfor i artiklen parallelt.

Ror: Attribut for Lykken, Fortuna; Søfartskunsten, Navigation. Symbol for regering og styring.

Rose: Var én af Venus' blomster, symbol for kærlighed. Krans af roser er attribut for dyden Obedientia, Lydighed. Vissen rose symboliserer død.

Ry: Udsprede af Fama, Renomeet, Rygtets gudinde med hendes to basuner, det berømmelige med guldbasunen.

Rygtet: Det samme som Renomeet, Fama.

Portræt

Påfugl

Romansk krucifiks

*Rytterhjel*m: Officerens emblem.

Rædselssymbol: Medusahoved.

Røgelseskar: Et kar med gennemhullet låg, hvori røgelsen brændes på gløder, hængende i kæder, så det svinges. Røgelse symboliserer de helliges bønner. Attribut for Gudsfrygten og Fliden, Sedulidas.

Saturnus, Tiden, romersk gud, identificeret med grækernes Kronos. Personificeres som gammel mand med skæg og vinger. Attribut: le, timeglas.

Scepter: Attribut for Retorikken, personificeret ved musen Polyhymnia og Sædeligheden personificeret som vestalinde, tilhødet kvinde med bare fødder, endvidere Fliden (vindskibeheden), Sedulidas.

Sedulidas, Fliden, én af dyderne personificeret som kvinde med røgelseskar, høne med kyllinger og bog.

Sejl, høstredskab, attribut for Døden og Dødens genius. Emblem for landmand.

Sejr: Ved krans af palmeblade symboliseres sejr over død og djæveln og jordelivets modgang.

Sejrens palme: Palmegren, der symboliserer martyr.

Sejrs gudinde: Græsk gudinde Nike, identificeret med romernes Viktoria, personificeret som vinget kvinde med attribut laurbærkrans og palmegren.

Sejrskrans: En åben krans i modsætning til dødskrans, der er lukket.

Sejrstegn: Krans bundet af oliven eller palmeblade

Sekstant: Et instrument, sømanden bruger til at bestemme positionen. Attribut for Søfarts-kunsten, Navigationen.

Selverkendelse: symboliseres ved spejl og således attribut for Klogskaben, Prudentia.

Seraf, flertal seraf, serafimer, engle med 6 vinger. Symbol på den hurtighed hvormed Guds vilje går i opfyldelse.

Sfinks: Et fabeldyr af ægyptisk oprindelse, kroppen er løvens, hovedet menneskets. Symbol for videnskab, Det gode og i andre tilfælde Det onde.

Si: Et husholdningsredskab til fraskillelse af

grums. Attribut for Sædeligheden personificeret som vestalinde.

Sidste bogstav i det græske alfabet er omega, se Alfa og græske alfabet.

Sikkerheden personificeret som kvinde med spyd som attribut, støttende sig til søjle, kan holde en oliven- eller laurbærkrans i hånden.

Sindbillede: Et sanseligt billede af noget abstrakt, også kaldt metafor, et symbol.

Sjæl: græsk: psyke, er en mytologisk personificering af sjælen. Genier kan ses i rollen som sjælen. Sommerfuglen symboliserer den frigjorte sjæl.

Skabende begavelse: geni af latin genius, ånd. *Skelet* med krone eller cypreskrans, er Døden.

Skibe: Emblem for agent, grosserer, købmand og skibskaptajn.

Skibbrudne: Delfinen skal ifølge gamle sagn have hjulpet skibbrudne i land, derfor er delfinen symbol på frelse.

Skjold: Våbenskjold er en del af adelige våben med påmalede figurer. Athene, græsk gudinde identificeret med romernes Minerva, havde et medusahoved på sit skjold.

Skjoldbærer: Del af våben heraldisk set.

Skriftrulle: Symbol på det gamle testamente. Attribut for dyden Prudentia, Klogskaben, samt musen Kalliope, for den heroiske digtning.

Skuespiller: har sørgende muse som emblem eller Thalia med maske og fløjte.

Skulder: Lam båret på skulder, er Johannes døberens. Ugle på skulder, er Minerva, Athena. Får båret på skulder er Den gode hyrde.

Skulptur: kvinde stående ved en skulptur er billedhuggerens muse.

Sky: En hånd rakt ud af en sky, er Guds hånd, symboliserer Guds nærhed.

Skytsgudinder: Muserne var græske skytsgudinder for kunst og videnskab.

Skytsånd: på latin genius.

Skæbnegudinde: Fortuna, Lykken.

Skæg: Gammel mand med s. i sid kappe: Døden; Neptun, Poseidon; Saturnus, Kronos.

Skærsilden: Floden Lethe fører fra skærsilden

Rytterhjel

Sejl

Seraf

Sfinks

til paradiset. Badede synderen sig i den, kunne han komme i paradiset.

Skønne kunster: Symboliseres af laurbærkrans.

Skål: Attribut for Temperantia, Mådehold, skålen brugtes til at blande vinen med vand. Skål med inskription LETHÉ, hvoraf to duer drikker er symbol på glemselens flod.

Slagmark: Græs plukket på slagmark, hvor sejr er vundet, bundet til krans, græskrans er attribut for Kærlighed til fædrelandet.

Slange: Betragtedes som et klogt dyr: »Den var listigere end alle markens dyr« 1. Mos. kap. 3, »Vær snilde som slanger« Matth. 10,15. Symbol for evighed, klogskab, men også djævelen; den skifter ham, forynger sig, derfor symbol på sundhed, både legemlig og sjælelig, for lægekunst. Attribut for Prudentia, Klogskab og Misundelsen og Æskulap. Slange, der bider sig selv i halen, danner en cirkel, ring er symbol på evigheden. Slange omkring jordkloden, symboliserer Romerrigets evige magt. Slange under Kristi fødder, kaldes en aspis, betyder synden er overvundet. En stav med vinget afslutning og to slanger snoet om, er Merkurstav, caduceus, Merkurs, Hermes' attribut. Stav med én slange omvundet Æskulapstav, er Æskulap, Asklepios' attribut. Kvinde med slanger i håret er Medusa.

Smykker uddelt fra et overflødigshorn: Gavmildheden.

Småbørn: kvinde med småbørn omkring sig er Caritas, Kærlighed. Småbørn med vinger er genier eller putti.

Sobrietas også kaldt Temperantia, Mådehold. En af dyderne, personificeres som kvinde med attributter: kande og skål.

Sol: Fremstilles ofte med menneskeansigt for at undgå forveksling med stjerner. Symbol for Gud og Det gode. Attribut for Sandheden. Apollon afbildes som solens guddom.

Sommerfugl: Symboliserer den frigjorte sjæl.

Sorg: personificeres ved én eller flere kvinder ved en urne eller sarkofag. Symboliseres af knækket søjle.

Spade: Attribut for Adam efter uddrivelsen af

paradis og for Døden. Emblem for gartner, havebruger etc.

Spejl: Attribut for den personificerede klogskab, Prudentia. For at kunne forbedre sig må man kende sine mangler.

Spes, Håb, én af de tre teologiske dyder, personificeret som kvinde med attribut: Fugl på armen.

Sport: Sportens gud er Merkur, romersk gud, Hermes, græsk gud.

Sportsmand: Kan have sit sportsredskab som emblem, f.eks. sejlsportsmand, sejlbad.

Spyd: Attribut for dyden, Fortitudo, Tapperhed og styrke. Kan være personificeret som de andre dyder som kvinde, men også som mand.

Standhaftigheden, Perserverantia, en af de verdslige dyder, personificeret som kvinde med søjle og krone som attribut, spyd i hånden, eller rækker hånd ind over et bål.

Statslige lyksalighed: personificeret ved kvinde med overflødigshorn og merkurstav.

Stav: eller stok til hjælp under vandring. Stav med snirklet ende, er oprindelig en hyrdestav, latin pedum, blev til værdighedstegn for biskep, bispestav. Stav med vinger på enden og to slanger viklet om er Merkurstaven, latin caduceus græsk kerykeion, attribut for Merkur, Hermes. Stav uden særlig afslutning med slange snoet opad er Æskulapstaven, attribut for lægeguden Æskulap, romersk, Asklepios, græsk; emblem for læger, apoteker.

Sten i kloen. Tranen bærer en sten i kloen, når den er attribut for Årvågenheden (Agtksomheden).

Stenhuggerredskaber: Hammer, mejsel o.l. er billedhuggerens emblem og attributter for Billedhuggerkunstens genie og muse.

Stjerne: Symbol på lykke og evigheden, afbildes uden menneskeansigt. En sekstakket stjerne er Bethlehemsstjernen, men den kan også tegnes som to trekantede lagt over hinanden, så er det Davidsstjernen, et heksagram. Ottetakket stjerne er morgenstjernen eller Kristusstjerne, symbol på fuldkommenhed og uendelighed.

Stjernebilleder: De stjernebilleder, solen bevæger sig igennem i årets løb, kaldes dyre-

Slange

Sol

Sommerfugl i Davidsstjerne

kredsen, Zodiakus, blev navngivet allerede i det gamle Babylon.

Stedsegrønne træer: Laurbær, palme er evighedsymboler.

Stokke bundet sammen eventuelt med en økse i midten, så bladet rager ud, er en fasces, et værdighedssymbol for straffemyndigheden i Rom.

Storken: Gamle sagn fortæller, at storken var meget omsorgsfuld mod sine forældre. Attribut for gudinden Maja, moder til Hermes, derfor attribut for Handelen, Commerciën, personificeret som kvinde, ligeledes Taknemmeligheden og Fromheden eller Guds frygten. Storken er symbol for taknemmelighed og emblem for handelen.

Straffemyndigheden i Rom havde fasces som symbol, et knippe af sammenbundne stokke med en økse i midten.

Strålekrans: Duen i strålekrans er symbol for helligånden. Trekant i strålekrans, Guds herlighed, således attribut for Forsynet.

Styring: Symboliseres ved ror.

Styrke: én af helligåndens nådegaver og en af de verdslige dyder, Fortitudo eller Fortes, Tapperhed, Styrke, der kan personificeres enten som mand eller kvinde med attribut: sværd, spyd og søjle. Symbol på styrke er Hermes, krans, løve.

Sundhed: Både åndelig og legemlig, symboliseres ved slange, den skifter ham, forynger sig.

Superbia, Hovmod, én af lasterne, personificeret som kvinde med attribut påfugl, der også er symbol på udødelighed.

Sutter på tommelfinger: Den græske gud for ungdom, Harpokrates, vises som barn, der sutter på tommelfinger.

Sværd: Attribut for den personificerede Tapperhed eller Styrke, Fortitudo, enten som mand eller kvinde.

Symboler: (græsk: symbol, tegn), sindbillede, genstand, tegn eller billede repræsenterende et abstrakt begreb. De personificerer ikke som allegorier, men antyder dets dybere mening.

Stjerne

Synden: Aspisslangen under Kristi fødder symboliserer, synden er overvundet.

Syvtakket krone: Er en baronkrone, værdighedstegn for baron.

Sædeligheden, personificeret ved vestalinde med bare fødder, tilhyllet, stående ved et bål, attributter: si og scepter.

Søfart: Personificeres ved Neptun, Havets gud, romersk, den samme som Poseidon, græsk. Attribut: trefork.

Søfartskunst: Personificeres ved kvinde, stående ved ror, attribut: sekstant.

Søfolk: Emblem, anker, Neptuns fork, skibe. *Søjle:* Attribut for Fortitudo, den personificerede Tapperhed, Styrke; Perseverantia, Standhaftighed og Sikkerheden. Knækket søjle er symbol på død og sorg. Korinthisk søjle er emblem for billedhugger og arkitekt.

Sørgende Hygæa: Emblem for læge.

Sørgende muse: Arkitektens, billedhuggerens og malerens muse afbildet på gravsten.

Tabita: Var en kristen kvinde i Joppe, som Peter opvækkede (Ap. G. 9, 36-43). Symbol for den ideale, fromme husmoder.

Tabt profil: Et portræt, hvor ansigtet er drejet så meget, at kun næsespidsen ses.

Taknemmeligheden (gl. dansk: Erkendtligheden), symboliseres ved stork.

Talegestus: Løftet højre hånd, således vises den personificerede muse Polyhymnia, retorikkens muse.

Taoisme: en kinesisk religion, herfra stammer Yin-Yangtegnet, en cirkel delt af en s-linie i lys og en mørk del. Symboliserer tilværelsens positive og negative sider. Den er set på gravsted; men findes på Niels Bohrs mindesten ved Universitetet.

Tapperhed, personificeres ved græsk gud for ungdom Harpokrates, som en lille gud, der sutter på tommelfinger; og dyden Fortitudo, der personificeres enten som mand eller kvinde, attributter, sværd, spyd og søjle.

Temperantia (også kaldt Sobrietas), mådehold, én af kardinaldyderne, personificeres som kvinde med attribut: kande og skål.

Teologiske dyder eller kristelige hoveddyder er Tro, Fides med attributter: kors, kalk og bi-

Stork

bel; Håb, Spes med attributter: anker, frugt; og Kærlighed, Caritas med små børn omkring sig. De personificeres alle som kvinder.

Terra: Jordguden, græsk gud, var fader til Rhea.

Terpsichore: Muse for dansen, personificeret som kvinde med attribut: lyre. Navnet betyder: den der glæder sig ved kordans.

Testamente: Det nye testamente symboliseres ved bog. Det gamle testamente ved bogrulle.

Thalia (Thaleia): Navnet betyder den blomstrende, muse for komedien, personificeres som kvinde med attribut: komisk maske.

Themis, Retfærdigheden, græsk gudinde for sæd, skik og lov. Personificeres som kvinde med attribut: spyd og vægt. Hendes døtre er Eunomia, Lovkyndighed; Dike, Retfærdighed og Eirene, Fred. De kan også stå for Retfærdighed, endvidere den romerske gudinde Justitia, personificeret som kvinde med bind for øjnene, attribut: vægt og sværd.

Tiden: Saturnus, romersk agerbrugsgud, tidligt identificeret med grækernes Kronos, der var gift med Rhea. Personificeres som gammel mand med skæg og vinger, attribut: le og timeglas.

Tilværelsen: Negative og positive principper i t. symboliseres i Taoismen ved en cirkel, der deles i et lyst og et mørkt felt af en s-formet linie, Yin-Yang.

Timeglas: Kan være forsynet med vinger, symboliserende tidens flugt. Attribut for Tiden, Saturnus, romersk, Kronos, græsk og for Døden.

Timelige verden: Symboliseres af firkant.

Tommelfinger: Den græske gud for ungdom, Harpokrates, fremstilles suttende på tommelfingeren.

Topografi: Arbejde med topografi har globus eller kugle som emblem.

Tovrulle: Emblem for rebslager.

Tragedien: Muse for t. er Melpomene, personificeres som kvinde med attribut: tragisk maske.

Tragisk maske: Attribut for tragediens muse, Melpomene. Maskens mundvige er trukket nedad.

Trane: Symboliserer årvågenhed (agtsomhed) og helligånden. Fuglen har fået tillagt denne egenskab, fordi man i gamle dage troede, at den aldrig sov, mens den rugede. Den holdt sig vågen ved at tage en sten i den ene klo, som den holdt løftet. Hvis den så slumrede ind, ville den tabe stenen ned på den anden klo, og ville så vågne igen. Den fremstilles således stående med sten i klo.

Tre ens figurer f.eks. fisk eller cirkler, der danner en ligesidet trekant, kaldes en triqueta; symbol på evighedens. Krucifiks, hvor den korsfæstede er fastgjort ved tre nagler, er et gotisk krucifiks. Tre springende løver og hjerte i et diaden er attribut for Danmark.

Treenige Gud, symboliseres ved trekant, der indeslutter et øje.

Treenigheden, symboliseres ved ligesidet trekant, ved tre fisk, der danner en triqueta, eller blot tre fisk og ørn med udbredte vinger.

Trefork: Attribut for Neptun, romersk og Poseidon, græsk gud for havet, personificeret som moden mad med skæg; endvidere for djævl.

Trekant: Ligesidet t. er symbol for treenigheden. To ligesidede trekanten med spidser op og ned er Davidsstjernen, symbol for jødedommen og samtidig symboliserer den nedadvendte Guds hjælp til menneskene, og den opadvendte menneskets egen kraft. Ligesidet eller ligebeint trekant med øje og omgivet af strålekrans er Guds øje, forsynets øje, sidste attribut for Forsynet.

Tretakket krone: Er en borgerkrone.

Triqueta: En figur af tre ens dyr eller ting, f.eks. fisk eller cirkelbuer. Symbol for Evigheden.

Trivium: De tre af de syv frie kunster, artes liberales: grammatik, dialektik og retorik. De personificeres som kvinder.

Troen, Fides, én af kardinaldyderne, personificeres ved kvinde med attributter: kors, kalk og bibel. Kunstnerne og de ikonologiske lek-sika sammenblander Troen, med Religionen, Gudsfrygten og Fromheden.

Timeglas

Trane

Trekant, ligesidet

Triqueta

Trofashed: En af helligåndens frugter. Den afdødes trofashed, symboliseres ved hund ved foden af gravsten.

Trofasheden: Har hunden som attribut.

Trofæ: Er en samling af våben, faner o.l., der kan være erobrede (græsk: trope: angreb, der slår fjenden tilbage), arrangerede dekorativt. Attribut for musen Kalliope, for den heroiske digtning og poesi.

Tyvenes gud er den romerske Merkur, identificeret med den græske Hermes. Fremstilles som kriger med kølle og attribut: hjelm med vinger, vinger på skoene og vinget stav med to slanger omviklet.

Tøndebånd med zodiaktegn er attribut for den romerske gudinde for korndyrkning, identificeret med grækernes Demeter. Zodiaktegnene også kaldt månedstegn indeholder billeder af landmandens arbejde.

Tålmod: symboliseres ved krans.

Tålmodigheden, Patientia, én af dyderne, personificeret som kvinde med attribut: lam.

Tårekrukker: (latin, lacrimae, italiensk lacrimatory diarsi) langhalsede, buede lerkar, oprindelig af glas, de har spids bund og vid åbning og 2 hanke. De bruges til opsamling af grædekornernes tårer, der tilsattes parfume, og blev medgivet i graven. I klassicismen genoptaget nok mest som ornament. Andre antikke kar har fundet anvendelse som gravgaver, f.eks. lekythos, en olieflaske med vellugtende indhold og lutrophorus, der bruges til badevand, men udført i marmor opstilledes den på ugiftes grave.

Tårne: Byers krone har tårne i stedet for takker.

Udsoning: Symboliseres af duen med oliegræn.

Udødelighed: Symboliseres af hvid lilje, lampe, olielampe og påfugl.

Udspreder af afdødes ry er Fama, med sine basuner.

Uendelighed, Guds: symboliseres af alfa og omega, og ottetakket stjerne.

Uforgængelig: Påfuglen er ifølge sagnet ufor-gængelig, derfor symbol på kødets opstandelse.

Ugiftes grave: I det gamle Grækenland satte man en lutrophorus, et stort langhalsket kar af marmor på ugiftes grave, af ler brugtes det til badevand.

Ugle: Symbol på visdom og lærdom. Attribut for gudinden Minerva.

Underverdenens gud: Pluto, græsk gud havde cypreskrans som attribut, den er symbol på død.

Unger: Pelikanen madede sine unger med sit eget kød fra brystet.

Ungdom: Harpokrates er græsk gud for u., han vises som et barn, der sutter på tommelfingeren.

Ur: Attribut for Fliden, Sedulidas.

Urania: Muse for astronomi, personificeres som kvinde med attributter: globus og stjernekrans.

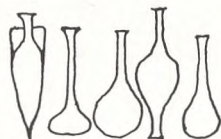
Urne: (latin: urna: krukke, potte, vandkrukke). Oprindelig brugt i de romerske columbarier til hensætning af afdødes aske. Materialet var ler, marmor, alabast og onyks. Formen en bred krukke med buede sider og med låg, men kan variere fra lave, brede til høje og slanke og kan også have form som sarkofag eller cippus. De kan også være forsynet med inskription: navn eller sentens f.eks. Fred. Indførtes i klassicismen symbolsk og ornamentalt længe før ligbrændingstanken kom frem igen og blev realiseret. Urne med flammer, symboliserer det nye liv, der efterfølger døden, og en urne med draperi, død og begravelse. En anden slags urne brugtes i Ægypten, en kanope, der oprindelig brugtes til indvoldene fra balsamerede lig. Låget er enten menneske-, abe-, falke- eller hundeansigt, repræsenterende den guddom, indvoldene stod for, den kan også ses hos os.

Uskyld: symboliseres ved lam.

Valmue: er symbol på håbet om at dulme smerter. På en række sandstenscors fra 1835-40 på Assistens kirkegård, København, er valmuekapsel brugt sammen med akantusranke. Man kan formode, det er den samme symbolik. Man kendte i hvert fald dengang valmuens indhold af opium og brugte det smertestillende.

Trofæ

Tårekrukke

Ugle

Urne

Vareballe: Emblem for agent, grosserer og købmand.

Vaterpas: Emblem for arkitekt og murer. Det er dog ikke et vaterpas med libelle; men en ligesidet eller ligebenet trekant med en lodsnor ophængt i toppunktet og peger mod en gradinddeling.

Veldædighed: Gammelt dansk for gavmildhed.

Velstand: er en følge af fred, derfor er overflødighedshornet attribut for Freden.

Veltalenhed: Musen Polyhymnia er muse for v., personificeret ved kvinde uden egentlig attribut, hylder sig i sin klædning, men kan have perle eller blomsterkrans.

Venskab: Symboliseres af håndtryk.

Venus: Romersk gudinde, oprindelig italiisk for havens frugtbarhed, identificeret med Afroditte, græsk gudinde for kærlighed. Hendes blomster er myrte og rose.

Verden, timelige: Symboliseres af firkant.

Verdens lys: Jesus er verdens lys, symboliseres ved lys.

Verdslige dyder: Misericordia, barmhjertighed; Sedulitas, flid; Liberalitas, gavmildhed; Mansuetudo, sagtmodighed; Prudentia, klogskab; Castitas, kyskhed; Obedientia, lydighed; Sobrietas eller Temperantia, mådehold; Justitia, retfærdighed; Perseverantia, standhaftighed; Fortitudo, tapperhed, styrke; Patientia, tålmodighed; Humilitas, ydmyghed. De personificeres som kvinder, dog kan Fortitudo vises som mand.

Vestalinde: Vestalinderne var præstinder i Vestatemplet på Forum romanum, i Rom. De levede under kyskhedsløfte, deres opgave var at holde byens ild vedlige. Gik ilden ud, eller brød de deres kyskhedsløfte, blev de levende begravet. Sædeligheden personificeres som vestalinde, tilhyllet og med bare ben, stående ved et bål, attribut en si og eller scepter.

Videnskab: Gudinden for v. er den romerske gudinde Minerva, identificeret med grækernes Athene. Personificeres som kvinde med hjelm og skjoldet ægiden med medusahoved, attribut: ugle. Andre guder for videnskab er

de græske musen. Symbol for videnskab er sfinks.

Videnskabsmand, natur-: kan symboliseres ved Rhea (Kybele).

Viktoria (Victoria): Sejrgudinde for romerne, identificeres med grækernes Nike, en vinget gudinde med attribut: palmegren og laurbærkrans.

Vindskibeligthed: Gammelt dansk for flid.

Vilje, Guds: symboliseres ved slange.

Vindrueklase: Symbol for nadveren, dermed for Kristi offerdød.

Vingede ynglinge: Er engle.

Vinger: Kvinde med vinger, attribut: spyd og laurbærkrans er Dyd; palmegren og laurbærkrans er Viktoria, Nike; én eller to basuner er Fama, Renomeet; siddende ved alter med kors i hånden er Religionen. Barn med fire kranser i kærlighed til dyd. Dreng med vinger er genier eller småbørnsengle, putti. Gammel mand med attribut: le og timeglas, er Tiden; Saturnus, Kronos.

Vinkel: Emblem for murer, sammen med passer emblem for frimurerbroder.

Vinranke: symboliserer den kristne menighed.

Vinstok: symboliserer Jesus.

Visdom: Gudinde for visdom er romernes Minerva og grækernes Athene, attribut: ugle.

Visdomssymbol: ugle.

Vissen rose: Symboliserer døden.

Vædder: Symboliserer Kristus.

Vægt: Attribut for dyden, Retfærdigheden, Justitia, personificeret som kvinde.

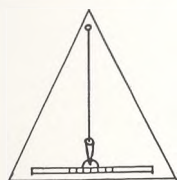
Værdighedstegn: For embedsmænd: fasces; for adelige, kongelige og borgere, krone med forskelligt antal takker.

Våben: Kvinde, der med fakkelt antænder våben, er Freden; kvinde stående på våben, er den personificerede kærlighed til fædrelandet.

Vågenhed: symboliseres ved hane, således attribut for Akademiet.

X: som græsk bogstav chi, se græske bogstaver og Kristusmonogram.

Ydmyghed, Humilitas, én af dyderne, personificeret som kvinde med attributter: due og kors.

Vaterpas

Vindrueklase

Vissen rose

Yin-Yang-tegnet: Et gammelt kinesisk symbol for tilværelsens negative og positive principper, i overensstemmelse med Taoismens lære. I gamle dage troede kineserne, at verden var skabt af den spontane adskillelse af amorfe luftarter til himmel og jord, yin og yang og alt stammer fra dem. En s-formet linie deler en cirkel i to lige store felter. Det mørke felt er det kvindelige, negative yin, den lyse er det mandlige, positive yang. Der er en lys plet i det mørke felt, det er et mandligt kim, og i det lyse felt er en tilsvarende mørk plet, et kvindeligt æg i det mandlige. Således har begge modstående figurer, hver for sig kim fra det andet. Yin tillæges de negative kvaliteter: Kvindelig, passiv, måne, jord, sort farve, okse, lige tal, kulde, mørke, dale og floder. Yangsiden har de positive kvaliteter: Hanlig, aktiv, solen, himmel, rød farve, hest, ulige tal, varme, lys, bakker og bjerge. Som helhed er yin-yang: Enhed, universet og evighed.

Yngling: ung mand med vinger er engel; med vinger og nedadvendt fakkel er dødens genius; vinget og med et barn med kalk og genemboret hjerte er Den guddommelige kærlighed.

Zodiakkreds: (af græsk: zodion, lille dyr), det samme som dyrekredsen, de stjernebilleder, solen bevæger sig igennem i årets løb, navngivet hos babylonerne.

Zodiaktegn: De enkelte stjernebilleders tegn, dyrekredsens tegn. På Rheas nederdel er zodiaktegn og på Landvæsenet, Ceres attribut, tøndebåndet er z.

Ædelmodighed: personificeres som kvinde med attribut: halvfigur.

Ægteskabelige kærlighed: amor conjugalis (latin). Personificeres som kvinde, der ser på et barn; mand og kvinde lænket sammen af gylden kæde og holdende et gyldent hjerte imellem sig.

Æskulap: romernes lægegud, identificeret med grækernes Asklepios. Attribut er en stav med slange snoende sig op ad den: æskulapstav.

Æskulapstav: en slange snoer sig op ad en stav. Attribut for romersk lægegud Æskulap, græsk Asklepios.

Øje: i en trekant, oftest ligebenet eller ligesidet, omgivet af strålekrans er Guds øje, forsynets øje. Symbol på treenigheden.

Økse: Et knippe stokke eller ris, hvoraf en økse stikker ud, er fascies, et værdighedstegn for straffemyndigheden i Rom.

Ørn: Attribut for Jupiter, romersk gud identificeret med græsk gud Zeus. Symbol for evangelisten Johannes. Ørnelignende fugl, der står på et bål, er Fugl Fønix.

Ånd: Latin: genius. Genier kan betragtes som ånder, der er både en god og en ond knyttet til hvert menneske fra fødslen, troede de gamle romere. Åndslivet: De græske gudinder, muserne, er gudinder for åndslivet, dækkende hvert sit område, som de beskytter, men sammen med deres moder Mnemosyne, Erindringen, omfatter de alt kunstnerisk og videnskabeligt arbejde.

Årvågenhed (Agtksomhed), personificeres som kvinde med attribut: lampe og en trane med sten i kloen. Symboliseres ved trane.

Yin-Yang

Æskulapstav

Bog anmeldelser:

Af Axel Andersen

Dødens biologi I-III. Af Alex Birch. Branner og Korch. I, 1984, II, 1985 og III, 1986. Dette kæmpemæssige arbejde, som folkeskolelæreren har udført, er nu færdigudgivet, De tre bind har 152, 152 og 182 sider.

Vi havde i 1985 ved årsmødet i Skive fornøjelsen at have Alex Birch som foredragsholder, netop om arbejdet med indsamling af stof og tilrettelæggelsen af disse bøger. Værket er tilrettelagt som lærebog for skoleelever, derfor er de kortfattede i tekst, men meget rige på tabeller og illustrationer.

Første bind er nok det, der har størst interesse for kirkegårdsfolk, det omhandler døden og kirkegården samt ligbrænding. Et stort arbejde er gjort på at fremstille, hvordan den biologiske omsætning af stoffet foregår.

Andet bind har medicinsk tilsnit, livslængde, alderdom, død, ligsyn og dødstejn, døds-kriterier er nogle af kapiteloverskrifterne.

Tredie bind har psykologisk-religiøs indfaldsvinkel og slutter med dyr og døden, og arters uddød.

Hvert bind har omfangsrig litteraturliste, og i sidste bind er et fælles stikordsregister for alle tre bind.

Man kan kun bekræfte, hvad forlaget skriver: Med DØDENS BIOLOGI bd. I-III har vi for første gang fået et grundmateriale, som uden fordomme og tabuer giver os mulighed for at forholde os konstruktivt til vor egen død og en chance for at komme den skjulte, men dræbende dødsangst, som vort samfund er gennesyret af, til livs.

Assistens kirkegård: Af Jørgen Bispelund Knudsen, Borgens Forlag.

Denne bog i meget stort format: 27,5 cm bred, 35,5 cm høj er en billedbog, bestående af 58 tegninger + forsiden trykt på begge sider af papiret, nok den eneste negative ting, der kan siges om bogen. Tegningerne er udført i tusch eller kul og har gennemgående en meget dystert stemning, jeg tror, han med fortsæt har valgt de mest mørke steder. Billederne er lavet af 28/6-1984 til 7/3-1985. På det tidspunkt var der endnu mange mørke partier at finde på Assistens kirkegård. Motiverne er for det meste optaget fra et meget lavt standpunkt, så man får ofte en næsten grotesk fremstilling. Den sidste del fra 10/1 - 7/3 1985 er snebilleder, her er stemningen en helt anden, det er nok sneens forsonende virkning.

Motivvalget er gjort med omhu, så selvom det er gravmindet, der er hovedemnet, så er det ikke altid muligt at genkende det.

Et indledende digt er af Klaus Høeck.

Til værkets udgivelse er ydet støtte fra Beate Neergaards Fond og Konsul George Jorck og Hustru Emma Jorck's Fond.

Ligbrænding ved Nordens krematorier

Krematoriet i	Taget i brug	Antal kremationer								
		1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985
Danmark										
København, Bispebjerg	13/1 -1893	5.254	5.465	5.573	5.181	5.114	5.030	5.125	5.003	5.061
København, Sundby	15/11-1931	1.711	1.725	1.953	2.312	2.412	2.235	2.565	2.520	2.333
Århus	10/1 -1923	1.490	1.719	1.689	1.833	1.872	1.815	1.940	1.970	1.990
Slagelse	9/9 -1926	556	602	624	660	853	847	894	968	1.065
Rønne	8/1 -1928	211	196	217	238	246	278	264	294	308
Frederiksberg	21/9 -1929	2.758	2.696	2.593	2.937	2.995	2.920	2.735	2.728	2.932
Nykøbing F.	13/2 -1931	539	629	650	735	742	755	835	735	829
Ålborg	27/11-1931	1.035	1.132	1.170	1.338	1.331	1.243	1.333	1.414	1.424
Svendborg	30/1 -1932	795	781	863	915	1.037	994	1.034	1.089	1.153
Kolding	18/9 -1933	447	642	703	780	705	916	1.017	972	1.368
Næstved	28/9 -1933	657	764	812	892	909	951	972	894	1.005
Holbæk	22/11-1934	451	501	518	570	655	568	620	624	650
Odense	22/11-1934	1.414	1.628	1.695	1.875	1.962	1.993	1.954	1.950	2.002
Struer	12/4 -1935	147	159	171	146	178	168	195	188	164
Helsingør	16/10-1935	405	439	535	586	593	475	527	579	417
Gentofte	4/11-1936	1.112	1.110	968	915	962	1.107	1.368	1.312	1.460
Esbjerg	22/2 -1939	328	399	469	478	585	545	568	581	637
Horsens	1/6 -1939	475	508	609	608	691	705	769	752	859
Nakskov	25/2 -1941	214	246	258	249	283	280	254	362	358
Silkeborg	9/10-1945	264	303	317	355	428	388	395	436	459
Hjørring	7/12-1951	310	308	376	400	509	459	532	598	621
Åbenrå	22/5 -1952	425	501	575	597	628	767	759	821	809
Randers	15/2 -1954	836	726	904	987	1.037	1.048	1.149	1.170	1.260
Køge	11/6 -1954	504	560	600	632	741	667	695	829	886
Glostrup	29/3 -1960	618	749	963	906	1.003	1.137	1.195	1.176	1.215
Roskilde	30/3 -1961	648	674	792	842	813	841	879	868	997
Gladsaxe	27/12-1964	410	497	528	573	476	515	511	490	559
Lyngby	6/4 -1967	489	683	875	920	778	612	799	864	954
Viborg	30/10-1965	216	252	283	263	253	285	270	300	311
Hillerød	2/12-1967	537	543	690	688	782	959	673	610	738
Vejle	5/12-1967	412	357	413	422	478	501	502	509	518
Ballerup	2/3 -1968	231	291	374	395	444	534	599	535	619
Holstebro	1977	78	141	243	350	436	495	567	670	724
Danmark i alt		25.977	27.926	30.003	32.578	33.021	33.033	34.494	34.811	36.705
Antal krematorier		33	33	33	33	33	33	33	33	33
Finland										
Helsingfors	24/3 -1926	1.766	1.789	1.894	1.804	1.940	1.769	1.793	1.821	1.866
Karis	16/1 -1964	44	60	33	69	85	54	67	97	67
Esbo	17/2 -1964	160	171	183	193	205	215	275	294	293
Malm	21/6 -1966	911	945	852	881	905	929	1.004	1.006	1.119
Tammerfors	1/6 -1967	523	503	589	586	565	637	619	678	743
Åbo	1/10-1967	349	327	383	387	396	401	427	522	648
Lathis	19/11-1969	160	143	160	207	167	196	211	256	269
Tavastehus	24/11-1971	58	63	71	58	66	74	74	82	109
Kotka	23/2 -1973	86	83	68	76	89	92	97	101	126
Oleoborg	10/5 -1973	57	50	59	50	55	57	57	53	74
Vasa	5/10-1973	97	97	84	103	121	114	126	134	176
Hyinge	26/2 -1974	61	58	56	78	63	78	53	83	97
Seinäjäoki	12/9 -1979			6	16	20	19	25	18	21
Kuopio	31/1 -1984								56	60
Finland i alt		4.272	4.289	4.438	4.508	4.677	4.635	4.828	5.201	5.668
Antal krematorier		13	13	14	14	14	14	14	15	15

Krematoriet i	Taget i brug	Antal kremationer									
		1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	
Island											
Reykjavik	2/8 -1948	116	86	*	*	*	121	*	*	*	
Norge											
Bergen	3/4 -1907	1.301	1.262	1.376	1.320	1.394	1.412	1.382	1.433	*	
Oslo Västra	24/4 -1909	2.550	2.414	2.302	2.481	2.480	2.284	2.212	2.145		
Oslo Östra	21/3 -1961	2.143	2.302	2.431	2.494	2.494	2.261	2.460	2.617		
Trondheim	4/12-1919	448	461	490	420	428	468	427	397		
Trondheim, Lade	6/1 -1962	286	281	315	323	359	359	347	336		
Drammen	22/12-1927	647	727	652	708	707	688	662	676		
Arendal	13/3 -1929	90	91	90	103	99	101	105	103		
Skien	27/4 -1936	97	114	101	139	128	121	137	122		
Kristiansand	15/3 -1938	106	78	90	80	81	116	100	99		
Moss	25/5 -1938	283	286	359	348	357	360	312	353		
Hamar	3/9 -1938	419	485	450	454	437	397	446	461		
Kristiansund	8/3 -1939	142	143	151	153	147	119	155	123		
Tönsberg	1/8 -1939	254	298	248	241	180	253	252	262		
Stamsund, Vestvagö	19/8 -1939	5	12	10	10	9	11	15	23		
Horten	23/1 -1940	132	146	151	141	210	156	126	157		
Stavanger	14/8 -1941	277	303	361	332	361	390	338	351		
Steinkjer	4/2 -1953	79	75	81	64	75	66	72	73		
Tinn	6/12-1954	44	47	58	42	61	54	35	55		
Larvik	16/3 -1956	190	165	183	184	172	173	179	174		
Ålesund	28/8 -1956	67	79	101	186	136	147	130	167		
Halden	27/6 -1957	78	83	85	73	88	91	96	114		
Tromsö	27/12-1957	50	45	52	48	44	67	52	69		
Narvik	25/3 -1958	50	49	50	45	58	57	51	43		
Lilleström,											
Stalsberghagen	28/10-1958	192	216	230	218	225	305	314	291		
Odda	7/12-1958	29	24	29	22	34	50	30	27		
Sandefjord	1/7 -1960	138	116	146	146	173	163	152	155		
Asker	10/2 -1961	167	149	169	169	157	175	195	186		
Sarpsborg	22/2 -1961	138	141	108	172	178	174	210	189		
Borge	31/1 -1964	15	17	39	16	31	33	21	44		
Frederikstad	11/6 -1965	123	124	145	129	148	126	160	167		
Askim	22/8 -1965	103	61	60	63	66	58	51	53		
Bærum	11/10-1966	365	383	446	445	471	480	451	473		
Orkanger	26/10-1967	33	30	28	31	23	32	49	38		
Haugesund	1/12-1967	47	54	61	66	69	70	84	82		
Verdal	20/6 -1969	19	9	16	34	28	30	27	30		
Ringerike	1971	161	193	171	196	228	208	230	211		
Ullensaker	1972	34	39	50	30	50	3	lukkert			
Kongsberg	1973	69	70	63	86	82	83	93	68		
Kongsvinger	1973	33	54	36	48	52	32	58	54		
Harstad	1973	19	15	21	17	21	18	25	20		
Gjøvik	1979			43	86	74	85	102	91		
Röros	1980				7	14	18	25	28		
Norge i alt		11.423	11.641	12.048	12.370	12.622	12.294	12.368	12.560	*	
Antal krematorier		40	40	41	42	42	42	42	42		

*) Oplysning mangler

Krematoriet i	Tageti brug	Antal kremationer									
		1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	
Sverige											
Allingsås	2/10-1966	150	188	170	191	162	156	165	185	170	
Arvika	19/11-1973	140	119	146	156	144	127	162	180	178	
Arvesta	25/7 -1961	236	280	291	320	306	346	317	323	387	
Bollnäs	10/3 -1960	580	600	650	668	712	739	675	764	792	
Borlänge	31/10-1955	448	433	434	462	463	450	459	497	500	
Borås	6/6 -1964	722	814	772	796	911	928	868	873	967	
Enköping	6/2 -1970	202	216	235	250	265	272	298	277	285	
Eskilstuna	31/12-1934	755	743	804	797	778	830	850	821	872	
Eslöv	15/7 -1975	139	197	177	194	254	225	262	255	269	
Fagersta	11/2 -1936	200	194	217	231	253	264	265	227	253	
Falun	8/3 -1938	621	588	630	614	658	672	646	645	636	
Filipstad	18/11-1963	258	275	294	315	284	281	316	309	372	
Gävle	22/3 -1960	803	762	846	887	847	870	905	881	967	
Göteborg, Kviberg	1/2 -1890	1.679	1.740	1.891	1.998	2.006	2.006	2.029	1.909	2.144	
Göteborg, Västra	5/5 -1966	1.918	1.990	1.978	2.083	2.084	2.230	2.241	2.339	2.487	
Halmstad	11/1 -1941	623	686	663	652	671	666	668	704	817	
Helsingborg	2/7 -1928	1.098	1.102	1.110	1.124	1.185	1.162	1.179	1.219	1.221	
Huddinge	29/11-1961	373	351	403	428	453	466	493	467	544	
Huskvarna	5/7 -1958	96	114	211	454	214	90	110	96	151	
Höganäs	8/2 -1957	191	177	179	180	140	193	210	192	167	
Jönköping	22/9 -1958	405	406	232	0	335	351	348	333	414	
Kalmar	16/12-1935	426	457	505	524	564	553	561	571	638	
Karlshamn	5/11-1937	150	159	182	185	239	231	226	219	269	
Karlskoga	16/7 -1946	330	369	342	441	400	427	405	438	468	
Karlskrona	15/1 -1981					297	273	334	269	286	
Karlstad	14/3 -1938	875	903	918	938	974	928	1.009	1.090	1.074	
Katrineholm	26/2 -1940	284	304	295	338	359	360	346	389	383	
Kiruna	17/9 -1933	149	140	147	142	133	141	137	159	137	
Kramfors	2/9 -1935	400	414	457	513	475	405	407	404	425	
Kristianstad	14/12-1942	510	520	618	656	682	710	785	778	784	
Kristinehamn	23/5 -1956	254	238	230	257	282	235	230	260	261	
Landskrona	25/4 -1961	408	405	448	428	418	451	460	444	473	
Lidköping	1/12-1939	587	574	633	626	464	390	357	385	404	
Linköping	5/10-1939	762	753	774	785	802	833	839	775	742	
Ludvika	1/4 -1958	464	505	465	479	464	485	545	491	505	
Luleå	23/11-1930	239	286	313	341	374	344	402	354	437	
Lund	22/2 -1960	765	807	891	856	843	904	884	912	918	
Malmö, Östra	21/6 -1932	1.657	1.593	1.321	1.114	1.304	1.262	1.323	1.384	1.349	
Malmö, Limhamn	7/7 -1964	748	817	1.192	1.376	1.232	1.266	1.266	1.242	1.249	
Mariestad	9/3 -1982						127	205	197	181	
Mora	22/10-1954	206	230	247	249	314	313	327	313	384	
Motala	20/6 -1956	328	351	387	443	461	481	489	529	543	
Nacka	26/9 -1970	242	372	464	422	488	445	494	453	567	
Norrköping	14/11-1938	1.033	1.064	1.107	1.161	1.198	1.194	1.122	1.204	1.373	
Nyköping	30/1 -1967	265	278	350	295	339	359	371	405	414	
Nynäshamn	22/7 -1965	152	139	132	180	142	175	170	199	145	
Nässjö	18/4 -1962	174	202	244	306	307	271	215	219	220	
Oskarshamn	18/2 -1963	286	293	372	384	383	398	463	427	502	
Ronneby	13/12-1967	334	313	373	380	157	151	164	147	199	
Sandviken	14/1 -1935	519	501	517	480	547	563	590	590	581	
Skellefteå	27/9 -1961	109	103	100	107	112	129	115	129	132	
Skövde	15/8 -1962	187	198	332	433	600	608	612	569	649	
Sollentuna	18/9 -1969	1.167	1.355	1.344	761	966	1.024	1.019	1.171	1.276	
Stockholm, Norra	15/10-1887	1.356	1.353	1.342	1.334	1.193	1.259	1.234	1.202	1.075	

fortsættes

Krematoriet i	Taget i brug	Antal kremationer									
		1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	
Sverige (fortsat)											
Stockholm, Skogs	17/1 -1931	4.737	4.726	4.722	4.884	4.813	4.676	4.535	4.613	4.783	
Stockholm, Råksta	8/6 -1964	2.812	2.742	2.976	3.474	3.607	3.723	3.644	3.492	3.788	
Sundsvall, Gustav Adolf	27/8 -1932	337	320	322	339	369	227	229	232	281	
Sundsvall, Skøen	1982						265	337	351	359	
Södertälje	24/9 -1963	449	475	480	498	485	526	479	532	483	
Tranås	3/11-1982						43	126	140	174	
Trelleborg	15/11-1937	358	401	393	420	443	391	433	496	465	
Trollhättan	10/4 -1956	436	385	388	464	402	442	397	534	584	
Umeå	13/8 -1952	128	163	150	158	173	149	178	198	202	
Uppsala	21/6 -1965	988	995	976	1.089	1.064	1.103	1.111	1.096	1.085	
Varberg	26/2 -1969	280	286	294	330	358	388	367	359	389	
Vetlanda	19/3 -1936	61	87	85	95	103	84	95	104	123	
Visby	1/11-1967	168	164	160	178	184	185	194	171	236	
Vänernborg	8/4 -1931	564	606	630	700	758	781	809	770	741	
Värnamo	17/6 -1958	123	119	150	167	188	156	138	175	191	
Västerås	30/11-1953	1.273	1.377	1.489	1.472	1.425	1.454	1.447	1.400	1.547	
Växjö	18/1 -1943	211	239	261	246	230	294	304	309	335	
Ystad	11/2 -1956	514	617	602	640	658	737	691	764	801	
Ängelholm	22/11-1956	411	425	431	457	510	509	475	525	590	
Örebro	23/10-1922	1.001	1.002	1.060	1.248	1.333	1.262	1.323	1.355	1.449	
Östersund	17/6 -1952	451	467	505	537	545	516	542	496	546	
Sverige i alt		42.305	43.567	45.439	47.130	48.286	48.930	49.426	49.866	52.828	
Antal krematorier		71	71	71	71	72	75	75	75	75	

Generalforsamling den 26. maj 1986 i Ålborg

Referat af Kurt Anhøj

Til foreningens generalforsamling og årsmøde den 26. og 27. maj 1986 var tilmeldt 67 deltagere. Mødet afholdtes på Park Hotel i Ålborg, Ålborg Stift.

Valg af dirigent

Knud T. Skovgård, formand for kirkegårdsbestyrelsen i Horsens valgtes. Dirigenten kunne konstatere, at generalforsamlingen var lovligt indkaldt, og at dagsordenen var i overensstemmelse med foreningens vedtægter.

Aflæggelse af beretning

Foreningens formand Povl Götke-Hansen bød velkommen og aflagde beretningen.

Som indledning rettedes en tak til Ålborg kommunes Parkforvaltning og til landskabsarkitekt Thyge Lauritsen herfra, der har medvirket ved tilrettelæggelsen af årsmødet.

Der kunne ligeledes rettes en tak til stenhuggermester Leo Rosendahl for hans personlige bidrag til foreningen, der gjorde det muligt, at foreningen kunne sende en repræsentant - nemlig Kåre Rud Nielsen - til 1. Nordiske Kirkegårds-kongres den 4. - 8. september 1985 i Helsingfors (omtalt i Vore Kirkegårde 1985 side 11). Næste nordiske kongres afholdes i september 1989.

Sidste år blev det pålagt bestyrelsen at billiggøre årsskriftet. I den anledning er der indhentet nye tilbud på trykningen, og et tilbud fra FB-tryk i Slangerup blev accepteret. Det indebar en besparelse på ca. kr. 10.000.

Resolutioner er nu trykt i 2 spalter, hvilket medfører en pladsbesparelse på 10-15%.

Endeligt har Gentofte kommune for kr. 25.000 købt Morten Falmer-Nielsens artikel »Mariebjerg kirkegård gennem 50 år« som særtryk i 800 eksemplarer. Artiklen, der er skrevet i anledning af kirkegårdens 50 års jubilæum, falder fint i tråd med årsskriftets sædvanlige indhold. Der er således tale om et samarbejde, som såvel foreningen som Gentofte kommune har haft udbytte af.

Det er et gammelt ønske fra foreningens side, at der skabes en tættere kontakt til Landsbygraverforeningen. Det er i høj grad naturligt, at denne forening, der repræsenterer mange af landets kirkegårde, er med.

Nu ser det ud til, at noget afgørende kan ske. Landsbygraverforeningen har meddelt, at der er truffet principbeslutning om indmeldelse i Foreningen for Kirkegårdskultur på visse betingelser vedrørende kontingent (kr. 25 pr. medlem) og stemmeret.

En kollektiv tilslutning af Landsbygraverforeningens ca. 1.400 medlemmer vil

indebære en væsentlig medlemsfremgang. Der skal trykkes flere eksemplarer af årsskriftet, hvilket vil medføre en lavere stk.-pris.

De af landsbygraverforeningen opstillede betingelser vedrørende stemmeret vil bl.a. medføre, at denne vil få ca. 140 stemmer, og en optagelse vil kræve en vedtægtsændring.

Bestyrelsen er naturligvis glad for Landsbygraverforeningens beslutning og er positivt indstillet. Bestyrelsen mener, at der bør optages forhandling med Landsbygraverforeningen og efterlyser iøvrigt generalforsamlingens kommentarer til sagen.

Sidste år omtaltes det, at kirkeministeren viser stor interesse for foreningens arbejde. I år har interessen givet et særligt økonomisk udslag, idet ministeriet har fundet det muligt at bevilge yderligere kr. 4.000 foruden de kr. 6.000, vi hidtil har modtaget til foreningens arbejde. Fra 1987 kan der årligt bevilges kr. 10.000. Foreningen vil gerne sige tak for dette økonomiske bidrag og for den påskønnelse af foreningens arbejde, der ligger heri.

Foreningen vil ligeledes sige tak for et tilskud på kr. 3.000 fra Landbrugslotteriet, nu kaldt Landlegattet, der administreres af Landbrugsministeriet.

Foreningen havde ventet et udspil om det - på sidste årsmøde omtalte - arbejde vedrørende udformningen af nutidige gravminder, som et udvalg under Selskabet for kirkelig kunst arbejder med. Et sådan er ikke kommet. Under hensyntagen til foreningens særlige interesse i dette spørgsmål har bestyrelsen besluttet at rette en skriftlig henvendelse herom til Selskabet for kirkelig kunst. Henning Hansen er fremkommet med et meget spændende forslag om EDB-registrering af den faglitteratur, der findes om kirkegårds-spørgsmål. Løseligt anslået vil et sådan projekt koste kr. 50.000. Det er bestyrelsens agt at søge forskellige fonde om de nødvendige midler, og Henning Hansen arbejder videre med sagen.

Formanden omtalte til slut den nye lov om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde. Bl.a. bestemmelserne om registrering af bevaringsværdige gravminder er en spændende og god ting, som foreningen har interesseret sig for og arbejdet med gennem mange år.

Foreningen har ca. 700 medlemmer.

Af bemærkningerne til formandens beretning fremgik det, at generalforsamlingen kunne tilslutte sig, at der optages forhandling med Landsbygraverforeningen om medlemskab. Spørgsmålet om kontingentets størrelse i forhold til andre kollektive medlemskontingenter samt spørgsmålet om antallet af stemmeberettigede rejstes.

Spørgsmålet om de tidligere bebudede ændringer af vedtægterne rejstes. Forretningsudvalget arbejder videre med sagen.

Formandens beretning blev enstemmigt godkendt.

Fremlæggelse af revideret regnskab

Kassereren Henning Hansen bemærkede til det allerede udsendte regnskab

for 1985, at det med et underskud på kr. 7.298 fortsat ikke er lykkedes at skabe den ønskede styrkelse af kassebeholdningen.

Regnskabet godkendtes.

Fremlæggelse af budget

Henning Hansen forelagde det på mødet udleverede budgetforslag 1987, der med uændret kontingent - kr. 110 for personlige medlemmer og kr. 80 for kollektive medlemmer - forventes af give et overskud på kr. 14.000.

Budgettet for 1987 godkendtes.

Eventuelle forslag

Ingen.

Valg af bestyrelsesmedlemmer

Kirkegårdsassistent Kåre Rud Nielsen og sognepræst Povl Götke-Hansen genvalgte.

Børge Bjerre Jensen og Henning Hansen ønskede ikke genvalg.

Knud T. Skovgård, Horsens, og kirkegårdsleder Henning Lektonen, Ordrup, nyvalgte på bestyrelsens anbefaling, og bestyrelsen fik generalforsamlingens tilslutning til, at yderligere et medlem - museumsinspektør Mikael Ottesen, Århus - indvalgte i bestyrelsen.

Valg af revisor og revisorsuppleant

Claes Foghmoes og Bent Christiansen genvalgte som revisorer og Jørgen Johansen genvalgte som suppleant.

Fastsættelse af stedet for næste generalforsamling

Næste generalforsamling og årsmøde afholdes den 15. og 16. juni 1987 i Helsingør stift. Det overlades bestyrelsen at finde værtsby.

Eventuelt

Povl Götke-Hansen afsluttede med at udtrykke en varm tak til de to bestyrelsesmedlemmer, der nu går ud. Til Børge Bjerre Jensen for et godt og dejligt samarbejde i bestyrelsen og til Henning Hansen yderligere for det tætte samarbejde i forretningsudvalget. Henning Hansen har trukket et stort læs og virkeligt ydet meget for foreningen gennem en årrække.

Henning Hansen fandt 10 år som aktiv på en plads som passende og sagde tak for 10 års samarbejde, som han havde fundet meget spændende. Han henviste i den forbindelse til det minderige årsmøde, der i sin tid afvikledes på Samsø.

Snapshot Skive 1985

af Axel Andersen

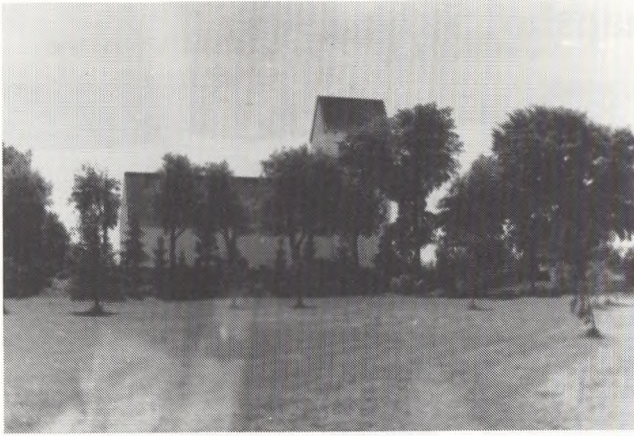
Skive gl. kgd. har mange smukke monumenter, her over amtsprovst Jens Højer Leth, 1766-1812. Han ønskede at blive begravet blandt sine fattige sognebørn.

Skive gl. kgd. Et støbejernskors med trepasender, rejst over en prøjsisk soldat, faldet ved Skive 1864.

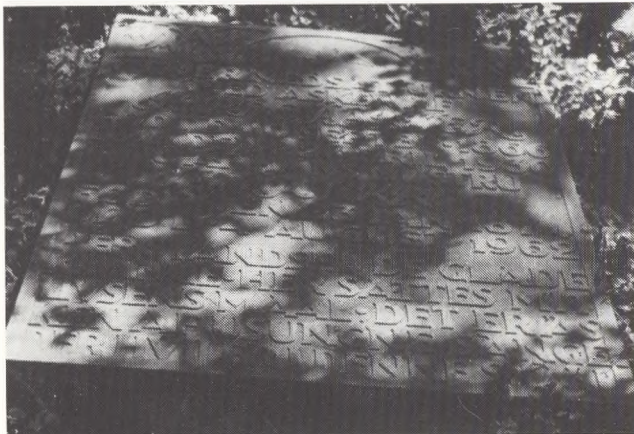
Skive gl. kgd. Et grottesten med usædvanlig dekoration, roser i stedet for vedbend eller egeløv, endvidere to sommerfugle.

Skive/Resen. kgd. Resen kirke med den store udvidelse af den gamle landsbykirkegård til centralkirkegård. Der er ikke fejl i billedet; men spejlinger og urenheder, det er taget ud gennem bussens vindue.

Dette smukke landskab er Skive/Resen kirkegård lagt i.

Jenles privatkirkegård. Digteren Jeppe Aakjær (1866-1930) blev begravet i en lille lund til landstedet Jenle.

Snapshot Ålborg 1986

Almenkirkegården, er Ålborgs ældste kirkegård, præget af mange indhegninger af støbejern, smedjærn og stenkarme, og mange gamle monumenter af stor kunstnerisk værdi.

Almenkirkegården, mange ældre gravminder samlet i lapidarium, senere kan man måske flytte dem tilbage til oprindelig plads eller til harmoniske omgivelser.

Søndre kirkegård, indviet 1940, anlagt 1928/30, kapel opført 1933 (arkitekt K.W. Orland).

Søndre kirkegård, skovkirkegård indviet 1984, gravstederne er de uklippede felter, her lægges en del løgvækster, gangene holdes klippet.

Søndre kirkegård, 5. maj parken med mindesmærke af Edgar Funch (f. 1915) af norsk granit omgivet af mindeplader over Ålborgs faldne i frihedskampen 1940-45.

Resolutioner

Bemærk: Kirkeministeriet har ved redaktionens slutning endnu ikke udgivet resolutioner fra 1. juli 1972 til 31. december 1972; men de vil blive aftrykt i »Vore Kirkegårde« i en senere årgang.

Kirkeministeriets skrivelse af 2. juni 1980 (til stiftøvrigheden over Haderslev stift) om, hvorvidt en kirkegårdsbestyrelse kunne fastsætte, at betaling for vedligeholdelse af gravpladser i kisteplæner skulle erlægges under ét for hele fredningsperioden. 1. kt. j. nr. 51411/1004/80.

Af den med stiftøvrighedens skrivelse af 27. februar 1980 hertil indsendte sag fremgår det, at Fredericia kirkegårdsbestyrelse for nylig har ladet anlægge særlige kisteplæner på Fredericia kirkegårde, samt at vedligeholdelse af gravpladser i kisteplænerne ifølge det hoslagt tilbagefølgende forslag til betalingsvedtægt skal udføres af kirkegården mod et vederlag, der erlægges under ét for hele fredningsperioden.

Ved sagens forelæggelse for ministeriet har stiftøvrigheden forespurgt, hvorvidt det er i overensstemmelse med den kirkelige lovgivning, at gravstedsbrugere skal indbetale vedligeholdelsesbeløbet en gang for alle, når begravelse finder sted i kisteplæner.

I denne anledning skal man meddele til efterretning og videre bekendtgørelse, at der efter anlæg af de omhandlede kisteplæner ifølge det for ministeriet oplyste fremdeles er adgang til på kistegårdene i Fredericia at erhverve særskilte gravsteder til kistebegravelse, herunder gravsteder til ubemidlede, uden vederlag, samt at gravstedsbrugere, der ikke ønsker selv at vedligeholde deres gravsteder, kan få vedligeholdelsen udført ved kirkegårdens foranstaltning mod et årligt vederlag eller et vederlag, der erlægges for hele fredningsperioden. Under hensyn hertil finder ministeriet intet at indvende imod, at det for benyttelse af gravpladser i kisteplænerne, der fremtræder og vedligeholdes som en helhed, stilles som vilkår, at vedligeholdelsen varetages af kirkegården mod et vederlag, som opkræves under ét for hele fredningsperioden.

Iøvrigt bemærkes, at betalingsvedtægten bør indeholde angivelse af vilkårene for fornyelse af gravpladserne i kisteplænerne.

Kirkeministeriets skrivelse af 12. juni 1980 (til professor N.N.) om, hvorvidt der med henblik på tilvejebringelse af en skeletsamling kunne gives Institut for forhistorisk arkæologi ved Århus Universitet tilladelse til at udnytte enkelte grave, som nedlægges på kirkegårdene. 1. kt. j. nr. 5110/80.

I skrivelse af 12. maj 1980 har De forespurgt, om der vil kunne meddeles tilladelse til, at Institut for forhistorisk arkæologi ved Århus Universitet med henblik på tilvejebringelse af en skeletsamling udnytter enkelte af de grave, som fjernes på kirkegårdene.

I anledning heraf skal man meddele, at ligrester, der opgraves på kirkegårde, skal nedgraves samlet og sømmeligt i samme gravsted eller andetsteds på samme eller anden kirkegård, jfr. § 24, stk. 3, i lov om vedligeholdelse af kirker og kirkegårde m.v. (lovbekendtgørelse nr. 455 af 23. september 1947).

Ministeriet har således ikke hjemmel til at meddele den ønskede tilladelse.

Kirkeministeriets skrivelse af 1. juli 1980 (til N.N.) vedr. et *andragende om tilladelse til, at en urne blev anbragt i et privat hjem*. 1. kt. j. nr. 541-88/80.

I skrivelse af 2. juni 1980 har De ansøgt om tilladelse til, at urnen med asken af Deres fader anbringes i Deres hjem i overensstemmelse med Deres faders derom udtalte ønske.

I denne anledning skal man meddele, at der ikke meddeles tilladelse til anbringelse af askeurner i private hjem, og at ministeriet derfor ikke kan imødekomme det ansøgte.

Kirkeministeriets skrivelse af 22. juli 1980 (til en begravelsesforretning) om, *hvorvidt bestemmelsen i Danske Lov 2-22-36 om vederlagsfri begravelse for præster og kirkeværger, der dør medens de er i embede, fremdeles er gældende*. 1. kt. j. nr. 5510-6/80.

I skrivelse af 10. marts 1980 har De forespurgt, om bestemmelsen i Danske Lov 2-22-36 om vederlagsfri begravelse for præster og

kirkeværger, der dør, medens de er i embede, fremdeles er gældende.

I denne anledning skal man meddele, at vilkårene for udlægning af gravpladser på de af menighedsrådene administrerede kirkegårde ifølge den gældende lovgivning fastsættes i en af stiftsøvrigheden for hver enkelt kirkegård stadfæstet vedtægt. På baggrund af den anførte bestemmelse i Danske Lov er det i praksis antaget, at der i disse vedtægter kan optages bestemmelse om, at sognets præst og kirkeværgen har ret til uden vederlag at få gravsted udlagt på kirkegården, hvis de afgår ved døden i embedet.

Ministeriet for offentlige arbejders cirkulære af 17. oktober 1980 om *vejplanlægning i forhold til kirker og kirkegårde.* *)

Ifølge ministeriet for offentlig arbejders cirkulære af 4. september 1963 skal der »i betimelig tid« gives kirkeministeriet underretning om forestående vejanlæg (vejforlægninger og vejudvidelser) umiddelbart op til kirker og kirkegårde. Denne underretning gives sædvanligvis i form af fremsendelse af et eksemplar af det pågældende vejprojekt, eventuelt et foreløbigt projekt.

Formålet med denne ordning er at give de kirkelige instanser lejlighed til at fremkomme med eventuelle indvendinger allerede på det tidlige projekteringsstadium. Forholdet i praksis har imidlertid ofte været, at projekteringsarbejdet er så vidt fremskredet på det tidspunkt, hvor projektet fremkommer til udtalelse, at det frembyder betydelige vanskeligheder at ændre projektet.

Planlovgivningen, navnlig lov om kommuneplanlægning (lov nr. 287 af 26. juni 1975), sikrer i dag, at også de kirkelige myndigheder får kendskab til vejanlæg på et forholdsvis tidligt tidspunkt i planlægningen. Det er dog ikke alle vejanlæg, der skal gennemføres i overensstemmelse med planlovgivningens forskrifter. Da kirkerne og kirkegårdene ikke mindst i landdistrikterne repræsenterer betydelige kulturelle og landskabelige værdier, jfr. nærmere kirkeministeriets skrivelse af 12. december 1977, der er optrykt som bilag til dette cirkulære, har nærværende ministerium efter forhandling med kirkeministeriet, Kommunernes Landsforening og amtsrådsforeningen i Danmark derfor udarbejdet følgende retningslinjer for vejplanlægning i forhold til kirker og kirkegårde.

*) *Min. tid. 1980 nr. 162.*

Der skal som hidtil på så tidligt et tidspunkt som muligt gives kirkeministeriet meddelelse om forestående vejanlæg (herunder vejforlægninger og vejudvidelser) umiddelbart op til en kirke eller kirkegård ved fremsendelse til nævnte ministerium af skitseforslag til det pågældende vejanlæg.

Hvis det må påregnes, at vejanlæg vil gribe forstyrrende ind i miljøet omkring kirker og kirkegårde, bør vejbestyrelsen optage forhandling med de kirkelige myndigheder allerede inden skitseprojekt udarbejdes.

Vejanlæg, der kan forstyrre det nævnte miljø, er navnlig vejanlæg, der forudsætter hævnning eller sænkning af terrænet, etablering af vejbroer og lignende indgribende foranstaltninger i områdets umiddelbare nærhed samt vejanlæg, der forudsætter indgreb i selve kirkegården, herunder arealafståelse, fjernelse af hegn og beplantning, lukning af indgange, etablering af ændret belægning på veje og pladser i kirkernes umiddelbare nærhed m.v. Ifølge lov om vedligeholdelse af kirker og kirkegårde m.v. (lovbekendtgørelse nr. 455 af 23. september 1947 med senere ændringer, senest ved lov nr. 651 af 21. december 1977) § 28, stk. 3, jfr. forordning af 23. april 1845 om jords afståelse til kirkegårdens udvidelse, kan kirkeministeriet anordne ekspropriation af jord til anlæg og udvidelse af kirkegårde samt til parkeringspladser og adgangsveje til disse. Arealer, der er udlagt til nævnte formål, vil derfor ikke uden videre kunne påregnes erhvervet ved ekspropriation i henhold til vejlovgivning.

Pålæg af byggelinier på kirkegårde i medfør af vejlovgivningen, der har til formål at forberede en senere arealerhvervelse til nyanlæg af vej eller udvidelse af bestående vej, bør derfor søges gennemført ved en mellem vejbestyrelsen og kirkegårdsbestyrelsen indgået overenskomst, der er godkendt af stiftsøvrigheden eller kirkeministeriet. Opnås der ikke enighed mellem vejbestyrelsen og kirkegårdsbestyrelsen, må sagen af vejbestyrelsen indsendes til ministeriet for offentlig arbejder, der i samråd med kirkeministeriet træffer den endelige afgørelse.

Såfremt der opnås enighed om, at der skal lægges byggelinieservitut på arealer, der ejes af en kirke, vil byggeliniebestemmelserne - foruden de sædvanlige retsvirkninger med hensyn til bebyggelse - bevirke, at det areal, der er omfattet af bestemmelserne, ikke må

tages i anvendelse som kirkegård, jfr. vejlovens § 34, stk. 3, 2. pkt. Er arealet i brug som kirkegård, medfører byggeliniepålægget - såfremt andet ikke i det enkelte tilfælde fastsættes, jfr. nedenfor - at der ikke må etableres nye gravsteder på arealet, og at de på dette værende hjemfaldne gravsteder ikke må tages i brug på ny. Derimod bevarer brugerne af eksisterende gravsteder deres rettigheder i henhold til § 25, stk. 2, i lov om vedligeholdelse af kirker og kirkegårde m.v., herunder retten til at foretage begravelse i gravstedet og til at kræve brugsretten fornyet.

Såfremt der må påregnes at ville hengå et længere åremål mellem pålægget af byggelinie på et kirkegårdsareal og iværksættelsen af det vejanlæg, som byggelinien skal sikre, vil det undertiden være rimeligt at meddele dispensation for kirkegårdsbestyrelsen til fortsat at bortfaste gravsteder, herunder såvel hjemfaldne som nye, idet der i modsat fald kan påføres kirkegården et betydeligt økonomisk tab.

Den i indledningen nævnte cirkulæreskrivelse af 4. september 1963 ophæves.

Bilag

Kirkeministeriets skrivelse af 12. december 1977 til ministeriet for offentlige arbejder.

På dertil givne anledning skal kirkeministeriet understrege betydningen af, at vejmyndighederne ved alt planlægningsarbejde tager vidtgående hensyn til kirkegårdene og miljøet omkring disse.

Kirkegårdene repræsenterer - navnlig i landdistrikterne - på grund af deres beliggenhed, beplantning og indhegning betydelige kulturelle og landskabelige værdier.

Flertallet af landsbykirkerne er middelalderlige og de omgivende kirkegårde ligeledes af betydelig ælde. Ved deres beliggenhed - i et landsbymiljø eller i det åbne land, ofte på et højdedrag - udgør kirker og kirkegårde meget betydningsfulde elementer i landskabsbilledet, ikke mindst hvor kirkegårdene er beplantet med højstammede træer. Landsbykirkegårdene er desuden ofte omgivet af middelalderlige mure eller stablede stendiger og forsynet med gamle, murede indgangsportaler af stor arkitektonisk værdi.

Disse værdier er der værnet om i århundreder, bl.a. gennem et stedse mere effektivt tilsyn fra de overordnede kirkelige instanser, støttet på råd og vejledning fra særligt sagkyndige. Ændringer i den bestående tilstand tilrådes såle-

des normalt kun, hvor dette - alt efter sagens beskaffenhed - tiltrædes af den kgl. bygningsinspektør, nationalmuseet og kunstakademiets udvalg for landskabs- og havekunst.

Kirkegårdene, deres hegn og træbeplantning er ganske vist ikke fredet i henhold til naturfredningsloven eller undergivet fredskovspligt, men dette skyldes, at kirkegårdene, med hvad dertil hører, anses for fredede arealer i henhold til den kirkelige lovgivning, navnlig lov om vedligeholdelse af kirker og kirkegårde m.v. (lovbekendtgørelse nr. 455 af 23. september 1947 med ændringer senest ved lov nr. 260 af 4. juni 1970) og den i henhold til loven udstedte kgl. anordning nr. 143 af 20. april 1953 om kirkegårde.

Som yderligere værn om kirkegårdene er der i vid udstrækning ad frivillig vej foretaget fredning af de kirkerne og kirkegårdene omgivende arealer for derved at hindre opførelse af skæmmende bebyggelse, anbringelse af transformatorstationer og ledningsmaster samt opstilling af skure, boder og lignende skønhedsforstyrrende genstande i kirkegårdens umiddelbare nærhed. Men også anlæggelse af vej over sådanne arealer kan være uforenelig med disse fredninger og dermed hensynet til kirken, hvilket i nogle tilfælde har medført, at projekterede vej- eller gadeanlæg ikke har kunnet gennemføres.

Kirkeministeriets approbation af 17. oktober 1980 på ny *vedtægt for de kommunalt administrerede kirkegårde og begravelsesvæsenet i Randers kommune*. 1. kt. j. nr. 5142/78.

Teksten er udeladt her.

Den fulde tekst kan læses i Love og ekspeditioner vedr. kirkelige forhold 1979-80, side 326-335. (Schultz Forlag).

Kirkeministeriets skrivelse af 29. oktober 1980 (til et menighedsråd) om, *hvorvidt der i forbindelse med sløjfning af et gravsted kan afkræves brugeren af gravstedet betaling for de dermed forbundne udgifter*. 1. kt. j. nr. 5171/0402/80.

I et gennem stiftøvrigheden over Lolland-Falsters stift hertil indsendt andragende har menighedsrådet forespurgt, om der i forbindelse med sløjfning af et gravsted kan afkræves brugeren af gravstedet betaling for de dermed forbundne udgifter.

Ved sagens forelæggelse for ministeriet har stiftsøvrigheden i overensstemmelse med stif-

tets provstiuvalg anført, at de pågældende udgifter må afholdes af vedkommende kirkekasse, såfremt der ikke i kirkegårdsvedtægten er optaget en herfra afvigende bestemmelse. I denne anledning skal man meddele, at der efter ministeriets opfattelse ikke er grundlag for ved brugsforholdets normale ophør at afkræve den hidtidige bruger vederlag for gravstedets ryddeliggørelse, når intet herom er fastsat i vedtægten betalingsregler eller i gravstedsbrevet.

Endvidere er der formentlig ikke hjemmel til i tilfælde, hvor sløjfning foretages på kirkegårdsbestyrelsens foranledning på grund af manglende vedligeholdelse - at kræve udgiften til sløjfning betalt af brugeren. Det samme må antages at gælde, såfremt gravstedsbrugeren under brugsforholdets beståen, men efter fredningstidens udløb giver afkald på brugsretten.

Uanset foranstående kan der med stiftsøvrighedens godkendelse i vedtægten optages bestemmelser om, at en gravstedsbruger er pligtig at betale for ryddeliggørelse af gravstedet ved brugsrettens ophør eller - efter udløbet af fredningstiden - ved afkald på brugsretten samt for ryddeliggørelse (sløjfning) på grund af manglende vedligeholdelse af gravstedet.

Der kan endvidere med stiftsøvrighedens godkendelse i vedtægten optages en bestemmelse om, at gravminder over en vis størrelse kun må anbringes med kirkegårdsbestyrelsens tilladelse, og at der for sådan tilladelse skal erlægges et af kirkegårdsbestyrelsen fastsat vederlag.

Det bemærkes, at sådanne nye vedtægtsbestemmelser kun vil have gyldighed for brugsforhold, der etableres efter bestemmelsernes ikrafttræden.

Kirkeministeriets skrivelse af 24. november 1980 (til fru N.N.) om, *hvorvidt en fraskilt hustru, der efter skilsmissen havde antaget sit pigenavn, kunne lade foretage tilsvarende rettelser af ægtefællernes datters familienavn på dens gravsten*. 1. kt. j. nr. 611438/80.

I en til justitsministeriet indsendt, af samme hertil oversendt skrivelse har De ansøgt om tilladelse til at lade inskriptionen på Deres den - - 1959 afdøde datters gravsted ændre fra Vibeke A til Vibeke B, idet De herved har oplyst, at De har genantaget Deres pigenavn B, efter at De i 1975 blev skilt fra barnets fader. De har endvidere oplyst, at Deres fraskilte

ægtefælle har meddelt Dem, at han ikke ønsker at deltage i udgifterne ved opretholdelsen af det pågældende gravsted, som efter hans opfattelse burde have været nedlagt, da gravstedsretten i 1975 skulle fornyes.

I anledning heraf skal man meddele, at der ikke principielt ses at være noget til hinder for, at inskriptionen på gravstenen ændres som af Dem ønsket, såfremt Deres fraskilte ægtefælle intet har at indvende herimod.

I modsat fald må spørgsmålets afgørelse anses for et domstolsanliggende.

Kirkeministeriets skrivelse af 26. november 1980 (til Den danske Præsteforening) om, *hvilken præst det påhviler at medvirke ved begravelse på en kirkegård af en ikke i sognet hjemmehørende person*. 1. kt. j. nr. 440/80.

I skrivelse af 30. juli 1980 har Den danske Præsteforening udbedt sig en udtalelse med hensyn til, hvilken præst det påhviler at medvirke ved en begravelse på en kirkegård af en ikke i sognet hjemmehørende person i tilfælde, hvor afdødes hjemsovn ligger i en sådan afstand, at krav om medvirken af afdødes sognepræst ikke vil være rimeligt.

Den danske Præsteforening har i denne forbindelse henvist til bestemmelsen i § 18 i lov om kirkers brug, sognebåndsløsning m.m., efter hvilken ingen præst i folkekirken er pligtig at udføre kirkelige handlinger for personer, der ikke er medlemmer af hans menighed. Endvidere har foreningen henvist til de i Gejstlig Reskriptsamling optagne skrivelser af 6. november 1946 og 24. oktober 1962. Ministeriet har i disse skrivelser givet udtryk for, at en præst som hovedregel kun har pligt til at virke inden for sit eget pastorat, men at man dog finder det rimeligt, at et sogns præst varetager den gejstlige betjening af sognebørn også udenfor sognets grænser, men i en sådan kortere afstand, at denne ordning vil være naturlig. Man har endvidere henstillet, at den stedlige præst stiller sig imødekommende med hensyn til at påtage sig betjeningen i tilfælde, hvor afdødes hjemsovn ligger i en sådan afstand, at det vil give praktiske vanskeligheder for hjemsovnets præst at medvirke.

Under henvisning hertil skal man meddele, at der påhviler folkekirkens præster en samlet almindelig forpligtelse til at betjene folkekirkens medlemmer i henseende til kirkelige handlinger. Denne generelle forpligtelsesfordeling mellem folkekirkens præster kan næp-

pe alene bestemmes på grundlag af bestemmelsen i § 18 i lov om kirkers brug m.m., men hensyn må tillige tages til det almindelige samfundsmønster.

Der består således efter ministeriets opfattelse en ret til medvirken af en præst i folkekirken i tilfælde, hvor jordpåkastelse efter almindeligt samfundsmønster finder sted udenfor hjemsoignet, f.eks. i krematoriekapel. Hvilken præst denne forpligtelse påhviler i det konkrete tilfælde, er ikke afgjort i eller kan udledes af gældende bestemmelser. I almindelighed kan siges, at det forekommer nærliggende, at hjemsoignets præst medvirker, hvor dette ikke på grund af afstanden vil være en betydelig gene for den pågældende - og navnlig, hvor ønske om hans medvirken er fremsat af de pårørende. I andre tilfælde vil det normalt være ønskeligt, at begravelsesstedets præst medvirker.

Udover disse vejledende retningslinier må man henvise spørgsmål om fordeling af forpligtelser af den omhandlede art til vedkommende biskops (provsts) afgørelse, for så vidt hidtidig praksis ikke fungerer tilfredsstillende.

Der er i et vist omfang ved fastsættelsen af præsters faste befordringsgodtgørelse taget hensyn til kørsel udover pastoratsgrænserne. Hvor forpligtelser efter foranstående er særligt omfattende, vil spørgsmål om kørselsgodtgørelsens forhøjelse kunne tages op.

Kirkeministeriets approbation af 6. januar 1981 på *Vedtægt for kirkegårdsforvaltningen i Aalborg*. 1. kt. j. nr. 5142/0601/78.

Teksten er udeladt her.

Den fulde tekst kan læses i Love og ekspeditioner vedr. kirkelige forhold 1981-86, side 2-9. Schultz Forlag.

Kirkeministeriets skrivelse af 13. januar 1981 (til et menighedsråd) om at *da der ikke mellem de brugsberettigede havde været enighed om fornyelse af brugsretten til et gravsted, var dette ved brugstidens udløb hjemfaldet til kirkegården* 1. kt. j. nr. 5151/0801/80.

I et gennem stiftsøvrigheden over Århus stift hertil indsendt andragende af 15. december 1980 har menighedsrådet forespurgt, hvorledes der efter udløbet af brugstiden pr. 31. december 1980 vil være at forholde med hensyn til et gravsted på A kirkegård, i hvilket tøm-

ermester N.N. og denne hustru O.N. er begravet henholdsvis i 1940 og 1958.

Menighedsrådet har herved henvist til, at en datter af de nævnte ægtefæller, fru P.P., der på gravstedsbrevet er noteret som brugsberettiget til gravstedet, har begæret gravstedet sløjfet, medens en af dennes søstre, fru R.R., over for menighedsrådet har givet udtryk for, at hun ønsker gravstedet bevaret og brugsretten overdraget til sig.

Således foranlediget skal man meddele, at brugsretten til det omhandlede gravsted ved fru O.N.'s død i 1958 er gået i arv til hendes og hendes tidligere afdøde ægtefælles fællesbørn. Da der ikke mellem disse har været enighed om at forny brugsretten til gravstedet, er dette ved brugstidens udløb pr. 31. december 1980 hjemfaldet til kirkegården (begravelsesvæsenet).

Der ses intet at være til hinder for, at gravstedet med derpå værende beplantning og udsmykning påny bortfæstes til en af de tidligere gravstedsbrugere.

Kirkeministeriets skrivelse af 21. januar 1981 (til et menighedsråd) om *opsætning af monumenter m.v. på urnefællesgrave*. 1. kt. j. nr. 5111/0311/80.

I anledning af menighedsrådets hertil indsendte forespørgsel af 19. december 1980 skal man meddele, at sager om opsætning af monumenter og udførelse af udsmykning i det hele på urnefællesgrave bør indsendes til provststudvalget, således at provststudvalget alt efter udsmykningens beskaffenhed kan tage stilling til, om sagen bør videresendes til ministeriet med henblik på eventuel forelæggelse for Akademiet for de skønne kunster. Formålet hermed er at sikre en vis kunstnerisk standard af monumenter m.v., der anskaffes til anbringelse på offentligt tilgængelige steder. Man henleder i denne forbindelse opmærksomheden på bestemmelsen i lov om vedligeholdelse af kirker og kirkegårde m.v. § 26, stk. 3, hvorefter mindesmærker, der ved deres størrelse eller form vil virke skæmmende på kirken eller kirkegården, kan forlanges fjernet af provststudvalget i henhold til derom foretaget synsudsættelse.

Bestilling på monumenter m.v. som foran nævnt bør derfor ikke afgives, forinden provststudvalget eller eventuelt ministeriet har haft lejlighed til at tage stilling til sagen.

Kirkeministeriets cirkulære skrivelse af 2. februar 1981 (til menighedsrådene) om *vejplanlægning i forhold til kirker og kirkegårde*. 1. kt. j. nr. 5110/77.

Hoslagt fremsendes et af ministeriet for offentlige arbejder efter forhandling bl.a. med kirkeministeriet udarbejdet cirkulære af 17. oktober 1980 *) til samtlige vejbestyrelser om vejplanlægning i forhold til kirker og kirkegårde.

Idet man iøvrigt henviser til cirkulæret og den som bilag hertil optrykte skrivelse herfra af 12. december 1977, skal man særligt henlede opmærksomheden på, at pålæg af byggelinier på kirkegårde i medfør af vejlovgivningen, der har til formål at forberede en senere arealhvervelse til nyanlæg af vej eller udvidelse af bestående vej, ifølge cirkulæret bør søges gennemført ved en mellem vejbestyrelsen og kirkegårdsbestyrelsen indgået overenskomst, der er godkendt af stiftsøvrigheden eller kirkeministeriet. Kan der ikke opnås enighed mellem vejbestyrelsen og kirkegårdsbestyrelsen, skal sagen af vejbestyrelsen indsendes til ministeriet for offentlige arbejder, der i samråd med kirkeministeriet træffer den endelige afgørelse.

Man skal endvidere henlede opmærksomheden på det i cirkulæret anførte om retsvirkningerne af byggelinieservitutter på arealer, der ejes af en kirke.

Kirkeministeriets skrivelse af 8. maj 1981 (til Foreningen af danske kirkegårdsledere) om *ansættelse af kirkegårds konsulenter*. 1. kt. j. nr. 5110/76.

I anledning af foreningens skrivelse hertil af 24. april 1981 vedrørende ansættelse af kirkegårds konsulenter skal man meddele, at ansættelse af kirkegårds konsulenter sker efter indstilling fra stiftsøvrigheden. Det er ikke foreskrevet, at stiftsøvrigheden skal indkalde ansøgere ved avertering, men en sådan fremgangsmåde er dog fulgt i nogle tilfælde.

De til ministeriet indkomne ansøgninger forelægges Akademiet for de skønne kunster til

udtalelse, forinden ministeriet træffer afgørelse i sagen.

Der er ikke givet nærmere retningslinier for, hvilke kvalifikationer en kirkegårds konsulent bør være i besiddelse af, men det kan oplyses, at alle de nuværende konsulenter - med undtagelse af en, der er kirkegårdsleder og havebrugskandidat fra Landbohøjskolen - har en uddannelse som landskabsarkitekt.

For så vidt angår den nylig foretagne besættelse af stillingen som kirkegårds konsulent for Roskilde stift bemærkes, at der ikke af stiftsøvrigheden har været foretaget avertering forud for afgivelsen af indstilling til ministeriet.

Kirkeministeriets skrivelse af 12. juni 1981 (til en advokat) *vedrørende bestemmelsen om, at der ikke må anlægges offentlig gangsti over en kirkegård*. 1. kt. j. nr. 5111/0301/80.

I anledning af Deres skrivelse af 2. juni 1981 (jr. nr. 10.086-11) vedrørende den nærmere forståelse af bestemmelsen i kgl. anordning af 20. april 1953 om kirkegårde § 13 stk. 3, hvorefter der ikke må anlægges offentlig gangsti over en kirkegård, skal man meddele, at den nævnte bestemmelse er udtryk for et ønske om, at kirkegårdens bestyrelse på egen hånd kan træffe bestemmelse om alle forhold vedrørende de på kirkegården værende stier. En kirkegårdsbestyrelse ville således ikke kunne træffe bestemmelse om opretholdelse eller nedlæggelse af en offentlig gangsti, ligesom kirkegårdsbestyrelsen ikke ville kunne modsætte sig, at en sådan sti benyttedes uden for kirkegårdens åbningstider.

Kirkeministeriets godkendelse af 24. juni 1981 af *Vedtægt for Søllerød kirkegård*. 1. kt. j. nr. 432/0112/78.

Teksten er udeladt her.

Den fulde tekst kan læses i Love og ekspeditioner vedr. kirkelige forhold 1981-82, side 150-153. Schultz Forlag.

*) *Nærv. samling 1979-80, side 322 og Vore Kirkegårde 1986 side 68.*

Indmeldelse

Undertegnede ønsker at blive optaget som medlem af Foreningen for Kirkegårdskultur.

Navn _____

Stilling _____

Adresse _____

Sendes til Henning Lektone, Gørtlerporten 60, 2650 Hvidovre.

Foreningens bomærke fra 1973 er en fremstilling af Golgatha-scenen. Kristi kors som livstræ mellem røvernes kors. Motivet er taget fra en guldring fra vikingetiden ca. 900 e. Kr. fundet på Råbylille mark, Elmelunde sogn, Møn.

